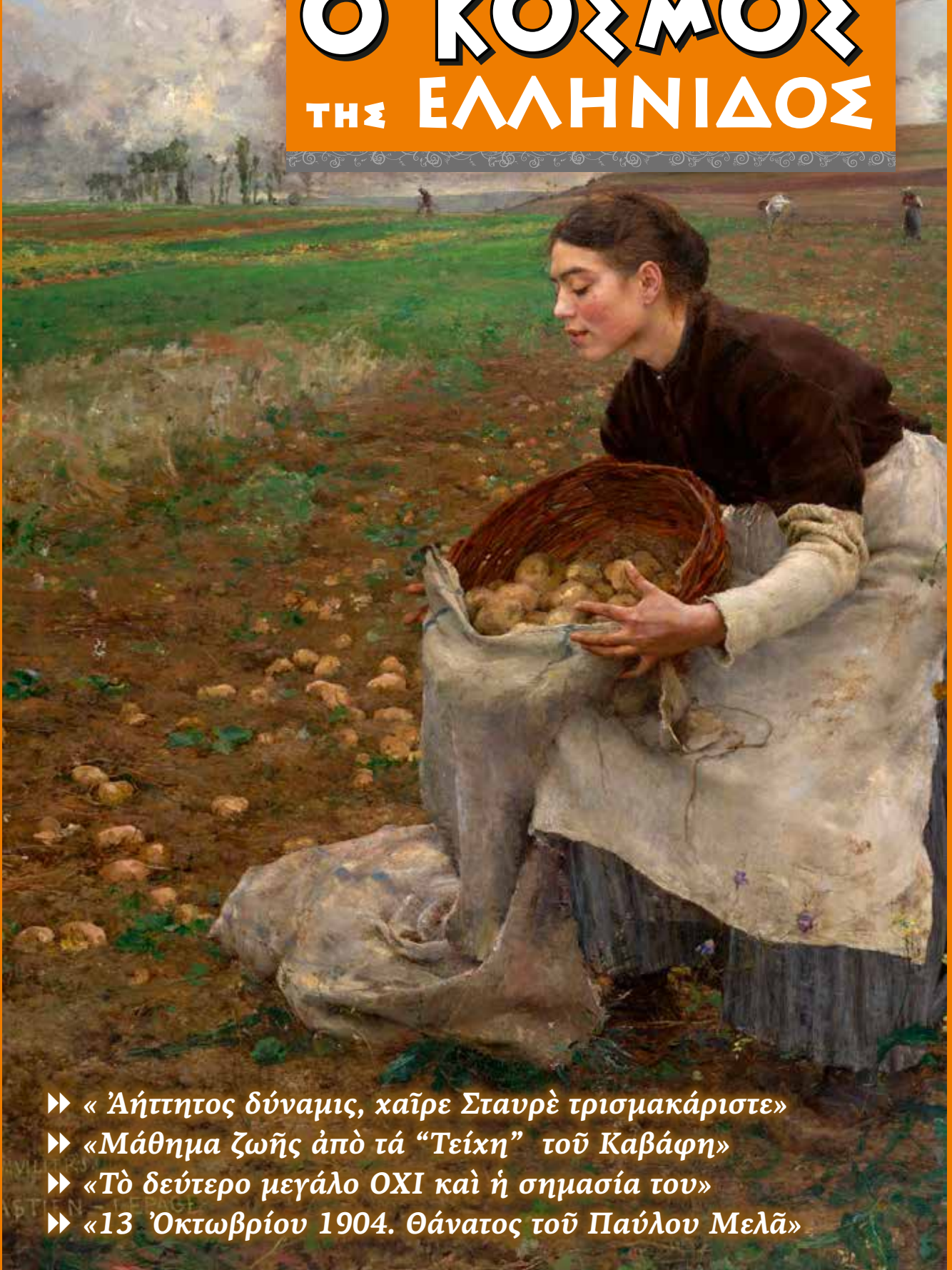

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ

- ▶▶ « Ἀήττητος δύναμις, χαῖρε Σταυρὲ τρισμακάριστε»
- ▶▶ «Μάθημα ζωῆς ἀπὸ τὰ “Τείχη” τοῦ Καβάφη»
- ▶▶ «Τὸ δεύτερο μεγάλο ΟΧΙ καὶ ἡ σημασία του»
- ▶▶ «13 Ὀκτωβρίου 1904. Θάνατος τοῦ Παύλου Μελά»

Περιεχόμενα

❖ Έστω και τώρα (ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ)	161
❖ Φθινοπωρινός απολογισμός (ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ)	162
❖ Τώρα που τὰ σχολεία ανοίγουν...(ΜΑΡΙΝΑ ΦΡΑΓΚΑΚΗ)	163
❖ Μάθημα ζωής από τὰ «Τείχη» τοῦ Καβάφη (ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ν. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ)	164
❖ Παιδικές αναμνήσεις (ΑΝΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ)	169
❖ «Ὁ μικρὸς ἥρωας» (ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ)	170
❖ Τὸ δεύτερο μεγάλο ΟΧΙ και ἡ σημασία του (ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ)	171
❖ Γενέσιον Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΥΡΓΙΩΤΗΣ)	182
❖ Ἐλαιόλαδο, ὁ «ὕγρὸς χρυσός» (ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ)	185
❖ Ἡ ἀποδημία τῶν πελαργῶν (Σπάνια πραγματικότητα) (ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ)	187
❖ 13 Ὀκτωβρίου 1904. Θάνατος τοῦ Παύλου Μελά (Α. Κ. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ)	197
❖ Μένε σταθερὴ στις ἀρχές σου (ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ)	198
❖ Καλῶς ὥριμες, φθινόπωρο (ΛΙΤΣΑ ΑΠΑΛΑΚΗ)	199
❖ « Ἀήττητος δύναμις, χαῖρε Σταυρὲ τρισμακάριστε» (ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΣΙΚΟΥ)	200

Ο ΚΟΣΜΟΣ
ΤΗΣ **ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ**

Ἐκδότρια: «Χριστιανική Ἐνωσις Ἀκτίνες»,
ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα
Τηλ. 210 3247294, 210 3235931

Τιμὴ τεύχους 2,5€.

Ἐτήσια Συνδρομὴ: Ἐσωτερικοῦ 15€.

Ἐξωτερικοῦ: 30€.

Κύπρου: 20€.

Κυκλοφορεῖ ἀνά δύο μῆνες
μέ 40 σελίδες.

- Διευθυντής Σύνταξης: Γιάννης Κ. Τσέντος,
Θεῖξιόνος 1, 166 74 Γλυφάδα
e-mail ἐπικοινωνίας: tsentosg@gmail.com

- Τόπος ἔκδοσης: Ἀθήνα
- Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 2023
- Δημιουργικό - Ἐκτύπωση: «Λυχνία Α.Ε.»,
Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν,
Τηλ. 210 3410436, www.lyhnia.com

Παρακαλοῦμε, ἀποστέλλετε τίς συνεργασίες σας στὴ διεύ-
θυνση Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα.

Διατηροῦμε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύουμε ἢ νὰ συντέ-
μνουμε κατὰ τὴν κρίση μας ὅποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρό-
γραφα δημοσιευμένα ἢ μὴ δὲν ἐπιστρέφονται.

”Εστω καὶ τώρα

Καὶ κάπως ἔτσι μᾶς βρῆκε τὸ φθινόπωρο. Μὲ καμμένο τὸν Ἔβρο, τὴ Ρόδο, τὴ Θήβα καὶ ἀμέτρητες ἄλλες περιοχές. Πολλὴ ἐπιλεκτικὴ ἦταν σὲ ἐμᾶς ἡ κλιματικὴ ἀλλαγὴ! Περιέργως πως, ἐπὶ 15 μέρες καιοῦσαν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ εὐαίσθητα σύνορά μας...

Τὴν ἴδια ὥρα, δὲν ἦταν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ κατέκλιζαν τὰ μέσα κοινωνικῆς δικτύωσης μὲ φωτογραφίες ἀπὸ τὴν καλοκαιρινή τους ραστώνη. Μιὰ προκλητικὴ ἐπίδειξη καλοπέρας, λὲς καὶ ζοῦσαν σὲ ἄλλη χώρα. Νὰ ἀναρωτιέται κανεὶς τί εἶναι πιὸ σοκαριστικό: ἡ ἀναισθησία αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων ἢ ἡ φιλεγόμενη Θράκη μας;

Πάνω ποὺ κόπασε ἡ πύρινη λαίλαπα, ἤρθαν οἱ πλημμύρες στὸν Βόλο, τὴν Καρδίτσα καὶ τὴ Λάρισα. Ἐπανάληψη τοῦ ἴδιου σκηνικοῦ καὶ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσι. Συνέλληνες νὰ καταστρέφονται κυριολεκτικὰ, καὶ ἄλλοι νὰ ἀποχαιρετοῦν τὶς διακοπὲς μὲ ἠλιθιοβασιλέματα. Σὰν νὰ περιγελοῦσαν τοὺς πάσχοντες.

Νὰ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς κρύβεται τόση σκληρότητα πίσω ἀπὸ τόσο τρυφερὲς εἰκόνας;

Καὶ μέσα σὲ λίγες ὥρες ἔρχεται ἡ ἐπιβεβαίωση μὲ τὸν πιὸ τραγικὸ τρόπο. Ὁ πνιγμὸς τοῦ Ἄντων ἰστορικοῦ Πειραιᾶ.

Τελικὰ, ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀποτελοῦν κρίκους τῆς ἴδιας ἀλυσίδας. Ἄλλος μεγαλύτερος καὶ ἄλλος

καθημερινότητας. Ἡ μεγάλη παγίδα πάντως εἶναι ἡ λήθη. Νὰ ξεχαστοῦν ὅλα ὅσα ζήσαμε στὸν βωμὸ τῶν ἐκλογῶν ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλου γεγονότος.

Εἴμαστε κυριολεκτικὰ ἓνας λαὸς σὲ ἐλεύθερη πτώσι! Ἐκατοντάδες ἄνθρωποι ἀκοῦν τὸ 112, ποὺ σημαίνει ὅτι ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη ἢ θὰ πεθάν-

Τελικὰ, ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ἀποτελοῦν κρίκους τῆς ἴδιας ἀλυσίδας. Ἄλλος μεγαλύτερος καὶ ἄλλος μικρότερος. Ὅμως ὅλα κομμάτια τῆς ἴδιας σκουριᾶς. Τῆς ἀπάθειάς μας γιὰ τὸν διπλανό μας, γιὰ τὴ χώρα μας. Τοῦ ἐγκλιωβισμοῦ μας στὸν μικρόκοσμό μας. Μόνο πού, ἂν συνεχιστεῖ αὐτό, τὸ ψευτοκουκούλι μας θὰ γίνεῖ καὶ δική μας θηλιά, ποὺ θὰ μᾶς πνίξει, ὅταν θὰ ἔρθουν καὶ σὲ ἐμᾶς τὰ δύσκολα.

μικρότερος. Ὅμως ὅλα κομμάτια τῆς ἴδιας σκουριᾶς. Τῆς ἀπάθειάς μας γιὰ τὸν διπλανό μας, γιὰ τὴ χώρα μας. Τοῦ ἐγκλιωβισμοῦ μας στὸν μικρόκοσμό μας. Μόνο πού, ἂν συνεχιστεῖ αὐτό, τὸ ψευτοκουκούλι μας θὰ γίνεῖ καὶ δική μας θηλιά, ποὺ θὰ μᾶς πνίξει, ὅταν θὰ ἔρθουν καὶ σὲ ἐμᾶς τὰ δύσκολα.

Καὶ τώρα τί;

Τώρα ὁ καθένας ἐπιλέγει ξεκάθαρα τὸν δρόμο ποὺ θὰ ἀκολουθήσει. Ἡ θὰ χαράξει μιὰ πορεία πιὸ ἀνθρωπιστική, ἢ θὰ ξαναγίνεῖ ἔρμαιο μιᾶς ἀνούσιας

νεὶς ἀμέσως ἢ θὰ πεθάνεις στὴν πορεία, ὅταν θὰ ἔχεις καταστραφεῖ πλήρως. Καὶ ἐμεῖς νὰ ἀναλώνουμε τὸ δυναμικὸ μας σὲ ἀνούσιες συζητήσεις.

Ἡ ἐλπίδα θὰ ἔρθει πρωτίστως ἀπὸ ἐμᾶς. Ἄν ἐνεργοῦμε ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἐξῆς ὡς σκεπτόμενοι ἄνθρωποι, μὲ γνώμονα ὄχι μόνο τὸ προσωπικὸ μας συμφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινό. Ἔστω καὶ τώρα, ἂς διανύσουμε τὸ ὑπόλοιπο αὐτῆς τῆς χρονιᾶς μὲ ἄλλον τρόπο σκέψης καὶ δράσις.

ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ

Φθινοπωρινός απολογισμός

Με τις πρώτες στάλεις
τ' Ὀκτώβρη,
ἔσκυπα στὴ γῆ μου...

Χοῦφτες ρίξαν τὸ Σπόρο
-τόσα καὶ τόσα χινόπωρα-
τὰ ἐλεήμονα χέρια Σου·
καὶ τί ν' ἀποκριθῶ
ποὺ δὲν τὸν ἔκλεισα
μέσ' στῆς καρδιάς τὴ ζέστα;
ποὺ τ' ἀπαλὸ τοῦ φύτρο
ἔπνιξα, στὰ ἄν καὶ στὰ γιατί
τοῦ κόσμου τούτου
κι ἄφησ' ἀστόχαστα
δρόμος νὰ γίνει ὁ ἀγρός μου,
πάτημα καθενός...

Ἄδειες οἱ ἀποθῆκές μου
ὡς τώρα,
δίχως γεννήματα·
καὶ Σὺ, σπέρνεις ἀκόμα...

Ἄχ, ἂς μποροῦσα
μὲ τοὺς στεναγμοὺς
νὰ θρυσαλιῶσα τὶς πέτρες μου,
τὸ χῶμα ν' ἀφρατέψω
μὲ τ' ἀναφιλητά μου·
τὴν ἀγρύπνια μου
φράχτη νὰ στήσω
κι ἐκεῖ, ὡς τόπο ἱερό,
νὰ φυλάξω τὸ Σπόρο
«ἐν ὑπομονῇ».

Νὰ ῥθει τὸ κάρπισμα·
κι ἡ ἔσχατη ὥρα
νὰ μὲ βρεῖ,
γῆ ἀγαθή...

ΝΑΥΣΙΚΑ ΙΕΣΣΑΙ ΚΑΣΙΜΑΤΗ

Τώρα που τὰ σχολεῖα ἀνοίγουν...

Οἱ σκέψεις που ἀκολουθοῦν εἶναι ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο μιᾶς μάννας –καλῆς μου φίλης– που θέλησε νὰ τὶς μοιραστῆ μαζί μου, ἔτσι καθὼς συναντηθήκαμε τὶς προάλλες καὶ συζητήσαμε γιὰ θέματα παιδείας. Ἀλήθεια, πόσα μὴνύματα κρύβονται μέσα στὴν κρισιμότητα τῶν καιρῶν μας; Ἡ ἀπάντηση δική μας.

Νόμιζα ὅτι θὰ ἔνιωθα ξεκούραστη μόνη στὸ σπίτι, σήμερα που τὰ παιδιά πῆγαν ἐκδρομῆ. «Θὰ λείπουμε ὅλη μέρα», φώναξε γεμάτος ζωντάνια ὁ Γιώργος, καὶ οἱ φωνές του γεμίζουν, πλημμυρίζουν τὸ σπίτι καὶ τὴν ψυχὴ μου. Ἀπερίγραπτη ἡ χαρὰ καὶ τῶν δύο, καθὼς κατεβαίνουν μὲ τὰ σακίδια στὸν ὄμο.

Ἔφυγαν. Οἱ ὥρες περνοῦν μία-μία, καὶ φθάνοντας τὸ μεσημέρι, τὴν ὠρισμένη ὥρα που τὰ παιδιά γυρνοῦν ἀπὸ τὸ σχολεῖο, τὰ μάτια μου κοιτάζουν μὲ ἀγωνία τὸ ρολοῖ καὶ μετροῦν. Μετροῦν τὶς ὥρες που πέρασαν, τὶς ὥρες που ἀπομένουν, μέχρις ὅτου τὰ παιδιά ἐπιστρέψουν.

εἶμαι τόσο λίγη, τόσο φτωχή!

Θεέ μου, μέσα σὲ τοῦτα τὰ παιδιά, τὰ πηλασμένα καὶ σταλημένα ἀπὸ τὸ ἅγιο χέρι Σου, βλέπω τὴν εἰκόνα Σου, νιώθω Ἐσένα τὸν ἴδιο. Τοῦτα τὰ ἀγνά, τὰ τέλεια δημιουργήματα δὲν παύουν ποτὲ νὰ μοῦ θυμίζουν τὸν Δημιουργό τους.

Κύριε, τούτη τὴ χαρὰ καὶ τὴν τιμὴ νὰ βρίσκομαι κοντὰ στὰ δημιουργήματά Σου, μὲ τίποτε δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὴ συγκρίνω. Εἶναι τόσο μεγάλη, τόσο ἀκριβή! Τόσο, που μερικὲς φορές βλέπω τὸν ἑαυτό μου πολὺ μικρό, πολὺ φτωχό, γιὰ νὰ

Θεέ μου, μέσα σὲ τοῦτα τὰ παιδιά, τὰ πηλασμένα καὶ σταλημένα ἀπὸ τὸ ἅγιο χέρι Σου, βλέπω τὴν εἰκόνα Σου, νιώθω Ἐσένα τὸν ἴδιο. Τοῦτα τὰ ἀγνά, τὰ τέλεια δημιουργήματα δὲν παύουν ποτὲ νὰ μοῦ θυμίζουν τὸν Δημιουργό τους.

Κύριε, τούτη τὴ χαρὰ καὶ τὴν τιμὴ νὰ βρίσκομαι κοντὰ στὰ δημιουργήματά Σου, μὲ τίποτε δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὴ συγκρίνω. Εἶναι τόσο μεγάλη, τόσο ἀκριβή! Τόσο, που μερικὲς φορές βλέπω τὸν ἑαυτό μου πολὺ μικρό, πολὺ φτωχό, γιὰ νὰ σηκώσει μιὰ τόσο ὑπέροχη, τιμητικὴ ἀποστολή.

Ἦ Θεέ μου, τούτη ἡ ξεκούραση χωρὶς τὰ παιδιά μου πολὺ μὲ κουράζει!

Δὲν ξέρω. Ὅμως τοῦτες οἱ δύο μικρές, πολὺτιμες υπάρξεις, τοῦτες οἱ δύο τρυφερὲς πνοὲς μέσα στὸ σπίτι, μὲ τροφοδοτοῦν μὲ ὀξυγόνο καὶ ζω.

Συγχώρεσέ με, Κύριε, ὅμως, ὅταν μοῦ λείπουν, νιώθω ὅτι δὲν ἀναπνέω κανονικά, Νιώθω ὅτι παθαίνω ἀσφυξία. Εἶναι τόσο δεμμένα μὲ τὴν ὑπαρξή μου, που ἀποτελοῦν ἓνα μεγάλο κομμάτι, τὸ μεγαλύτερο τοῦ ἑαυτοῦ μου. Κι ὅταν μοῦ λείπουν,

σηκώσει μιὰ τόσο ὑπέροχη, τιμητικὴ ἀποστολή.

Βοήθησε, Κύριε, νὰ φέρω μέχρι τὸ τέλος τούτη τὴν ἀποστολή! Τούτη τὴν ἅγια εἰκόνα Σου, τὴ χαραγμένη στὶς ψυχὲς τῶν παιδιῶν μου, δώσέ μου δύναμη ψηλὰ πάντα νὰ κρατῶ καὶ νὰ ἀγωνίζομαι, ὅσο ὑπάρχω.

ΜΑΡΙΝΑ ΦΡΑΓΚΑΚΗ

Μάθημα ζωής ἀπὸ τὰ «Τείχνη» τοῦ Καβάφη¹

Ἀφιερώνεται στὴ Νεολαία μας καὶ στοὺς Ἐκπαιδευτικούς Λειτουργούς μας

Εἰσαγωγή

Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὸ πόνημα αὐτὸ προέκυψε ἀπὸ δύο παρατηρήσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ γνωστὸ ποίημα τοῦ Καβάφη «Τείχνη». Ἡ πρώτη ἀφορὰ τὴ μεγάλη διδακτικὴ ἐμβέλεια τοῦ πυκνοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἐνῶ ἡ δευτέρη σχετίζεται μὲ τὴ διαπιστωμένη ἀδυναμία τῶν σημερινῶν Ἑλληνοπαίδων νὰ συλλάβουν τὰ μηνύματα ποὺ ἀγωνιωδῶς ἐκπέμπει ὁ Ἀλεξανδρινὸς ποιητής.

Συγκεκριμένα, τὸ ποίημα αὐτὸ ἐπιλέχθηκε νὰ κοσμεῖ τὴν πρώτη σελίδα πανεπιστημιακοῦ συγγράμματος τοῦ συγγραφέα τοῦ παρόντος κειμένου², μὲ στόχο νὰ προβληματίσει τοὺς φοιτητὲς πᾶνω στὸ νόημα καὶ τὴν ἀξία τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας. Στὰ 22 χρόνια κυκλοφορίας τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ στὰ Πανεπιστήμια τῆς χώρας μας, διαπιστώθηκε ὅτι –δυστυχῶς– οἱ νέοι μας ἀδυνατοῦν νὰ ἀντιληφθοῦν τὰ πολῦτιμα μηνύματα τοῦ Καβάφη ἢ διαπίστωση

αὐτὴ ἔρχεται νὰ ἐπιβεβαιώσει τὸ σημαντικό ἔλλειμμα Ἀνθρωπιστικῆς καὶ Γλωσσικῆς Παιδείας ποὺ χαρακτηρίζει τὴ σημερινὴ Ἐκπαίδευση στὴ χώρα μας καὶ ἀναδείχθηκε σὲ προηγούμενη δημοσίευση³. Λέγεται ὅτι μία εἰκόνα ἰσοδυναμεῖ μὲ χίλιες λέξεις. Ὅταν ὅμως ἡ εἰκόνα αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ ἓνα δυνατὸ ποίημα σὰν τὰ «Τείχνη», τότε μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμεῖ μὴ μιὰ «γροθιά στὸ στομάχι». Μιὰ «γροθιά» ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς συνταράξει καὶ νὰ μᾶς ἀλλιάξει τὴ ζωὴ. Ἡ ἀνάληψη ποὺ ἀκολουθεῖ στοχεύει νὰ καταδείξει «τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές».

ΤΕΙΧΗ

*Χωρὶς περίσκεψιν, χωρὶς λύπην, χωρὶς αἰδῶ,
μεγάλα κ' ὑψηλὰ τριγύρω μου ἔκτισαν τείχνη.*

*Καὶ κάθομαι καὶ ἀπελπίζομαι τῶρα ἐδῶ.
Ἄλλο δὲν σκέπτομαι· τὸν νοῦν μου τρώγει αὐτὴ ἡ τύχη.*

*Διότι πράγματα πολλὰ ἔξω νὰ κάμω εἶχον.
Ἄ, ὅταν ἔκτιζαν τὰ τείχνη πῶς νὰ μὴ προσέξω.*

*Ἄλλὰ δὲν ἤκουσα ποτὲ κρότον κτιστῶν ἢ ἤχον.
Ἀνεπαισθήτως μ' ἔκλεισαν ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω.*

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933)

Ἀφήγημα ποιήματος

Εἶναι συγκλονιστικὸ πῶς μέσα σὲ ἓνα ὄστικο ποίημα ὁ Καβάφης κατάφερε νὰ χωρέσει τὴν τραγικὴ εἰκόνα μιᾶς δυστυχισμένως ζωῆς, ἴσως τῆς δικῆς του ζωῆς. Με ἀξεπέραστη σαφήνεια περιγράφει πῶς ξαφνικὰ βρέθηκε ἐγκλωβισμένος –«φυλακισμένος»– μέσα σὲ ὑψηλὰ «τείχνη», ποὺ «κάποιοι» ἔκτισαν γύρω του. Δὲν γνωρίζει ποιοὶ τὰ ἔκτισαν, ἐπισημαίνει ὅμως ὅτι τὸ ἔκαναν «χωρὶς περίσκεψη, χωρὶς περίσκεψη, χωρὶς λύπην καὶ χωρὶς ντροπὴ» (γιὰ

1 Τὸ κείμενο μᾶς ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν συγγραφέα πρὸς δημοσίευση καὶ δημοσιεύεται ἐδῶ μὲ κάποιες μικρὲς τροποποιήσεις σὲ σχέση μὲ τὴν πρώτη δημοσίευσή του στὸ περιοδικὸ *Παγχαλκιδικὸς Λόγος* 53 (Οκτ.-Νοέ.-Δεκ. 2022), σελ. 17-19.
2 Χ. Ν. Λαζαρίδη, *Μηχανικὴ τροφίμων*, Ἐκδόσεις Γιαχοῦδη-Γιαπούλη, Α' Ἔκδοση, Θεσσαλονίκη 2000.

3 Χ. Ν. Λαζαρίδη, «Ἀναζητώντας τὴ χαμένη ἀριστοτέλεια εὐδαιμονία σὲ μιὰ προβληματικὴ Ἐκπαίδευση», *Παγχαλκιδικὸς Λόγος* 49 (2021), σελ. 31- 33.

την αποτρόπαιη πράξη τους). Και με αυτή την επισήμανση τονίζει την κρισιμότητα της κατάστασής του. Άπελπισμένος μπροστά στο άδιέξοδό του, βασανίζεται από την κακή του «τύχη», διότι αδυνατεί πλέον να υλοποιήσει όσα σχεδίαζε να κάνει έξω από τα «τείχη». Τὰ βάζει με τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀπορεῖ «πῶς δὲν πρόσεξε, ὅταν ἀρχίσαν νὰ κτίζουνε γύρω του τὰ τείχη». Γιατί προφανῶς θὰ μπορούσε ἔγκαιρα νὰ ἀποδράσει. Ὅμως, παράξενο πῶς, δὲν ἀντιλήφθηκε τί γινότανε γύρω του, ἀφοῦ «ποτέ δὲν ἄκουσε κάποιο θόρυβο ἀπὸ κτίστες». Πολλὴ ἀργὰ λοιπὸν κατάλαβε ὅτι «ἀνεπαισθήτως» κλείστηκε «ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω». Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ποιητὴς ἦταν «ἐγκλωβισμένος» καὶ ὑπέφερε ἀπὸ σεξουαλικὸ πάθος, ἄρα «μιλοῦσε» βιωματικά. Ἦταν τὰ χρόνια

μας. Τείχη γίνονται, γιὰ παράδειγμα, οἱ διάφορες ἐξαρτήσεις, πού μᾶς ἀναγκάζουν νὰ κινούμαστε καὶ νὰ λειτουργοῦμε μέσα σὲ ἓνα στενὸ διανοητικὸ καὶ κοινωνικὸ χῶρο, στὸ περιθώριο ἢ καὶ στὴν παρανομία γιὰ νὰ τὶς ἱκανοποιήσουμε. Ἔτσι, ἂν κάποιος εἶναι ἐξαρτημένος σὲ ἐξαρτησιογόνες οὐσίες (π.χ. ναρκωτικά, ἀλκοόλη), τὸ μυαλό του καὶ τὸ σῶμά του κινοῦνται ἀποκλειστικά σὲ σκέψεις καὶ χώρους ὅπου μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ πάθος του. Ὅταν διακοπεῖ ἢ μειωθεῖ ἡ χρῆση τους, τὸ ἄτομο ὑποφέρει ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση στερητικῶν συνδρόμων. Σταδιακὰ ἀποσύρεται ἀπὸ κοινωνικὲς, ἐργασιακὲς ἢ προσωπικὲς δραστηριότητες καὶ ὀδηγεῖται στὸ περιθώριο, ἄρα κλείνεται «ἀπὸ τὸν κόσμον ἔξω», ἀφοῦ ὅλος ὁ ὑπόλοιπος κόσμος βρίσκεται ἔξω ἀπὸ

Κάθε σωματικὸ ἢ ψυχικὸ πάθος συνιστᾷ μιὰ ἐξάρτηση, πού σφυρηλατεῖ τὰ δικά της δεσμὰ. Καὶ ὅσο περισσότερες οἱ ἐξαρτήσεις, τόσο περισσότερο μειώνεται ὁ ζωτικὸς «χῶρος» μέσα στὸν ὁποῖο ἀναγκάζεται νὰ κινηθεῖ ὁ ἐξαρτώμενος.

πού ἡ σεξουαλικὴ «διαφορετικότητα» συνιστοῦσε μέγα κοινωνικὸ «στίγμα», ἐνῶ σήμερα εἶναι κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο μπορεῖς νὰ καμαρώνεις καὶ πανευτυχὴς νὰ συμμετέχεις σὲ «παρελάσεις ὑπερηφάνειας» (*pride parades*)!!! Ἄλλοι καιροί, ἄλλα ἤθη...

Ἑρωτήματα

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἐγκλωβισμένου καὶ ἀπελπισμένου ποιητῆ γεννᾷ τὰ παρακάτω ἐρωτήματα:

1. Τί παριστάνουν τὰ «τείχη»;
2. Πῶς καὶ γιατί περιορίζουν τὴν ἐλευθερία μας;
3. Ποιοὶ καὶ γιατί τὰ «κτίζουν»;
4. Γιατί δὲν ἀντιλαμβανόμαστε τίποτα, ὅταν τὰ «κτίζουν»;
5. Πῶς μποροῦμε νὰ τὰ «γκρεμίσουμε», γιὰ νὰ ξαναβροῦμε τὴ χαμένη ἐλευθερία μας;

Ἐπισημάνσεις

Ἄν καὶ ἓνα ποίημα προσφέρεται γιὰ διαφορετικὲς ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις, τὰ παραπάνω ἐρωτήματα σαφῶς ἐπιδέχονται τὶς ἑξῆς ἀπαντήσεις:

Εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ «τείχη» δὲν ἐννοοῦνται κυριολεκτικά, ἀλλὰ ἀλληγορικά. Παριστάνουν γεγονότα, καταστάσεις ἢ συμπεριφορὰς πού, σὰν πραγματικὰ τείχη, περιορίζουν ἀσφυκτικὰ τὴν ἐλευθερία

τὰ συγκεκριμένα στενὰ ἐνδιαφέροντά του, ἄρα εἶναι σὰν νὰ μὴν ὑπάρχει.

Στὸν χῶρο τῶν ψυχικῶν ἐξαρτήσεων, ἓνα ἄτομο μὲ παθολογικὸ ἐγωισμό καὶ ἀλαζονεία εἶναι ἐγκλωβισμένο σὲ μιὰ ἀκραία ἐγκεντρικὴ συμπεριφορὰ, ἐπιζητώντας μανιωδῶς τὴν αὐτοπροβολὴ καὶ τὴν ἐπίδειξή του, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν εὐρύτερη δυνατὴ ἀναγνώρισή του. Δὲν παραδέχεται τὰ λάθη του, δὲν δέχεται συμβουλές, θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ ἢ καὶ νὰ χειραγωγῇ τοὺς ἄλλους, ἐνῶ ἀντιδρᾷ ἄσχημα σὲ κάθε καλόβουλη παρατήρηση. Μπορεῖ νὰ εἶναι προικισμένο μὲ πολλὰ τάλαντα καὶ μεγάλες δυνατότητες, ἀλλὰ, ἐγκλωβισμένο στὸν ἄκρατο ἐγωισμό του, λειτουργεῖ αὐτοκαταστροφικά. Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ συχνὰ ὀδηγεῖ στὴν ἀπομόνωση καὶ στὴν ἀπόρριψή του ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ του περιβάλλον. Στὴν καταστροφικὴ παγίδα τῆς αὐτοπροβολῆς πέφτουν καθημερινὰ χιλιάδες ἀνήλικα παιδιά, πού, προκειμένου νὰ ἐντυπωσιάσουν τοὺς συνομηθικούς τους καὶ νὰ πάρουν πολλὰ likes, δὲν διστάζουν νὰ συμμετέχουν διαδίκτυακὰ σὲ ἐπικίνδυνα «παιχνίδια-δοκιμασίες», μὲ τὰ ὁποῖα βάζουν σὲ ἄμεσο κίνδυνο τὴν ἴδια τὴ ζωή τους. Καὶ –ἀλλοίμονο– συχνὰ τὴ χάνουν. Οἱ δρόμοι μας εἶναι ποτισμένοι μὲ αἷμα ἀθῶων παιδιῶν, πού ἔπασαν τροχαῖα θύματα τῆς ἐπιδειξιμανίας τους. Ἄλλες μορφὲς ἀκραίας ἐγκεντρικῆς

συμπεριφορᾶς τῶν νέων μας εἶναι ἡ *ψυχολογική* καὶ *σωματικὴ κακοποίηση* ἀσθενέστερων ἀτόμων, γνωστὴ ὡς *“bullying”* (*ἐκφοβισμός-νταηλίκι*), καθὼς καὶ ἡ ἄσκηση *σωματικῆς βίας μέχρι θανάτου* ἐναντίον ἀτόμων μὲ διαφορετικὴ ἰδεολογικὴ ἢ ἄλλη τοποθέτηση (π.χ. ὁπαδοὶ ἁλλῆς ὁμάδας – βλ. «περίπτωση Ἰλίκη»). Τέτοιες συμπεριφορὲς ἔχουν φέρει στὸ προσκόνιο τὸ μείζον ζήτημα τῆς ἀποτροπῆς-

στριμαργία, ὁ ναρκισσισμός, ὁ ἐθισμός στὸ διαδίκτυο(!) εἶναι μερικὰ μόνο ἀπὸ τὰ συνήθη πάθη ποὺ καταδυναστεύουν καὶ *ὑποδουλώνουν* τὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, καὶ ἰδιαίτερα τοὺς νέους μας. Ἰδιαίτερα οἱ σεξουαλικὲς διαστροφές σταδιακὰ ὀδηγοῦν σὲ σοβαρὲς ἕως καταστροφικὲς *διαταραχὲς προσωπικότητας*. Σὲ τέτοιες διαταραχὲς ἀποδίδουν οἱ εἰδικοί τὰ ἀπαράδεκτα καὶ ἀνεξήγητα φαινόμενα *βιασμοῦ*

Μποροῦμε νὰ «γκρεμίσουμε τὰ τείχη» ποὺ ἀποστεροῦν τὴν ἐλευθερία μας; Καὶ βέβαια μποροῦμε! Ἄρκεϊ νὰ ἀναγνωρίσουμε ποιά εἶναι τὰ προσωπικά μας «τείχη», ποιά εἶναι τὰ πάθη στὰ ὁποῖα ἔχουμε ἐγκλιωβιστεῖ, γιὰ νὰ ὀργανώσουμε ἀνάλογα τὸν ἀγῶνα τῆς «ἀπελευθέρωσής» μας. Γιὰ νὰ τὸ κάνουμε ὅμως αὐτό, χρειαζόμαστε αὐτογνωσία. Χωρὶς αὐτογνωσία, δὲν μποροῦμε νὰ ἐντοπίσουμε τὶς ἀδυναμίες, τὰ πάθη καὶ τὰ λήθημας, τὰ τάληντα, τὶς δυνατότητες καὶ τὶς ἀρετές μας.

ἀντιμετώπισης τῆς *«ἀνήλικης βίας»*.

Πέρα ἀπὸ τὸ ἐθισμὸ σὲ οὐσίες (ἐδῶ ἐντάσσεται καὶ τὸ *κάπνισμα*) καὶ τὸν ἐθισμὸ σὲ πάθη, οἱ σεξουαλικὲς διαστροφές (πορνεία, ὁμοφυλοφιλία, παιδοφιλία), τὰ τυχερὰ παιχνίδια («τζόγος»), ἡ γα-

παιδιῶν ἀπὸ τοὺς *γονεῖς τους*, ποὺ συγκλονίζουν καὶ ἀμαυρώνουν τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία, ἢ τῆς συλλογῆς καὶ προώθησης ὑλικοῦ παιδικῆς πορνογραφίας ἀπὸ προβεβλημένους συγγραφεῖς παιδικῶν βιβλίων, ποὺ βραβεύονται, γιὰτὶ φαίνεται ὅτι ὑπη-

ρετοῦν τὴ σωστὴ διαπαιδαγώγηση παιδικῶν ψυχῶν, ἐνῶ στὴ *διεστραμμένη κρυφὴ ζωὴ τους* συστηματικὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν *καταστροφὴ παιδικῶν ψυχῶν*.

Κάθε σωματικὸ ἢ ψυχικὸ πάθος συνιστᾷ μιὰ *ἐξάρτηση*, ποὺ σφυρηλατεῖ τὰ δικά της *δεσμὰ*. Καὶ ὅσο περισσότερες οἱ ἐξαρτήσεις, τόσο περισσότερο μειώνεται ὁ ζωτικὸς «χώρος» μέσα στὸν ὁποῖο ἀναγκάζεται νὰ κινηθεῖ ὁ ἐξαρτώμενος.

Ὅπως καλὰ γνωρίζουμε, ρίζες καὶ πηγὲς ὀλιωτῶν παθῶν εἶναι τὰ «*τρία Φί*»: *Φιληδονία, Φιλαργυρία, Φιλοδοξία*. Σὲ κάθε πάθος βέβαια ἀντιστοιχεῖ κάποιο ἀντίδοτο, κάποια θεραπεία, κάποια Ἀρετὴ. Ἔτσι, στὴ *Φιληδονία* ἀντιστοιχεῖ ἡ Ἐγκράτεια, στὴ *Φιλαργυρία* ἡ Ἐλεημοσύνη, καὶ στὴ *Φιλοδοξία* ἡ Ταπεινώση. Γιὰ κάθε ζευγάρι πάθους-ἀρετῆς εἴμαστε ἐλεύθεροι νὰ ἐπιλέξουμε αὐτὸ ποὺ θέλουμε νὰ ὑπηρετήσουμε. Καὶ αὐτὸ ποὺ ἐπιλέγουμε ἐξαρτᾶται ἅμεσα ἀπὸ τὴν παιδεία καὶ τὴν κοσμοθεωρία μας,

πρόσκαιρο, ἀνήθικο καὶ καταστροφικὸ.

Μποροῦμε νὰ «*γκρεμίσουμε τὰ τείχη*» ποὺ ἀποστεροῦν τὴν ἐλευθερία μας; Καὶ βέβαια μποροῦμε! Ἄρκει νὰ ἀναγνωρίσουμε ποιά εἶναι τὰ προσωπικά μας «*τείχη*», ποιά εἶναι τὰ πάθη στὰ ὁποῖα ἔχουμε ἐγκλιωβιστεῖ, γιὰ νὰ ὀργανώσουμε ἀνάλογα τὸν ἀγῶνα τῆς «*ἀπελευθέρωσής*» μας. Γιὰ νὰ τὸ κάνουμε ὁμως αὐτὸ, χρειαζόμαστε *αὐτογνωσία*. Χωρὶς αὐτογνωσία, δὲν μποροῦμε νὰ ἐντοπίσουμε τὶς ἀδυναμίες, τὰ πάθη καὶ τὰ λάθη μας, τὰ τάλαντα, τὶς δυνατότητες καὶ τὶς ἀρετὲς μας. Χρήσιμος ὁδηγὸς στὸ ταξίδι πρὸς τὴν αὐτογνωσία εἶναι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας φιλόσοφοι καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, ἰδιαίτερα ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος. Μέσα ἀπὸ τὸ θεόπνευστο σύγγραμμά του μὲ τίτλο *Τὸ Γνωθὶ Σαυτόν*⁴, μᾶς διδάσκει ὄχι μόνον τὴ σπουδαιότητα τῆς αὐτογνωσίας, ἀλλὰ καὶ τὸν μόνον ἀσφαλῆ δρόμο γιὰ τὴν κατάκτησή της. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση

Μέσα ἀπὸ τὰ «*Τείχη*» τοῦ Καβάφη παίρνουμε ἓνα πολῦτιμο μάθημα ζωῆς. Μαθαίνουμε βιωματικὰ ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι δεδομένη, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε, γιὰ νὰ τὴν κατακτήσουμε. Ἄν τὴ θεωρήσουμε δεδομένη, κινδυνεύουμε νὰ ἐγκλιωβιστοῦμε ἀσυναίσθητα μέσα στὰ «*τείχη*» τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐξαρτήσεών μας.

ἀπὸ τὴν ἠθική μας ὑπόσταση, ἀπὸ τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τῆς πνευματικότητάς μας. Ὅταν ἀποδεχόμαστε νὰ ζήσουμε μὲ ἓνα πάθος, ἐπιτρέπουμε νὰ ὑψωθεῖ ἓνα «*τείχος*», ἄρα ἀποδεχόμαστε *στέρνηση ἐλευθερίας*. Ἀντίθετα, ὅταν ἐπιλέγουμε νὰ ζήσουμε ἐνάρετα, συνειδητὰ ἐπιλέγουμε τὸν δρόμο γιὰ κατάκτηση περισσότερης ἐλευθερίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνδέει ὠραιότατα τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν παθῶν μὲ τὴν ἐπιλογὴ νὰ «*δουλωθοῦμε*» στὴ *δικαιοσύνη* (στὴν ἀρετὴ): «*ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ*» (Ρωμ., στίχ. 18).

Ποιὸς τελικὰ «*ἔκτισε τὰ τείχη*» γύρω ἀπὸ τὸν ποιητὴ; Προφανῶς ὁ ἴδιος ὁ ποιητής! Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἄκουσε «*κρότον κτιστῶν*», ἀφοῦ «*κτίστης τῶν τειχῶν*» ἦταν τελικὰ ὁ ἴδιος. Ἐχοντας ὑποκύψει στὰ πάθη του, ὁ ἴδιος ἀσυναίσθητα (ἄρα «*χωρὶς περισκεψιν, χωρὶς ἠύπνην, χωρὶς αἰδῶν*») σφυρηλάτησε τὰ δεσμὰ του. Ἄν σκεφτόταν τί ἔκανε καὶ γνώριζε τὶς τραγικὲς συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν του, ἀσφαλῶς δὲν θὰ τὸ ἔκανε, ἀφοῦ κανένας λογικὸς ἄνθρωπος δὲν θὰ δεχόταν νὰ ἀνταλλάξει τὸν πολῦτιμο *μαργαρίτη* τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς *αἰωνιότητος* μὲ κάτι

γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς αὐτογνωσίας μας εἶναι ἡ συνειδητοποίηση ὅτι κάθε τάλαντό μας δὲν εἶναι δικό μας κατόρθωμα, γιὰ τὸ ὁποῖο μποροῦμε νὰ ὑπερηφανευόμαστε. Εἶναι θεία δωρεά, γιὰ τὴν ὁποία ὀφείλουμε νὰ εἴμαστε εὐγνώμονες⁵. Αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς λέει καὶ τὸ θεόπνευστο Παῦλειο ρῆμα: «*Τί ἔχεις (ἄνθρωπε) ποὺ δὲν ἔλαβες; Καὶ ἀφοῦ τὸ ἔλαβες, γιατί καυχᾶσαι, σὰν νὰ μὴν τὸ ἔχεις λάβει;*» (Α΄ Κορ., δ' 7: «*Τί δὲ ἔχεις ὁ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβῶν;*»).

Τί εἶναι «ἐλευθερία»;

Γιὰ ἓναν ἀνυποψίαστο ἄνθρωπο, καὶ δυστυχῶς γιὰ πολλοὺς νέους μας, *ἐλευθερία* εἶναι ἡ δυνατότητα νὰ κάνεις *ὅ,τι θέλεις*. Κάτι περίπου σὰν *ἀσυδοσία*, ἡ ὁποία νομοτελειακὰ ὀδηγεῖ στὴν *ὑποδούλωση*, ὅπως ξεκάθαρα ἐπισημαίνει ὁ Πλάτων στὴν *Πολιτεία*

4 Ἅγιος Νεκταρίου Πενταπόλεως, *Τὸ Γνωθὶ Σαυτόν*, Γ' Ἔκδοση, Ἐκδόσεις ΑΘΩΣ, Ἀθήνα 2017.

5 Ἰακ. α' 16-17: «*Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί: πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαίνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων*».

του (564a3-4): «Γιατί ἡ ὑπερβολικὴ ἐλευθερία, εἴτε στοὺς ἰδιώτες εἴτε στὰ κράτη, σὲ τίποτ' ἄλλο, φαίνεται, δὲν ὀδνηγεῖ, παρὰ σὲ ὑπερβολικὴ δουλεία» («Ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτη καὶ πόλει»).

Αὐτὸ πού ὀδνηγεῖ στὴν πραγματικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας. «Γνώσασθε τὴν ἀλήθει-

νηλιάδες χρωματικὲς διαβαθμίσεις καὶ καταστάσεις φωτισμοῦ, πού ἀντιστοιχοῦν σὲ αὐξανόμενους βαθμούς-καταστάσεις ἐλευθερίας. Ἔχοντας γνωρίσει τὸ δρόμο γιὰ τὴν κατάκτησή της, προσπαθοῦμε νὰ ἀπαληθαγοῦμε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν παθῶν μας, γιὰ νὰ καταξιωθοῦμε πνευματικὰ καὶ νὰ προσεγγίσουμε τὸν μέγιστο βαθμὸ πραγματικῆς ἐλευθερίας.

Ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ὑποδουλωμένος στὰ πάθη του εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὰ ὑπηρετεῖ, ἄρα εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνελεύθερος ἄνθρωπος. Ἀντίθετα, αὐτὸς πού ἀγωνίζεται νὰ χαλιναγωγῆσει τὰ πάθη του ἀπαληθιάσσεται σταδιακὰ ἀπὸ τὴ δουλεία τους, γιὰ νὰ κερδίσει τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία του.

αν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰω., ν' 32).
Γιὰ ποιά ἀλήθεια μιλεῖ ἐδῶ ὁ Χριστός; Τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος στὸν Ἀπόστολο Θωμᾶ: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰω., ιδ' 6).

Ποῖος ἄνθρωπος εἶναι πραγματικὰ «ἐλεύθερος»;

Μέσα ἀπὸ τὰ «Τείχη» τοῦ Καβάφη παίρνομε ἓνα πολῦτιμο μάθημα ζωῆς. Μαθαίνουμε βιωματικὰ ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι δεδομένη, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε, γιὰ νὰ τὴν κατακτήσουμε. Ἄν τὴ θεωρήσουμε δεδομένη, κινδυνεύομε νὰ ἐγκλιωβιστοῦμε ἀσυναίσθητα μέσα στὰ «τείχη» τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐξαρτήσεών μας. Ὄταν καταλάβομε ὅτι ἐγκλιωβιστήκαμε, θὰ βρεθοῦμε στὴ δεινὴ θέση τοῦ ποιητῆ, καὶ θὰ εἶναι ἀρκετὰ δύσκολο νὰ ἀντιδράσουμε, γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμε. Δυστυχῶς, οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι ζοῦμε μὲ τὴν ψευδαίσθηση ὅτι εἴμαστε ἐλεύθεροι. Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα ὁμως, «κανένας δὲν εἶναι πιὸ ὑποδουλωμένος ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἐσφαλισμένα πιστεύει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος».

Ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ὑποδουλωμένος στὰ πάθη του εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὰ ὑπηρετεῖ, ἄρα εἶναι οὐσιαστικὰ ἀνελεύθερος ἄνθρωπος. Ἀντίθετα, αὐτὸς πού ἀγωνίζεται νὰ χαλιναγωγῆσει τὰ πάθη του ἀπαληθιάσσεται σταδιακὰ ἀπὸ τὴ δουλεία τους, γιὰ νὰ κερδίσει τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία του. Ἀπόλυτα ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ὁ τέλειος ἀπαθής (χωρὶς πάθη) ἄνθρωπος, καὶ τέτοιος ὑπῆρξε μόνον ὁ Χριστός: τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος Ἄνθρωπος.

Μήπως ἵσχιον ἡ κατάκτηση τῆς ἐλευθερίας εἶναι οὐτοπία; Κάθε ἄλλο. Ἀνάμεσα στὸ μαῦρο καὶ στὸ ἄσπρο, στὸ σκοτάδι καὶ στὸ φῶς, ὑπάρχουν

Ἀντὶ ἐπιλόγου

Τὰ «Τείχη» τοῦ Καβάφη εἶναι μιὰ πρόσκληση-πρόκληση νὰ δοῦμε τὴν πορεία μας μέσα ἀπὸ τὸν μεγεθυντικὸ φακὸ τοῦ ποιητῆ, γιὰ νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν ὀρθότητα τῶν ἀξιακῶν ἐπιλογῶν μας καὶ νὰ προβοῦμε σὲ διορθωτικὲς κινήσεις, πού θὰ δώσουν νόημα, περιεχόμενο καὶ σκοπὸ στὴ ζωὴ μας. Αὐτὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ κρίσιμο γιὰ τοὺς νέους μας, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἰδιαίτερα εὐάλητοι σὲ πάθη καὶ ἐξαρτήσεις, γιὰ τὸν ὅτι δὲν ἔχουν φτάσει σὲ ἓνα ὥριμο ἐπίπεδο ἐλέγχου τῶν σκέψεων, τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν παρορμήσεών τους. Γι' αὐτὸ συχνὰ ὑποτιμοῦν τὸν κίνδυνο τῆς ἐξάρτησης ἀπὸ πάθη, πού καταδυναστεύουν τελικὰ τὴ ζωὴ τους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὀδηγοῦνται σὲ τραγικὰ ἀδιέξοδα. Ἰδοὺ «πεδῖον δόξης λαμπρόν» γιὰ τοὺς λειτουργοὺς ὀλιῶν τῶν βαθμίδων Ἐκπαίδευσης: Νὰ δώσουν ὀλοκληρωμένη Παιδεία στὰ παιδιά μας, καὶ ἔτσι νὰ τὰ μυήσουν στὸ νόημα, στὶς προϋποθέσεις καὶ στὴν οὐσία τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας. Ἐπισημαίνοντας ἔγκαιρα τὶς πολυάριθμες παγίδες τῆς σύγχρονης κοινωνίας, μποροῦν νὰ τὰ βοηθήσουν νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους ἐγκλιωβισμοῦ τους σὲ ἀδιέξοδα καὶ στὴν αὐτοκαταστροφὴ. Ὅσο νωρίτερα γνωρίσουν τὰ παιδιά μας τὸν δρόμο καὶ τὸν τρόπο κατάκτησης τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας, τόσο καλλίτερα θὰ καταφέρουν νὰ ἐλέγξουν τὰ πάθη τους καὶ νὰ χαράξουν σωστὰ τὴν πορεία μιᾶς ἐνάρετης ζωῆς, πού ὀδνηγεῖ στὴν πνευματικὴ τους καταξίωση καὶ στὴν «ὄντως ζωὴ».

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ν. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ
Ὁμότιμος Καθηγητῆς Α.Π.Θ.

Παιδικές αναμνήσεις

Σέ λίγες μέρες θα γιορτάσουμε τη μεγάλη και ένδοξη επέτειο της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940. Θα σημαιοστολιστεί η χώρα απ' άκρη σ' άκρη, θα γίνουν παρελάσεις, δοξολογίες και μνημόσυνα υπέρ των ήρώων που έπεσαν στα πεδία των μαχών κατά τη διάρκεια του σκληρού πολέμου του '40 έναντι των Ιταλών και αργότερα των Γερμανών.

Τις μέρες αυτές η μνήμη μου γυρίζει πολλὰ χρόνια πίσω, τότε που ήμουν μικρή. Θυμάμαι ότι κρατώντας τὸ χέρι τῆς μαμᾶς μου κατεβαίναμε στὴν παραλία τοῦ Λευκοῦ Πύργου, γιὰ νὰ πιάσουμε μιὰ καλὴ θέση, νὰ παρακολουθήσουμε τὴν παρέλαση ποὺ θὰ γινόταν ἐκεῖ. Εἶχα μιὰ λαχτάρα νὰ εἶμαι πρώτη, κοντὰ στὸ διαχωριστικὸ σχοινί. Στὴν παρέλαση θὰ ἔπαιρνε μέρος καὶ ὁ πατέρας μου ὡς παλαιὸς πολεμιστὴς στὸν πόλεμο τοῦ 1912-13, στὸ πλευρὸ τῶν ἁλλῶν πολεμιστῶν, μιὰ ποὺ ἦταν ἐπιλοχίας. Ἀπὸ τὴν παραμονὴ ἢ μπτέρα μου ετοίμαζε τὴ στολή του. Τὴ φρεσάριζε, τὴ σιδέρωνε, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχὴ στὶς «σαρδέλλες» ποὺ εἶχε στὰ μανίκια. Γιὰ μένα ἦταν στρατηγός!

Ὅταν ἄρχιζε ἡ παρέλαση, τὰ χεράκια μου δὲν ἔπαιαν νὰ χειροκροτοῦν. Καὶ ὅταν ἀντίκριζα τὸν πατέρα μου, ξεσποῦσα σὲ ζητωκραυγές, καὶ οἱ παλάμες μου γίνονταν κατακόκκινες. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἡ φιλοπατρία βρισκόταν στὸ ζενίθ. Πολλοὶ Ἕλληνες ἔρχονταν ἀπὸ τὴν ξενιτιά, γιὰ νὰ καταταγοῦν στὸν στρατό, τόσο στὸν πόλεμο τοῦ 1912-13, ὅσο καὶ αργότερα, στὸν πόλεμο τοῦ 1940. Ὁ πατέρας μου σὲ πολλὴ μικρὴ ἡλικία εἶχε πάει στὴν Ἀμερικὴ μαζὶ μὲ τὸν δίδυμο ἀδελφὸ του. Ὅταν ὅμως κηρύχθηκε ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Τούρκων τὸ 1912, ἐπέστρεψαν, γιὰ νὰ καταταγοῦν στὸν Ἑλληνικὸ Στρατό. Ἦμουν

πολὺ περήφανη γι' αὐτόν.

Ἀργότερα, ὅταν πῆγα στὸ Δημοτικὸ, θυμάμαι ὅτι στολίζαμε τὶς αἴθουσες μὲ γιρλιάντες ἀπὸ μπιλὲ καὶ ἄσπρο χαρτί. Ἡ δασκάλα μᾶς μάθαινε πατριωτικὰ τραγούδια καὶ μᾶς διηγίονταν περιστατικὰ τοῦ πολέμου, τονίζοντας τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀνδρεία τῶν

Ἀπὸ τότε εὐλαβοῦμαι καὶ τιμῶ τὴν ἡμέρα αὐτή. Σημαιοστολίζω τὸ σπίτι μου, παρακολουθῶ τὴ δοξολογία στὸν ναό, καὶ παρακαλῶ τὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγὸ νὰ σκεπάζει τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ τὴν προστατεύει ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ ἐχθρό.

στρατιωτῶν μας, ποὺ πολεμοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐναντίον δύο μεγάλων αὐτοκρατοριῶν.

Ἀπὸ τότε εὐλαβοῦμαι καὶ τιμῶ τὴν ἡμέρα αὐτή. Σημαιοστολίζω τὸ σπίτι μου, παρακολουθῶ τὴ δοξολογία στὸν ναό, καὶ παρακαλῶ τὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγὸ νὰ σκεπάζει τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ τὴν προστατεύει ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ ἐχθρό.

ΑΝΘΟΥΛΑ ΝΑΟΥΜΗ
Συνταξιούχος δασκάλα

« 'Ο μικρός ήρωας »

‘Ο Μικρός Ήρωας ήταν το αγαπημένο ανάγνωσμα των διακοπών μας. Τον χειμώνα ήταν απαγορευμένο, λόγω των μαθημάτων, το καλοκαίρι όμως του δίνανε και καταλάβαινε. Λειωμένα τα περιοδικά γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι... κι από χέρι σε χέρι. Σπουδαίος ό Στέλιος Άνεμουδουράς, με

ρόλο μπτέρας κι αγαπημένως μαζί, επάξια στο πνευρό του κεντρικού ήρωα. Και τέλος ό Σπίθας μονίμως στην τρεχάλα, μονίμως πεινασμένος, με μεγάλη καρδιά κι αυτός, στον αγώνα κι αυτός ήρωας, για τὰ μικρότερα όμως παιδιά, που ξιωθαν αδύναμα νὰ φτάσουν τὸν Γιώργο Θαλάσση, ἀλλὰ λαχταροῦσαν ἠρωισμό κι δράση.

Κι όμως, οί μικροί αὐτοί ἥρωες με τὰ κοντὰ παντελόνια, ἐνῶ δίδαξαν τὴν τόλημ και τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερία και τὴν πατρίδα... κυνηγήθηκαν ἀπὸ τοὺς δασκάλους και τοὺς γονεῖς μας, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὸ κράτος κατὰ κάποιο τρόπο: Στὴν Κύπρο τὸ 1954 ἀπαγορεύτηκε ἡ κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, γιατί διέγειρε ἐθνικιστικὰ πάθη. Τὸ τραγούδι του Κεληδόνη περιγράφει ὠραῖα τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: « Ἀπὸ τὴ μιὰ οἱ Ἴταλοι κι οἱ Γερμανοί, γιὰ νὰ σὲ βροῦν ἀναστατώνουν τὴν Ἀθήνα, κι ἀπὸ τὴν ἀλλήν τοῦ πατέρα μου ἡ φωνή: νομίζω πὼς τὰ κρύβει στὴν κουζίνα! Ἐσύ νὰ παίξεις με τὸν θάνατο κρυφτὸ κι αὐτοὶ νὰ σκίζουμε τὰ τεύχη τὰ κρυμμένα. Μὴ σὲ ταραξεί τὸ διπλὸ κληνηγτὸ, ἐσύ τοὺς Γερμανοὺς κι αὐτοὶ ἐμένα! »

‘Ο Γιώργος Θαλάσσης με τὴν Κατερίνα και τὸν Σπίθα ἔγιναν οἱ ἥρωές μας, και ζηλέψαμε τὸν ἠρωισμό και τὴ δόξα τους. Ταυτιστήκαμε μαζί τους. Λαχανιάζαμε ὅταν ἔτρεχαν, καρδιοκτυπούσαμε ὅταν κινδύνευαν και ἀνακουφιζόμασταν ὅταν ξέφευγαν τὸν κίνδυνο. Θαυμάσαμε τὸ παιδί-φάντασμα, πὺ δὲν δίσταζε νὰ κινδυνέψει τὴ ζωὴ του γιὰ τὸν φίλο του, τὴν πατρίδα του... γιὰ μιὰ ἰδέα. Ἦταν ὁ πολυμήχανος και πολὺπαθος ἥρωάς μας, ὁ ἀρχαῖος ἔφηβος, ὁ καλὸς ἑαυτὸς μας, ὁ ὠραῖος και σεμνὸς νέος πὺ ἀντιμετώπιζε τὸν θάνατο με θάρρος, πὺ ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐλευθερία και τὸ φιλότιμο.

τὶς ἀνεξάντλητες ἱστορίες του, και σπουδαιότερος ὁ Βύρων Ἀπόστογλου, με τὰ μοναδικὰ σὲ κίνηση και ἔκφραση σκίτσα του, πὺ σχεδὸν μᾶς μιλοῦσαν. Γέμιζαν τὰ ὄνειρά μας, τὰ ζεστὰ ἀπομνησμεῖρα και τὶς φεγγαρόφωτες καλοκαιριὰτικες νύχτες, τότε πὺ κοιμόμασταν κάτω ἀπὸ τὸν ἑναστρο οὐρανὸ, με τὸν Μικρὸ Ἦρωα κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρὶ μας. ‘Ο Γιώργος Θαλάσσης με τὴν Κατερίνα και τὸν Σπίθα ἔγιναν οἱ ἥρωές μας, και ζηλέψαμε τὸν ἠρωισμό και τὴ δόξα τους. Ταυτιστήκαμε μαζί τους. Λαχανιάζαμε ὅταν ἔτρεχαν, καρδιοκτυπούσαμε ὅταν κινδύνευαν και ἀνακουφιζόμασταν ὅταν ξέφευγαν τὸν κίνδυνο. Θαυμάσαμε τὸ παιδί-φάντασμα, πὺ δὲν δίσταζε νὰ κινδυνέψει τὴ ζωὴ του γιὰ τὸν φίλο του, τὴν πατρίδα του... γιὰ μιὰ ἰδέα. Ἦταν ὁ πολυμήχανος και πολὺπαθος ἥρωάς μας, ὁ ἀρχαῖος ἔφηβος, ὁ καλὸς ἑαυτὸς μας, ὁ ὠραῖος και σεμνὸς νέος πὺ ἀντιμετώπιζε τὸν θάνατο με θάρρος, πὺ ἀγωνιζόταν γιὰ τὴν ἐλευθερία και τὸ φιλότιμο. Ἡ μικρὴ Κατερίνα στεκόταν σιωπηλὴ στὴ σκιά του, σὲ

Ἦστω και με καθυστέρηση, λοιπόν, ὁ Μικρὸς Ἦρωας δικαιώθηκε και ἐκτιμήθηκε. Μακάρι νὰ ὑπῆρχαν και στὶς μέρες μας ἀνάλογα ἀναγνώσματα, πὺ νὰ ὑμνοῦν τὴ φιλοπατρία, τὸ θάρρος και τὴν ἀγωνιστικότητα. Τώρα οἱ μικροί μας μαθητὲς ἀγνωοῦν τὶς ἐθνικὲς μας γιορτές, κι ἀπὸ τὴν ἀλλήν ἀφέθηκαν ἀπροσάταυτοι κι ἀνενημέρωτοι στοὺς δαίμονες τοῦ διαδικτύου. Οὔτε οἱ γονεῖς τους δὲν μποροῦν νὰ τους προστατέψουν πλῆον ἀπὸ τὴ διαφθορὰ πὺ προφέρει ὑποῦλα κι ἀπλόχερα ἡ νέα τεχνολογία. Κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τους διδάξει Ἱστορία... γιατί τὰ βιβλία φτῶχαιναν, κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ περάσει στὶς ψυχὲς τους ἦθος, ἀξίες και ἰδέες... γιατί εἶναι πράγματα παλιὰ και ξεπερασμένα και τὰ σομπάρουν.

Ἦς βάλει ὁ Θεὸς τὸ χέρι του κι ἡ δυνατὴ και συνειδητοποιημένη οἰκογένεια... ἐὰν ὑπάρχει κι αὐτὴ!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΧΙΝΤΖΟΓΛΟΥ-ΑΜΑΣΛΙΔΟΥ

Τὸ δεύτερο μεγάλο ΟΧΙ καὶ ἡ σημασία του

Τὸ ἀποφασιστικὸ ΟΧΙ τῶν Ἑλλήνων στὶς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 στὴ φασιστικὴ Ἴταλία τοῦ Μουσσολίνι προκάλεσε παγκόσμια αἴσθηση. Οἱ συντριπτικὲς νίκες τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἐπόμενους μῆνες ἐνάντια στοὺς ἀλαζόνες Ἴταλοὺς προκάλεσαν παγκόσμιο θαυμασμό. Ὅταν μάλιστα τὸν Μάρτιο τοῦ 1941 ἡ πολυαναμενόμενη καὶ πολυδιαφημισμένη «Ἐαρινὴ Ἀντεπίθεση» τῶν Ἴταλῶν ἀπέτυχε παταγωδῶς, ὁ δρόμος ἦταν ἀνοικτός, γιὰ νὰ ριχθοῦν οἱ Ἴταλοὶ στὴ θάλασσα. Τὴν ἡμέρα ποὺ διατάχθηκε ὁ τερματισμὸς τῆς «Ἐαρινῆς Ἀντεπίθεσης», ὁ Ἴταλὸς ἀρχιστράτηγος Οὐγκο Καμπαλιέρο σχολίασε χαρακτηριστικά: «Σώσαμε τὴν Ἴταλία ἀπὸ τὴν καταστροφὴ· τώρα θὰ τὴ σώσουμε ἀπὸ τὴ γελοιοποίηση». Δύσκολο ἐγχείρημα! Οἱ Γάλλοι, ἂν καὶ εἶχαν περάσει σχεδὸν δέκα μῆνες ἀπὸ τὴ συνθηκολόγησή τους, ἔφθασαν νὰ τοποθετοῦν στὰ γαλλοῖταλικά σύνορα πινακίδες ποὺ ἔγραφαν: «Ἑλληνας, προσοχή! Ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἐξῆς ἀρχίζει γαλλικὸ ἔδαφος!»...

Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ἡ ἐκδήλωση μιᾶς γερμανικῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα ἔμοιαζε –καὶ ἦταν– βέβαιη. Οἱ Γερμανοὶ δὲν θὰ δυσκολεύονταν νὰ βροῦν τὴ «βρολική» πρόφαση. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τελικὰ προέβαλαν ὡς πρόφαση γιὰ τὴν ἐπίθεσή τους ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα τὴν παρουσία στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος βρετανικῶν στρατευμάτων – ξεκάθαρη βεβαίως ὑποκρισία, ἂν ἀναλογισθεῖ κανεὶς ὅτι εἶχαν ἀρχίσει τὶς προετοιμασίες γιὰ τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδας ἤδη ἀπὸ τὸν Νοέμβριο-Δεκέμβριο τοῦ 1940, ὅταν δὲν εἶχε ἀκόμη ἔλθει στὴν Ἑλλάδα οὔτε ἓνας ἀγγλικὸς ἰλόχος! Ἦταν

μαθηματικὰ βέβαιο: Οἱ Γερμανοὶ ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ εἰσέβαλλαν· μόνο γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία τῆς εἰσβολῆς τους δὲν μπορούσε ἴσως νὰ εἶναι κανεὶς σίγουρος...

Ἡ ἐπικείμενη ὅμως εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν γεννοῦσε ἀληθινὰ βασανιστικὰ διλήμματα. Διότι κάθε ἀντίσταση στοὺς Γερμανοὺς φάνταζε μάταιη. Ἡ Γερμανία διέφερε ἀπὸ τὴν Ἴταλία: Ἡ Ἴταλία φάνταζε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο μεγάλη δύναμη, ἀλλὰ στὰ μέτωπα τοῦ πολέμου εἶχε ἀποδειχθεῖ πολὺ μικρότερη ἀπ' ὅ,τι ἤθελε νὰ δείχνει· ἡ Γερμανία, ἀντίθετα, φάνταζε ἤδη πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο μεγάλη δύναμη, ἀλλὰ στὰ μέτωπα τοῦ πολέμου εἶχε ἀποδειχθεῖ πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι μπορούσε κανεὶς ποτὲ νὰ φαντασθεῖ.

Ἡ τύχη τῆς Γαλλίας ἔδινε τὸ μέτρο τῆς γερμανικῆς ἰσχύος. Ἡ Γαλλία μὲ κάθε λογικὴ φάνταζε μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὴ Γερμανία: εἶχε μεγα-

“Ὅλα τὰ παραπάνω κάνουν τὸ καίριο ἐρώτημα ἀκόμα πιὸ ἀμείλικτο, ἀκόμα πιὸ βασανιστικὸ: Γιατί ἔπρεπε ἡ μικρὴ Ἑλλάδα νὰ ἐπιλέξει νὰ ὑψώσει τὸ ἀνάστημά της ἀπέναντι στὸν Χίτλερ, μὲ δεδομένη ἀφ' ἐνὸς τὴν ἀκαταμάχητη γερμανικὴ ἰσχύ, ἀφ' ἐτέρου τὴν ἀπουσία κάθε προοπτικῆς γιὰ τὴν ἀντίταξη μιᾶς ἀποτελεσματικῆς ἀντίστασης; Γιατί νὰ ἐπιλέξει κάτι ποὺ ὄχι μόνο δὲν ἔβγαζε σὲ κάτι καλὸ, ἀλλὰ συνεπαγόταν μόνο αἶμα καὶ πόνο, δάκρυα καὶ βάσανα γιὰ ὁλόκληρο τὸν ἐλληνικὸ λαό;

πλύτερο και ισχυρότερο στρατό, περισσότερο και ισχυρότερο πυροβολικό, και επιπλέον, αντίθετα απ' ό,τι συνήθως νομίζουμε, περισσότερα, βαρύτερα και θεωρητικά ποιοτικά ανώτερα άρματα μάχης. Και όμως, ακόμα και αυτή η πανίσχυρη Γαλλία δεν είχε άντέξει στη γερμανική εισβολή παρά λίγο μόλις παραπάνω από ένα μήνα, μέχρι την ταπεινωτική της συνθηκολόγηση. Για τις μικρότερες χώρες, ως μην τα συζητάμε... Το Βέλγιο, με τη βοήθεια των Άγγλογάλλων, είχε αντιτάξει τη μεγαλύτερη αντίσταση, αντιστεκόμενο για 18 ημέρες. Η Ολλανδία είχε αντισταθεί μόλις 4 ημέρες. Το Λουξεμβούργο καμμία, με την Αστυνομία του Λουξεμβούργου να... κατευθύνει την κίνηση των γερμανικών φαλάγγων των τεθωρακισμένων... Άκόμη πιο χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Δανίας: Οί Δανοί είχαν παραδοθεί... σε έναν Γερμανό μοτοσυκλετιστή, ο οποίος μετέφερε στον Δανό βασιλιά αίτημα του Χίτλερ για διέλευση των γερμανικών στρατευμάτων· σε ένδειξη ύποταγής, ο Δανός βασιλιάς είχε παραδώσει στον μοτοσυκλετιστή το στέμμα του, για να το μεταφέρει στο Βερολίνο στον Χίτλερ.

Όταν εκδηλώθηκε η γερμανική επίθεση ενάντια στην Ελλάδα, όλοι κατανοούσαν ότι οί Γερμανοί ήταν κάτι έντελως διαφορετικό από τους Ιταλούς. Το δέος που προκαλούσε η κάθοδος των Γερμανών αποτυπώνεται στα όσα γράφει ο Γιώργος

Θεοτοκᾶς στο μυθιστόρημά του *Ἀσθενεῖς καὶ ὀδοιπόροι*:

«Οἱ Γερμανοί! Ἐξαφνα, ἡ νύχτα εἶχε γεμίσει ἔνταση, τρομάρα, καὶ κάποιο ἄγριο, ἐπικὸ μεγαλεῖο. Ἦταν μιὰ καινούργια αἴσθηση τοῦ πολέμου. Μέσ' ἀπ' τοὺς ἀχνούς τοῦ Βοριᾶ, οἱ Γερμανοὶ κατέβαιναν στὴν Ἑλλάδα τρανοί, σιδηρόφρακτοι, ἀτάραχοι, ἀδάκρυτοι, μυθικοί. Τὸ βῆμά τους κροτοῦσε στὴ γυμνὴ πέτρα τῆς πατρίδας ἀδυσώπητο, ἀναπόφευκτο, σὰν κατάρα Θεοῦ».

Μέσα σ' ὅλα αυτά, τὸ κρίσιμο ἐρώτημα, τελικά, ἦταν τὸ ἐξῆς: Ἄν ἀκόμα καὶ οἱ θεωρούμενες μεγάλες δυνάμεις εἶχαν γονατίσει μπροστὰ στὶς γερμανικὲς στρατιές, τί νόημα θὰ εἶχε νὰ δοκιμάσει νὰ ἀντισταθεῖ στὸν Χίτλερ ἡ μικρὴ Ἑλλάδα;

Καὶ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀκόμη «λεπτομέρεια», ποὺ οἱ περισσότεροὶ ἀγνοοῦμε: Οἱ Βρετανοὶ εἶχαν ἐξ ἀρχῆς ξεκαθαρίσει τοὺς Ἕλληνες ὅτι, προκειμένου νὰ ἀνταχθεῖ σοβαρὴ ἀντίσταση στὶς γερμανικὲς στρατιές, αὐτὴ ἔπρεπε νὰ ὀργανωθεῖ στὸν ποταμὸ Ἀλιάκμονα καὶ στὶς Θερμοπύλεις. Ἀπὸ στρατιωτικὴ ἄποψη, εἶχαν ἀπόλυτο δίκιο. Βεβαίως ὑπῆρχε ἡ ὀχυρωμένη «Γραμμὴ Μεταξᾶ» στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα, ἀλλὰ ἡ ἀντίσταση ἐκεῖ δὲν εἶχε κανένα ἀπολύτως νόημα. Ἀκόμη καὶ ἂν ἡ «Γραμμὴ Μεταξᾶ» ἀποδεικνυόταν ἀδιαπέραστη, οἱ Γερμανοὶ δὲν θὰ εἶχαν κανένα πρόβλημα νὰ τὴν παρακάμψουν καὶ νὰ εἰσβάλλουν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ἀφύληκτα ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα – ὅπως ἄλλῳστε καὶ ἔκαναν. Δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀμφισβολία γι' αὐτό. Ἄλλῳστε, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχαν ἤδη κάνει οἱ Γερμανοί, προκειμένου νὰ εἰσβάλλουν στὴ Γαλλία: Ἄντι νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπο ἐνάντια στὴ θεωρούμενη ὡς ἀδιαπέραστη «Γραμμὴ Μαζινό» στὰ γαλλογερμανικὰ σύνορα, εἶχαν εἰσβάλλει στὶς Κάτω Χώρες καὶ εἶχαν περάσει τὰ γαλλικὰ σύνορα ἀπὸ τὸ δάσος τῶν Ἀρδεννῶν, βόρεια ἀπὸ τὴ «Γραμμὴ Μαζινό», εὐρισκόμενοι ἔτσι ξαφνικὰ πίσω ἀπὸ τὰ περίφημα ὀχυρὰ στὰ ὁποῖα οἱ Γάλλοι εἶχαν στηρίξει τὴν ἄμυνά τους καὶ προκαλώντας τὴν κατάρρευση τῆς γαλλικῆς ἀντίστασης. Ἦταν περισσότερο ἀπὸ βέβαιο ὅτι τὸ ἴδιο θὰ ἔκαναν καὶ στὴν Ἑλλάδα – ὅπως ἄλλῳστε καὶ τὸ ἔκαναν.

Καὶ ὅμως, ἡ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ ἡγεσία ἐπέλεξε νὰ ἀντιτάξει ἄμυνα στὴ «Γραμμὴ Μεταξᾶ», στὰ ἑλληνοβουλγαρικὰ σύνορα. Διότι στρατιωτικὰ εἶχαν ἀπόλυτο δίκιο οἱ Βρετανοὶ νὰ ζητοῦν ἄμυνα στὸν Ἀλιάκμονα καὶ τὶς Θερμοπύλεις, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἀπόλυτα σωστὴ ἀπὸ στρατιωτικὴ ἄποψη κίνηση θὰ προϋπέθετε ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ ἐγκατέλειπε τὴ Μακεδονία. Καὶ πῶς μπορούσε ἡ Ἑλλάδα νὰ τὸ κάνει αὐτό; Δὲν εἶχαν περάσει παρά λίγο μόλις

πάνω από 25 χρόνια από τότε που η Ελλάδα είχε απελευθερώσει πανηγυρικά τη Μακεδονία. Τί λοιπόν; Τώρα θα την παρέδιδε άμαχητί – και μάλιστα, όχι μόνο στους Γερμανούς, αλλά και στους συμμάχους τους Βουλγάρους; Όχι! Αυτό δεν μπορούσε να γίνει!

Και κάπως έτσι, η Ελλάδα προτίμησε –κάνοντας μάλιστα τους Βρετανούς να δυσανασχετήσουν άνοικτά– να πολεμήσει στα όχυρά της «Γραμμής Μεταξά». Προτίμησε, με άλλα λόγια, να θυσιάσει κάθε ελπίδα, ακόμα και την πιο άμυδρή, να είναι κάπως άποτελεσματική ή άμυνά της απέναντι στους άηττους Γερμανούς. Προτίμησε να θυσιάσει κάθε ελπίδα, για να μην θυσιάσει άμαχητί, να μην παραδώσει, να μην προδώσει τη Μακεδονία!

Όλα τα παραπάνω κάνουν το καίριο ερώτημα ακόμα πιο άμείλικτο, ακόμα πιο βασανιστικό: Γιατί έπρεπε η μικρή Ελλάδα να επιλέξει να ύψώσει το ανάστημά της απέναντι στον Χίτλερ, με δεδομένη άφ' ενός την άκαταμάχητη γερμανική ισχύ, άφ' έτέρου την άπουσία κάθε προοπτικής για την αντίταξη μιας άποτελεσματικής αντίστασης; Γιατί να επιλέξει κάτι που όχι μόνο δεν έβγαζε σε κάτι καλό, αλλά συνεπαγόταν μόνο αίμα και πόνο, δάκρυα και βάσανα για όλοκληρο τον ελληνικό λαό.

Η επιλογή της μικρής Ελλάδας

Γνωρίζουμε τί επέλεξε να κάνει η μικρή Ελλάδα. Επέλεξε αυτό που, άλλωστε, της υπαγόρευε η μεγάλη της ιστορία: Να βροντοφωνάξει ΟΧΙ στον νέο θρασύ κατακτητή. Άκόμα και χωρίς να υπάρχει καμμία άπολύτως ελπίδα. Και οι ίδιοι οί Γερμανοί θαύμασαν την αντίσταση των Ελλήνων.

Άς θυμηθούμε το Έπος των Όχυρων. Η γραμμή των όχυρων κατά μήκος των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, ή γνωστή ως «Γραμμή Μεταξά», έμεινε μέχρι τέλους άπροσπέλαστη στους Γερμανούς. Άν οί Γερμανοί κατάφεραν να εισβάλλουν στην Ελλάδα, αυτό το πέτυχαν από τα άφύλλακτα σύνορα της Γιουγκοσλαβίας, με συνέπεια την 9^η Άπριλίου 1941 να φθάσουν στην Θεσσαλονίκη και να επιτύχουν την παράδοση της πόλης, όποτε βεβαίως βρέθηκαν πίσω από τα όχυρά και δεν υπήρχε λόγος αντίστασης στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Παρά ταύτα, όλα τα όχυρά εξακολουθούσαν να αντιστέκονται κατά των Γερμανών. Όταν το άπόγευμα της 9^{ης} Άπριλίου οί Γερμανοί έστειλαν κήρυκες πρò του όχυρου Ροϋπελι, γνωρίζοντας στους υπερασπιστές του ότι είχε ύπογραφεϊ συνθηκολόγηση και ότι κατά συνέπεια το όχυρο όφειλε να παραδοθεϊ, ό διοικητής του Ροϋπελι άπάντησε περήφανα: «Τα όχυρά δεν παραδίδονται· κυριεύονται». Τελικά, μέχρι το

βράδυ κατέστη δυνατή ή έπίσημη κοινοποίηση της διαταγής της ελληνικής διοίκησης για συνθηκολόγηση, όποτε οί ήρωικοί υπερασπιστές των όχυρων άναγκάστηκαν με δάκρυα στα μάτια να παραδώσουν τα όπλα. Και τότε οί Γερμανοί... είδαν και θαύμασαν. Είδαν με τι πενιχρά μέσα οί Έλληνες είχαν αντίταξει τόσο μεγαλειώδη αντίσταση. Ό ίδιος ό στρατηγός Μπαϊμε, ό όποιος διηύθυνε τον άγώνα στο μέτωπο, έμεινε έκπληκτος, όταν διαπίστωσε ότι στο Περιθώρι οί μόλις 120 Έλληνες υπερασπιστές του όχυρου είχαν συλλάβει... 300 Γερμανούς αιχμαλώτους... Κατά την τελετή παράδοσης του όχυρου Ροϋπελι, ό Γερμανός άξιωματικός έδωσε έπίσημα συχαρητήρια στους υπερασπιστές του όχυρου και διεβίβασε τον θαυμασμό της διοικήσεώς του για την ήρωική άμυνα, ένω παράλληλα δήλωσε ότι άποτελοϋσε τιμή για τους Γερμανούς να έχουν απέναντί τους τέτοιο ήρωικό στρατό. Κατά την τελετή παράδοσης όλων των όχυρων, οί Γερμανοί εις ένδειξιν τιμής δεν κατέβασαν από τον ίστό την ελληνική σημαία, άφησαν τα ξίφη στους άξιωματικούς και άπαγόρευσαν ρητά την είσοδο των Γερμανών στρατιωτών στις στοές των όχυρων, προτου έξεληθει και ό τελευταίος Έλληνας.

Άλλα και πέραν των όχυρων, οί Γερμανοί έμειναν σε αρκετά σημεία άφωνοι με την αντίσταση που άντέταξαν οί Έλληνες. Χαρακτηριστικό είναι το έξης παράδειγμα: Μετά την ελληνική συνθηκολόγηση, ό συνταγματάρχης Ευστάθιος Λιώσης εκλήθη να παρουσιασθεϊ ένώπιον του στρατηγού των Ές Ές Ζεπ Ντϊτριχ και να δώσει πληροφορίες για την παράταξη και την άμυνα των ελληνικών δυνάμεων στο Άργος Όρεστικό. Ό Ζεπ Ντϊτριχ ρώτησε τον Έλληνα συνταγματάρχη για τις ελληνικές δυνάμεις που είχαν αντίταξει άμυνα στο Άργος Όρεστικό. Ό Λιώσης άπάντησε ότι έπρόκειτο για τρία ελληνικά τάγματα. Τότε ό Γερμανός άξιωματικός έξεμάνη και κτυπώντας το χέρι

του στο τραπέζι άρχισε να κατηγορεί τον Έλληνα συνταγματάρχη ότι ψεύδεται. 'Ο λόγος; Άπληστα, οι Γερμανοί ήταν πεπεισμένοι ότι στο Άργος Όρεστικό είχαν βρει απέναντί τους τουλάχιστον τρεις ελληνικές μεραρχίες! Μόνο όταν ο Λιώσης παρουσίασε τα επίσημα στοιχεία που είχε μαζί του, ο Γερμανός στρατηγός αναγκάστηκε να ζητήσει συγγνώμη, πειθόμενος ότι οι Γερμανοί δεν είχαν αντιμετώπιση τρεις μεραρχίες, αλλά μόλις... τρία τάγματα. Στο τέλος, ο Ζέπ Ντΐτριχ παρακάλεσε τον Έλληνα αξιωματικό να μεταφέρει τα συχαρητήριά του στον επικεφαλής της άμυνας στο Άργος Όρεστικό.

Όσον αφορά την άμυνα της Κρήτης, εκεί πιά ό,τι και να πει κανείς είναι λίγιο. Η μεγάλη μάχιστα ειρωνεία είναι ότι, κατά τον σχεδιασμό της επιχείρησης κατάληψης της Κρήτης, οι Γερμανοί ειδικοί που εκλήθησαν να συνδράμουν στον σχεδιασμό διαβεβαίωσαν ότι οι κάτοικοι του νησιού δεν θα

ήλεσε παγκόσμια αίσθηση. Σε λόγο που εκφώνησε ενώπιον του γερμανικού Ράιχσταγ την 4^η Μαΐου 1941, ο ίδιος ο Χίτλερ απέτισε τον ύστατο φόρο τιμής στον ήρωικό Έλληνα στρατιώτη λέγοντας:

«Ο ελληνικός λαός αγωνίσθηκε τόσο γενναία, ώστε και αυτοί άκόμη οί έχθροί του δεν μπορούν να άρνηθούν την προς αυτόν εκτίμηση. Άπ' όλλους τους αντίπαλους που μάς αντιμετώπισαν, μόνον ό Έλληνας στρατιώτης πολέμησε με άπαραμίλλη θάρρος και ύψιστη περιφρόνηση προς τον θάνατο. Δεν συνθηκολογοϋσε, παρά μόνον όταν κάθε περαιτέρω αντίσταση απέβαινε άδύνατη και απολήτως μάταιη».

Όμοίως και σε ανακοινωθέν του Στρατηγείου του τής 11^{ης} Ιουνίου 1941, μετά την όλοκληρώση και τής μάχης τής Κρήτης, δήλωσε:

«Η ιστορική δικαιοσύνη με ύποχρεώνει να διαπιστώσω ότι, από όλλους τους αντίπαλους που αντιμετώπισαμε, ό Έλληνας στρατιώτης ίδίως πολέμησε με ύψιστο ήρωισμό και αυτοθυσία. Συνθηκολόγησε,

Γνωρίζουμε τί επέλεξε να κάνει ή μικρή Έλλάδα. Έπέλεξε αυτό που, άλλωστε, τής ύπαγόρευε ή μεγάλη της ιστορία: Να βροντοφωνάξει ΟΧΙ στον νέο θρασυ κατακτητή. Άκόμα και χωρίς να ύπάρχει καμμία απολήτως έλπίδα. Και οί ίδιοι οί Γερμανοί θαύμασαν την αντίσταση τών Έλλήνων.

προέβαλλαν καμμία απολήτως αντίσταση. Και αυτό διότι, ήλει, οί Κρητικοί ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία βαθύτατα βενιζελικοί, και ως εκ τούτου είχαν πολλούς λόγους να έχθρεύονται τη βασιλική παράταξη που είχε τότε την έξουσία στην Έλλάδα. Και γι' αυτό, όπως διαβεβαίωσαν οί Γερμανοί «ειδικοί», οί Κρητικοί όχι μόνον δεν θα προέβαλλαν αντίσταση στους Γερμανούς, αλλά και θα τους ύποδέχονταν με άνοικτες άγκάλες. Άς μάς επιτραπεί το σχόλιο: Κούνια που τους κούναγε! Ξέρουμε πολλή καλή τί έγινε: Οί Γερμανοί άλεξιπτωτιστές, το εκλεκτότερο κομμάτι τών γερμανικών ενόπλων δυνάμεων, βρήκαν απέναντί τους τους άδάμαστους Κρητικούς, όπλισμένους με πανπάληια τουφέκια από τον καιρό τών Βαλκανικών Πολέμων και γεωργικά εργαλεία. Και το εκλεκτότερο αυτό κομμάτι τής γερμανικής πολεμικής μηχανής αποδεκατίσθηκε. Οί Γερμανοί έγιναν... πύρ και μανία. Στην Κρήτη έγιναν τότε από τους Γερμανούς οί πρώτες μαζικές εκτελέσεις άμάχων στην κατεχόμενη Εύρώπη.

Το μεγαλείο τής ελληνικής αντίστασης στην πανίσχυρη γερμανική πολεμική μηχανή προκά-

μόνον όταν ή έξακολούθηση τής αντιστάσεως δεν ήταν πλέον δυνατή και δεν είχε κανέναν λόγο».

«Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες»

Οί Έλληνες, που επέλεξαν να αντιτάξουν αντίσταση στους Ναζί, τη στιγμή που όλοκληρη ή Εύρώπη είχε γονατίσει μπροστά στη γερμανική πολεμική μηχανή, άξίζουν βέβαια την πιό μεγάλη τιμή. Θυμόμαστε τους στίχους του Καβάφη από το πασίγνωστο ποίημά του «Θερμοπύλες»:

«Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες».

Λοιπόν, οί Έλληνες του '40-'41 ήταν άπ' αυτούς που «στην ζωή των όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες», άποδεικνύοντας ότι στις φλέβες τους κυλούσε το ίδιο αίμα και την ψυχή τους συνέχιζε το ίδιο φρόνημα με αυτό τών Μαραθωνομάχων, των Τριακοσίων του Λεωνίδα, τών Σαλαμινομάχων τής Άρχαιότητας. Και θυμόμαστε πώς κλείνει το γνωστό ποίημα του Καβάφη:

«Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πώς ο Έφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κι οί Μῆδοι ἐπιτέλους (= τελικά) θὰ διαβοῦνε.

Ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἡγεσία
γνώριζε πολὺ καλὰ πῶς, γιὰ ὅλους τοὺς λόγους
ποὺ ἐκθέσαμε παραπάνω, ἦταν μαθηματικὰ βέβαιο
ὅτι οἱ Γερμανοὶ θὰ ἐπικρατοῦσαν, ὅτι «οἱ Μῆδοι
ἐπιτέλους θὰ διαβοῦνε». Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἄλλαξε
τὴν ἀπόφασή τους νὰ ἀντισταθοῦν. Καὶ γι' αὐτὸ
ἀκριβῶς, «περισσότερη τιμὴ τους πρέπει».

ΑΛΛΑ τὸ κρίσιμο ἐρώτημα παραμένει: Τί νό-
ημα εἶχε αὐτὴ ἡ ἀντίσταση; Τὸ μόνο δεδομένο
ἦταν ὅτι κάθε ἀντίσταση ὄχι μόνο ἦταν ἐκ τῶν
προτέρων καταδικασμένη, ἀλλὰ καὶ θὰ προκα-
λοῦσε αἷμα καὶ πόνο, δάκρυα καὶ βάσανα στὸν
ἑλληνικὸ λαό. Φρικτὴ ἡ ὑπόψια, βασιανιστικὸ τὸ
ἐρώτημα: Μήπως, τελικά, ἡ ἐπιλογή τῆς ἀντίστασης
δὲν ἦταν ἡ ἐνδεδειγμένη; Καὶ τί κερδίσαμε, τελικά,
ποὺ ἀντισταθήκαμε; Σάμπως ἔχασαν τίποτα οἱ λαοὶ
τῆς Εὐρώπης ποὺ ἐπέλεξαν διαφορετικὰ;

Πρῶτ' ἀπὸ ὅλα, ὑπάρχει μιὰ πραγματικὰ ἀπο-
καλυπτικὴ μαρτυρία στὸ μυστικὸ ἡμερολόγιο
τοῦ ἔμπιστου γραμματέα τοῦ Ἰταλοῦ πρέσβη
στὸ Βερολίνο Λεονάρντο Σιμόνι, ποὺ ἐκδόθηκε
μεταπολεμικὰ, τὸν Μάιο τοῦ 1946. Ἐκεῖ, σὲ μιὰ
καταχώριση μὲ ἡμερομηνία 29 Ἀπριλίου 1941
(ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα εἶχε

Τὸ μεγαλεῖο τῆς ἑλληνικῆς ἀντίστασης στὴν πανίσχυρη γερμανικὴ πο-
λεμικὴ μηχανὴ προκάλεσε παγκόσμια αἴσθηση. Σὲ λόγῳ ποὺ ἐκφώνησε
ἐνώπιον τοῦ γερμανικοῦ Ράιχσταγ τὴν 4η Μαΐου 1941, ὁ ἴδιος ὁ Χίτλερ
ἀπέτισε τὸν ὕστατο φόρο τιμῆς στὸν ἡρωικὸ Ἑλληνα στρατιώτη λέγοντας:
*« Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀγωνίσθηκε τόσο γενναῖα, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ
ἐχθροὶ του δὲν μποροῦν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμηση. Ἀπ' ὅλους
τοὺς ἀντιπάλους ποὺ μᾶς ἀντιμετώπισαν, μόνον ὁ Ἑλληνας στρατιώτης
πολέμησε μὲ ἀπαράμιλλο θάρρος καὶ ὑψίστη περιφρόνηση πρὸς τὸν θάνατο.
Δὲν συνθηκολογοῦσε, παρὰ μόνον ὅταν κάθε περαιτέρω ἀντίσταση ἀπέβαινε
ἀδύνατη καὶ ἀπολύτως μάταιη».*

Τί ἀπέδωσε ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων

Καὶ ὅμως, ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων στὶς γερ-
μανικὲς στρατιές δὲν ἦταν καθόλου ἀνώφελη.
Πραγματικά, ὑπάρχουν ἐντελῶς ἀπτά καὶ συγκε-
κριμένη ὀφέλη ἀπὸ τὴν ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων,
ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν
πορεία τοῦ πολέμου. Πρὶν ἐσιτάσουμε σὲ αὐτὸ ποὺ
εἶναι τὸ πιὸ γνωστὸ (ὅτι ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων
καθυστέρησε τὴν εἰσβολὴ τοῦ Χίτλερ στὴ Σοβιετικὴ
Ἔνωση), εἶναι χρήσιμο νὰ σταθοῦμε σὲ κάποια
ἄλλα σημεῖα, στὰ ὁποῖα πραγματικὰ πολὺ δύσκολο
θὰ πῆγαινε ὁ νοῦς μας.

ἐκδηλωθεῖ ἀπὸ τὶς 6 Ἀπριλίου), διαβάζουμε:

«Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι, γιὰ μιὰ
ἀκόμη φορὰ, ἡ γερμανοϊταλικὴ συμμαχία βρῖσκε-
ται σὲ πλήρη κρίση. Ἀπὸ τὸ γερμανικὸ Ὑπουργεῖο
τῶν Ἐξωτερικῶν μᾶς διαβιβάζουν συμβουλές, οἱ
ὁποῖες στὴν πραγματικότητα εἶναι διαταγές. Λένε
ὅτι ἡ Θεσσαλονικὴ πρέπει νὰ μείνει στοὺς Ἑλληνες
καὶ προσθέτουν: "Οἱ Ἑλληνες ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι
ἄξιοι αὐτῆς τῆς ἀμοιβῆς. Εἶναι οἱ μόνοι στρατιῶτες
ἐναντίον τῶν ὁποίων πολέμησαμε ἐμεῖς τώρα ποὺ
μπόρεσαν νὰ ἀντισταθοῦν στὰ Στούκας, καὶ οὕτω
καθεξῆς"».

Δηλαδή, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἀπλῶς, ὑπῆρχαν φωνές

που έλεγαν ότι η Θεσσαλονίκη θα έπρεπε να αφαιρεθεί από την Ελλάδα. "Αν μή τι άλλο, οί σύμμαχοι των Γερμανών Βούλγαροι είναι γνωστό ότι την εποφθαλμιούσαν (ας μην ξεχνάμε ότι στους Βαλκανικούς Πολέμους βάδιζαν στο μέτωπο τραγουδώντας «*Άρς, μάρς, Σόλουν νάς*» – «*Έμπρός, μάρς, ή Θεσσαλονίκη είναι δική μας*»). Η απρόσμενη όμως αντίσταση των Ελλήνων εκκλείσει αυτά τα στόματα. "Αν είναι έτσι όπως το γράφει ο Σιμόνι στο ημερολόγιό του, ξ, δεν το ήες και μικρό κέρδος!

Και υπάρχει και κάτι άλλο, το οποίο ακόμα πιο δύσκολα θα μπορούσε να φαντασθεί κανείς. Πηγή μας εδώ ο Γάλλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη (μέχρι το καλοκαίρι του 1941) Όνφρουά. Χάρη στη θέση του, αλλά και την ιδιότυπη σχέση που είχε η χώρα του με τη Γερμανία μετά την πτώση της και την κατάληψή της από τους Γερ-

πως έλεγαν, «*τά πράγματα δεν πάνε γρήγορα, δεν πάνε αρκετά καλά*». Και ο Όνφρουά κατέληξε:

«*Η σθεναρή αντίσταση των έλληνοαγγλικών δυνάμεων ανάγκασε το στρατηγείο του Λιστ να αποσύρει μερικές από τις έφεδρικές μεραρχίες από τα βουλγαροτουρκικά σύνορα, για να κάμψει έτσι ταχύτερα την έλληνοαγγλική αντίσταση. Έτσι, ή ήρωική αντίσταση του έλληνικού λαού έσωσε τον τουρκικό λαό από την τραγωδία του πολέμου, και επιπλέον πρόσφερε στους Συμμάχους έξι πολύτιμες εβδομάδες, το αποτέλεσμα των οποίων έγινε αισθητό στη Ρωσία*».

"Αν τα πράγματα έχουν έτσι όπως τα παρουσίασε ο Όνφρουά, τότε δεν θα ήταν υπερβολή να πει κανείς ότι η αντίσταση των ήρωικών Ελλήνων στους Γερμανούς... έσωσε την Τουρκία! Δεν το γράφουμε βεβαίως αυτό αξιωνώντας την... ευγνωμοσύνη της γείτονος, αλλά ως ένα μόνο παράδει-

Η αντίσταση των Ελλήνων στις γερμανικές στρατιές δεν ήταν καθόλου ανώφελη. Πραγματικά, υπάρχουν έντελώς άπτα και συγκεκριμένη όφέλη από την αντίσταση των Ελλήνων, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για την ίδια την πορεία του πολέμου.

μανούς, ο Όνφρουά είχε τακτικές έπαφές με το Γερμανικό Στρατηγείο στη Θεσσαλονίκη. Τελικά, κατόρθωσε να διαφύγει από τη Θεσσαλονίκη και να μεταβεί στη Μέση Ανατολή, όπου προσχώρησε στο κίνημα των «*Ελευθέρων Γάλλων*» του Ντέ Γκώλ. Αυτός λοιπόν ο Όνφρουά, σε ραδιοφωνική έκπομπή της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1942 από το Λονδίνο με τίτλο «*Οί Γάλλοι μιλούν στους Γάλλους*», αποκάλυψε ότι, σύμφωνα με τα γερμανικά σχέδια, θα χρειάζονταν πέντε ήμερες για την ολοκλήρωση της όλης έπιχείρησης στην Ελλάδα με την παράδοση ή έξόντωση των έλληνοαγγλικών δυνάμεων. Οί Γερμανοί είχαν μάλιστα έτοιμη και την κυβέρνηση που θα έγκαθιστούσαν στην Αθήνα. Παράλληλα – εδώ έρχεται το πιο συγκλονιστικό, σύμφωνα με πληροφορίες που του έδιναν Γερμανοί ανώτεροι αξιωματικοί, ή γερμανική έπιθεση στα Βαλκάνια προέβλεπε και ένδεχόμενη έπιθεση κατά της Τουρκίας. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, δώδεκα γερμανικές μεραρχίες είχαν παραμείνει στα βουλγαροτουρκικά σύνορα. "Όμως στην πορεία της γερμανικής έπιθεσης στην Ελλάδα, όπως έπρεπε ο Όνφρουά, άκουγε τους Γερμανούς αξιωματικούς να δυσανασχετούν, διότι,

μα αυτού που γράψαμε παραπάνω, ότι ή ήρωική αντίσταση των Ελλήνων απέδωσε καρπούς που δύσκολα θα μπορούσε ακόμα και να φαντασθεί κανείς.

"Ας έλθουμε όμως σε αυτό που είναι ίσως το πιο γνωστό: ότι ή καθυστέρηση των Γερμανών στην Ελλάδα όδήγησε σε αναβολή της γερμανικής έπιθεσης στη Ρωσία, με καθοριστικές συνέπειες άκόμη και για την όλη έκβαση του πολέμου. Πραγματικά, τα λόγια του πρωθυπουργού της Μεγάλης Βρετανίας Ούϊνστον Τσώρτσιλ στο Βρετανικό Κοινοβούλιο στις 24 Απριλίου 1941, ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη ή γερμανική εισβολή στην Ελλάδα, κρύβουν μια αλήθεια την όποια ούτε ο ίδιος ο Τσώρτσιλ μπορούσε να συλλάβει άκόμη τότε σε όλη της την έκταση – θα μπορούσαν κάλλιστα να είχαν ληχθεί πολύ άργότερα, εν είδει ένός συνολικού απολογισμού του πολέμου. Είπε, συγκεκριμένα, ο Τσώρτσιλ:

«*Η λέξη "ήρωισμός" φοβούμαι ότι δεν αποδίδει το έλάχιστο εκείνων των πράξεων αυτοθυσίας των Ελλήνων που ήταν καθοριστικός παράγοντας της νικηφόρου έκβάσεως του κοινού άγώνα των έθνών κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για την έλευθερία*

Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἀπλῶς, ὑπῆρχαν φωνές ποὺ ἔλεγαν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἄν μὴ τι ἄλλο, οἱ σύμμαχοι τῶν Γερμανῶν Βούλγαροι εἶναι γνωστὸ ὅτι τὴν ἐποφθαλμιοῦσαν (ὡς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι στοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους βάδιζαν στὸ μέτωπο τραγουδώντας «*Ἄρς, μάρς, Σόλουν νάς*» – «Ἐμπρός, μάρς, ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι δική μας»). Ἡ ἀπρόσμενη ὅμως ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων ἔκλεισε αὐτὰ τὰ στόματα. Ἄν εἶναι ἔτσι ὅπως τὸ γράφει ὁ Σιμόνι στὸ ἡμερολόγιό του, ἔ, δὲν τὸ ἴες καὶ μικρὸ κέρδος!

καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. [...] Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ γενναιοψυχία τους, ἡ ἔκβαση τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου θὰ ἦταν ἀκαθόριστη».

Μεγάλη ἀλήθεια! Σήμερα γνωρίζουμε ὅσα δὲν γνώριζε ἀκόμα τότε ὁ Τσῶρτσιλ: Στις 22 Ἰουνίου 1941, μετὰ ἀπὸ καθυστέρηση δυσόμιση τοῦλάχιστον μηνῶν λόγῳ τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς μάχης τῆς Κρήτης, οἱ Γερμανοὶ ἐξαπέβησαν τὴ μεγάλη ἐπίθεση ποὺ ἀπὸ καιρὸ σχεδίαζαν ἐναντία στὴ Ρωσία. Ἡ «Ἐπιχείρηση Μπαρμπαρόσσα», ὅπως τὴν ὀνόμασαν, ἐξελίχθηκε σὲ μιὰ ἐντυπωσιακὴ προέλαση, ποὺ μέχρι τὸ φθινόπωρο ἔφερε τὸν γερμανικὸ στρατὸ στὶς πύλεις τῆς Μόσχας. Ἐκεῖ ὅμως, λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Μόσχα, οἱ Γερμανοὶ σταμάτησαν. Τοὺς σταμάτησε ὁ φυσικὸς σύμμαχος τῶν Ρώσων: ὁ ρωσικὸς χειμῶνας. Οἱ Γερμανοὶ στρατηγοὶ θὰ εὐχόνταν νὰ εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἓνα καὶ μόνο μῆνα καλοκαιρίας ἀκόμα, μέσα στὸν ὁποῖο θὰ μπορούσαν νὰ κυριεύσουν τὴ Μόσχα, νὰ θέσουν ὀριστικὰ τέρμα στὸν πόλεμο καὶ νὰ ἐπιβάλλουν παντοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν κόσμὸ τὴ Νέα Τάξη τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας τοῦ Χίτλερ. Καὶ δὲν μπορούσαν παρὰ νὰ ἀναλογίζονται ὅτι αὐτὸν τὸν μῆνα θὰ τὸν εἶχαν μὲ τὸ παραπάνω, ἂν δὲν εἶχε μεσολαβήσει ἡ ὀλέθρια καθυστέρηση στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀναγνώριση τῶν Ρώσων

Οἱ ἴδιοι οἱ Ρῶσοι ἀναγνώρισαν πρόθυμα τὴν τεράστια συμβολὴ τῆς μικρῆς Ἑλλάδας. Συγκλονιστικὸ καὶ ἱστορικὸ ὑπῆρξε τὸ μήνυμα τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Μόσχας στὶς 27 Ἀπριλίου 1942 (στὴ συμπλήρωση ἑνὸς χρόνου ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῶν Γερμανῶν στὴν Ἀθήνα), μὲ τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίζονταν ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλλάδας:

«Ἐπολεμήσατε ἄσπλοι ἐναντίον πανόπλων, καὶ ἐνίκησατε. Μικροὶ ἐναντίον μεγάλων, καὶ ἐπικρατήσατε. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀλλοῶς, γιατί

εἴστε ΕΛΛΗΝΕΣ. Ὡς Ρῶσοι καὶ ὡς ἄνθρωποι σᾶς εὐγνωμονοῦμε».

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν δὲν παρέλειψε νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ὀφειλὴν στὴν Ἑλλάδα. Πιὸ συγκεκριμένα, σὲ ὀμιλία του ποὺ μετέδωσε ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς τῆς Μόσχας στὶς 31 Ἰανουαρίου 1943, μετὰ τὴν καθοριστικὴ νίκη στὸ Στάλινγκραντ καὶ τὴν παράδοση τοῦ στρατάρχη Πάουλους, ὁ Στάλιν δήλωσε:

«Λυπᾶμαι, διότι γηράσκω καὶ δὲν θὰ ζήσω ἐπὶ μακρόν, γιὰ νὰ εὐγνωμονῶ τὸν ἐλληνικὸ λαό, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀντίσταση ἔκρινε τὸν Δεύτερο Παγκόσμιον Πόλεμο».

Καὶ δὲν ἦταν μόνο τὸ «ἀφεντικὸ» τοῦ Κρεμλίνου ποὺ ἔκανε αὐτὴ τὴ συγκλονιστικὴ δήλωση. Ὁ Στρατάρχης τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ Γκεόργκι Κονσταντίνοβιτς Ζούκωφ, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀδιαφιλονίκητους πρωταγωνιστὲς τῆς νίκης κατὰ τῆς Γερμανίας, γράφει στὰ *Ἀπομνημονεύματά του*:

«Ἐὰν ὁ ρωσικὸς λαὸς κατόρθωσε νὰ ὀρθώσει ἀντίσταση μπροστὰ στὶς πύλεις τῆς Μόσχας, νὰ συγκαταστήσει καὶ νὰ ἀνατρέψει τὸν γερμανικὸ χεῖμαρρο, αὐτὸ τὸ ὀφείλει στὸν ἐλληνικὸ λαό, ποὺ καθυστέρησε τὶς γερμανικὲς δυνάμεις ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς γονατίσουν. [...] Ἡ γιγαντομαχία τῆς Κρήτης ὑπῆρξε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἐλληνικῆς προσφορᾶς».

Ἡ ἀναγνώριση τῶν Συμμάχων

Οἱ ἰσχυροὶ Σύμμαχοι τῆς Ἑλλάδας, οἱ Βρετανοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι στὴν πορεία πῆραν πάνω τους, μαζὶ μὲ τοὺς Ρώσους, τὸν πόλεμο γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καὶ ματαίωση τῶν σχεδίων τοῦ Χίτλερ, ἔχουν ἐπίσης ἀφήσει συγκλονιστικὲς ὁμολογίες ἀναγνώρισης τῆς ἐλληνικῆς συνεισφορᾶς στὴ μεγάλη νίκη.

Ὁ πρῶτος ἡγέρτης τοῦ Ναυαρχείου Βρετανῶν ναύαρχος Ἀλεξάντερ, σὲ ὀμιλία του στὸ Λονδῖνο

ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς πρώτης ἐπε-
τείου τοῦ ἱστορικοῦ ΟΧΙ τῆς 28^{ης} Ὀκτωβρίου, δι-
εκήρυσσε:

«Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ἑλλάδα
ἀνέτρεψε τὸ σύνολο τῶν σχεδίων τῆς Γερμανίας,
ἐξαναγκάζοντάς την νὰ ἀναβάλῃ γιὰ ἕξι ἐβδομάδες
τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Ρωσίας. Διερωτῶμαι ποιά θὰ
ἦταν ἡ θέση τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως χωρὶς τὴν
Ἑλλάδα».

Ἔνα χρόνο ἀργότερα, σὲ λόγῳ του ποὺ
ἐκφώνησε στὸ Βρετανικὸ Κοινοβούλιο στὶς 24
Σεπτεμβρίου 1942, ὁ ὑπουργὸς Πολέμου καὶ
Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ μετέπειτα (1955-57)
πρωθυπουργὸς Σέρ Ἄντονυ Ἦντεν εἶπε:

«Ἄσχετα πρὸς ὅ,τι θὰ ποῦν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλ-
λοντος, ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε ἐμεῖς τώρα
εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔδωσε ἀληθινὸ μάθημα
στὸν Μουσσολίνι, ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ ἀφορμὴ τῆς
ἐπανάστασης στὴ Γιουγκοσλαβία, ὅτι αὐτὴ κράτησε
τοὺς Γερμανοὺς στὸ ἠπειρωτικὸ ἔδαφος καὶ στὴν
Κρήτη γιὰ ἕξι ἐβδομάδες, ὅτι αὐτὴ ἀνέτρεψε τὴ χρο-
νολογικὴ σειρὰ ὄλων τῶν σχεδίων τοῦ Γερμανικοῦ
Ἐπιτελείου καὶ ἐπέφερε γενικὴ μεταβολὴ στὴν ὅλη
πορεία τοῦ πολέμου καὶ νικήσαμε».

Μετὰ τὸν πόλεμο, ὁ ἴδιος ὁ Ἦντεν ἔγραψε γιὰ
τὴν ἑλληνικὴ συμβολὴ στὴ συμμαχικὴ νίκη:

«Ἄν ἐπετύγχανε τὸ μεσογειακὸ σχέδιο τοῦ Χίτ-
λερ, ποὺ ἀπέτυχε χάρη στὴ νικηφόρα ἀντίσταση
τῆς Ἑλλάδας, ἡ ἐπίθεση τῆς Γερμανίας ἐναντίον τῆς
Ρωσίας θὰ εἶχε ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀποτελέσματα.
Οἱ ἥρωες ποὺ ἔχουν βάψει μὲ τὸ αἷμά τους τὴν ἰερὴ
γῆ τῆς Βορείου Ἠπείρου, οἱ μαχητὲς τῆς Πίνδου
καὶ οἱ ἄλλοι, θὰ εἶναι ὁδηγοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Μαρα-
θωνομάχους, ποὺ θὰ φωτίζουν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες
τὴν Οἰκουμένην».

Ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ, τώρα, πλευρά, ἀξίζει
νὰ μνημονεύσουμε ἐδῶ τὰ ὅσα γράφει γιὰ τὴν
ἀναβολὴ τῆς ἐπιχείρησης «Μπαρμπαρόσσα» ὁ
πολὺ γνωστὸς Ἀμερικανὸς συγγραφέας Οὐίλλιαμ
Σίρερ, ὁ συγγραφέας τοῦ ἐμβληματικοῦ ἔργου Ἡ
ἄνοδος καὶ ἡ πτώση τοῦ Γ' Ράιχ:

«Ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσίας
ὑπῆρξε πιθανῶς ἡ πιὸ καταστρεπτικὴ μεμονωμέ-

Στὶς 22 Ἰουνίου 1941, μετὰ ἀπὸ καθυστέρηση δυσόμιση τοῦλάχιστον μηνῶν
λόγω τῆς ἐκστρατείας στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς μάχης τῆς Κρήτης, οἱ Γερμανοὶ
ἐξαπέλυσαν τὴ μεγάλη ἐπίθεση ποὺ ἀπὸ καιρὸ σχεδίαζαν ἐνάντια στὴ Ρω-
σία. Ἡ «Ἐπιχείρηση Μπαρμπαρόσσα», ὅπως τὴν ὀνόμασαν, ἐξελίχθηκε σὲ
μιὰ ἐντυπωσιακὴ προέλαση, ποὺ μέχρι τὸ φθινόπωρο ἔφερε τὸν γερμανικὸ
στρατὸ στὶς πύλες τῆς Μόσχας. Ἐκεῖ ὅμως, λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ Μόσχα,
οἱ Γερμανοὶ σταμάτησαν. Τοὺς σταμάτησε ὁ φυσικὸς σύμμαχος τῶν Ρώσων:
ὁ ρωσικὸς χειμῶνας. Οἱ Γερμανοὶ στρατηγοὶ θὰ εὔχονταν νὰ εἶχαν στὴ διά-
θεσή τους ἕνα καὶ μόνο μῆνα καλοκαιρίας ἀκόμα, μέσα στὸν ὁποῖο θὰ μπο-
ροῦσαν νὰ κυριεύσουν τὴ Μόσχα, νὰ θέσουν ὀριστικὰ τέρμα στὸν πόλεμο
καὶ νὰ ἐπιβάλουν παντοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν κόσμον τὴ Νέα Τάξη τῆς
ναζιστικῆς Γερμανίας τοῦ Χίτλερ. Καὶ δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ ἀναηολογίζονται
ὅτι αὐτὸν τὸν μῆνα θὰ τὸν εἶχαν μὲ τὸ παραπάνω, ἂν δὲν εἶχε μεσολαβήσει
ἡ ὀλέθρια καθυστέρηση στὴν Ἑλλάδα.

Οι ὀλέθριες γιὰ τὸ Γ΄ Ράιχ συνέπειες αὐτῆς τῆς καθυστέρησης συνοψίσθηκαν στὴν ἀκόλουθη, πραγματικὰ συγκλονιστικὴ διατύπωση τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν στὴν Ἀνώτατη Διοίκηση τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ (ΟΚW), διπλωμάτη Κὰρλ Ρίττερ: «Ἡ καθυστέρηση ἐκείνη στοίχισε στοὺς Γερμανοὺς τὴ μάχη τοῦ χειμῶνα ἐναντίον τῆς Μόσχας, ὅπου χάθηκε ὁ πόλεμος».

νη ἀπόφαση τοῦ Χίτλερ στὴ σταδιοδρομία του... Ἀργότερα, αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του στρατηγοὶ (ἐνν. τὸν στρατάρχη φὸν Μπράουχιτς καὶ τὸν στρατηγὸ Χάιτλερ) θὰ μέμφονται γιὰ πάντα τὴν ἀπερίσκεπτη καὶ ἀσυλλόγιστη ἀπόφαση ἐνὸς ματαιόδοξου καὶ ἐξαγριωμένου ἀνθρώπου γιὰ ὅλες τὶς καταστροφικὲς συνέπειές της».

Ἀπὸ τὴν ἀμερικανικὴ, πάλι, πλευρὰ, ἀμέσως μετὰ τὴ λήξη τοῦ Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1945, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ τῶν ΗΠΑ στρατηγὸς Τζῶρτζ Μάρσαλ διέταξε νὰ διενεργηθεῖ ἀνάκριση τῶν ἀιχμαλώτων στελεχῶν τοῦ Ἀνωτάτου Γερμανικοῦ Ἀρχηγείου, προκειμένου νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ αἷτια τῆς ἀποτυχίας τῶν γερμανικῶν σχεδίων. Σύμφωνα μετὰ τὰ ὅσα ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ Μάρσαλ, ἀπὸ τὴν ἔρευνα προέκυψαν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

«Ἡ μονομερὴς ἐνέργεια τοῦ Μουσσοῦλι, ποὺ ἐπιτέθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Αἴγυπτο, ἀνάγκασε τοὺς Γερμανοὺς νὰ ἀναλάβουν τὴ Βαλκανικὴ καὶ τὴν ἀφρικανικὴ ἐκστρατεία, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὑπερεπιμήκυνση τῶν γερμανικῶν στρατιῶν, ἢ ὅποια ἀπέβη ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους συντελεστὲς τῆς γερμανικῆς ἤττας».

Ἡ γερμανικὴ ὁμολογία

Ἀκόμη πιὸ συγκλονιστικὲς εἶναι οἱ ὁμολογίες τῶν ἴδιων τῶν Γερμανῶν γιὰ τὶς ὀλέθριες γιὰ τὰ σχέδιά τους συνέπειες τῆς καθυστέρησης στὴν Ἑλλάδα.

Ἦδη πρὶν τὴ συμπλήρωση ἐνὸς μῆνα ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς ἰταλικῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, στὶς 22 Νοεμβρίου 1940, ὁ Χίτλερ σημείωνε σὲ ἐπιστολὴ του στὸν Μουσσοῦλι:

«Δὲν τοῖμῶ νὰ σκεφθῶ τὶς συνέπειες τῶν γεγονότων τῆς Ἑλλάδος».

Καὶ εἶχε ἀπόλυτο δίκιο!

Τὸ 1983 τὸ γερμανικὸ περιοδικὸ *Stern* δημοσίευσε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ λεγόμενα «Ἡμερολόγια τοῦ Χίτλερ», 60 μικρὰ χειρόγραφα βιβλιαράκια, γιὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα ὁ Βρετανὸς

ἱστορικὸς καὶ καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης Τρέβορ Ρόπερ εἶχε ἀποφανθεῖ ὅτι ἦταν γνήσια. Τελικὰ ἀποδείχθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ πηλαστογραφία ποὺ εἶχε κάνει κάποιος Κόνραντ Κουγιάου, πηλαστογράφος ἀπὸ τὴ Στουτγάρδη (αὐτὸς καταδικάσθηκε σὲ φυλάκιση, καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, ἐκμεταλλευόμενος τὴ φήμη του, ἄνοιξε ἕνα στούντιο ποὺ πούλοῦσε «γνήσιες πηλαστογραφίες τοῦ Κουγιάου»...). Πάντως, γιὰ νὰ εἶναι ἡ πηλαστογραφία πειστικὴ, στὰ βιβλιαράκια αὐτὰ περιέχονται πολλὲς αὐθεντικὲς τοποθετήσεις τοῦ Χίτλερ.

Ἐκεῖ λοιπόν, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Χίτλερ φέρεται νὰ γράφει ὅτι ἡ κακὴ τροπὴ τοῦ πολέμου γιὰ τὸν Ἄξονα «ἄρχισε ἀπὸ τὴν περιττὴ καὶ ἀνόητη ἐπίθεση τοῦ Μουσσοῦλι κατὰ τῆς Ἑλλάδας, ποὺ ἔδωσε τὴν

εύκαιρία στην Άγγλία να πατήσει και πάλι το πόδι της στην Εύρωπη, στόν Τσώρτσιλ να θριαμβολογήσει ότι η Άγγλία είχε και πάλι συμμάχους στόν άγώνα της κατά του Άξονα και στούς έχθρους του Ράιχ να αναθαρρήσουν».

Άλλὰ ἄς μὴ νομισθεῖ ὅτι ἡ γερμανικὴ ὁμολογία στοιχειοθετεῖται μόνο μέσα ἀπὸ ἓνα... πλῆστογραφεμένο ἡμερολόγιο. Ὁχι! Καὶ στὶς ἀναμφισβήτητα γνήσιες σημειώσεις τοῦ Χίτλερ στὴν Καγκεληθρία ἀπὸ τὸν Φεβρουάριο ἕως τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1945 περιλαμβάνεται ἡ ἀκόλουθη δήλωση-ὁμολογία σχετικὰ μὲ τὴν καθυστέρηση τῆς ἔναρξης τῆς ἐπίθεσης ἐναντίον τῆς Ρωσίας:

«Γιατί ἡ 22^α Ἰουνίου 1941; Γιατί ὄχι νωρίτερα;

Ἐὰν δὲν μᾶς εἶχαν δημιουργήσει δυσκολίες οἱ Ἴταλοι μὲ τὴν ἠλίθια ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχα ἐπιτεθεῖ στὴν Ρωσία μερικὲς ἐβδομάδες νωρίτερα».

Ἡ ἀνατροπὴ τῶν γερμανικῶν σχεδίων ἐξαιτίας τῆς καταστροφικῆς γι' αὐτοὺς καθυστέρησης στὴν Ἑλλάδα ἀναγνωρίζεται καὶ στὸ ὑπ' ἀριθμὸν 170 ἀπόρρητο ἔγγραφο τοῦ ἀρχείου τῆς Νυρεμβέργης, ὅπου διαβάζουμε:

«Ἡ ἐπιβράδυνση ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τῆς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Ρωσίας ὑπῆρξε ὀλέθρια γιὰ τὸν ἄγωνα τοῦ Ἄξονα».

Οἱ ὀλέθριες γιὰ τὸ Γ' Ράιχ συνέπειες αὐτῆς τῆς καθυστέρησης συνοψίσθηκαν στὴν ἀκόλουθη, πραγματικὰ συγκλονιστικὴ διατύπωση τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Γερμανικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν στὴν Ἀνώτατη Διοίκηση τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ (OKW), διπλωμάτη Κάρλ Ρίττερ:

«Ἡ καθυστέρηση ἐκείνη στοίχισε στούς Γερμανοὺς τὴ μάχη τοῦ χειμῶνα ἐναντίον τῆς Μόσχας, ὅπου χάθηκε ὁ πόλεμος».

Ἴσως ἀκόμη πιὸ χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα εἶπε κατὰ τὴν ἀπολογία τοῦ στὴ Δίκη τῆς Νυρεμβέργης ὁ στρατάρχης Βίλχελμ Κάιτελ, ἀρχηγὸς τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου:

«Ἄν δὲν ἦταν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἀπρόσμενη ἀντίστασή τους ταπείνωσαν τὸν Μουσσολίνι καὶ καθυστέρησαν τὶς δυνάμεις μας στὴ Βαλκανικὴ ἐπὶ τόσο πολὺ, ἡ ἔκβαση τοῦ πολέμου θὰ ἦταν διαφορετικὴ, καὶ σὲ αὐτὰ ἐδῶ τὰ ἐδώθλια θὰ κάθονταν ἄλλοι, καὶ ὄχι ἐμεῖς».

Ἐπίμετρον

Ὅλα τὰ παραπάνω μᾶς βοηθοῦν νὰ συνειδητοποιήσουμε τὸ μέγεθος τοῦ ἔπους τοῦ δεύτερου μεγάλου ΟΧΙ τῶν Ἑλλήνων. Ἄν οἱ Ἕλληνες ἀρκοῦνταν στὶς δάφνες τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ δὲν ἀντέτασσαν τὸ δεύτερο ΟΧΙ καὶ τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση ποὺ εἶδαμε στὶς γερμανικὲς στρατιές, πέρα ἀπὸ κάθε ἠλογικὴ καὶ χωρὶς καμμία ἀπολύτως ἐλπίδα νίκης, τότε δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ πορεία τοῦ πολέμου καὶ ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας θὰ κινδύνευε νὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ.

Ὅλα τὰ παραπάνω μᾶς βοηθοῦν νὰ συνειδητοποιήσουμε τὸ μέγεθος τοῦ ἔπους τοῦ δεύτερου μεγάλου ΟΧΙ τῶν Ἑλλήνων. Ἄν οἱ Ἕλληνες ἀρκοῦνταν στὶς δάφνες τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ δὲν ἀντέτασσαν τὸ δεύτερο ΟΧΙ καὶ τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση ποὺ εἶδαμε στὶς γερμανικὲς στρατιές, πέρα ἀπὸ κάθε ἠλογικὴ καὶ χωρὶς καμμία ἀπολύτως ἐλπίδα νίκης, τότε δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ πορεία τοῦ πολέμου καὶ ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας θὰ κινδύνευε νὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ.

ἀπολύτως ἐλπίδα νίκης, τότε δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ πορεία τοῦ πολέμου καὶ ὀλοκλήρης τῆς ἀνθρωπότητας θὰ κινδύνευε νὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ.

Ἄς θυμηθοῦμε κάτι πού ἔλεγε ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης: Πρέπει, ἀσφαλῶς, νὰ ἀγωνιζόμαστε μὲ σύνεση· ἄλλο ὅμως τὸ νὰ ἀγωνιζόμαστε μὲ σύνεση, καὶ ἄλλο τό... νὰ μὴν ἀγωνιζόμαστε, τάχα γιὰ λόγους συνέσεως... Στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ὅταν ἡ γερμανικὴ εἰσβολὴ ἐπέκειτο μὲ μαθηματικὴ βεβαιότητα, ἡ μικρὴ καὶ δοξασμένη στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου Ἑλλάδα θὰ μπορούσε, ἀσφαλῶς, νὰ ἐπιλέξει νὰ μὴν ἀγωνισθεῖ, τάχα γιὰ λόγους συνέσεως... Ἀλλὰ δὲν διανοήθηκε νὰ τὸ κάνει. Καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔκανε, ὁ ἴδιος ὁ ροῦς τῆς ἱστορίας ἀλλήλαξε...

Ἡ συμβολὴ τῆς μικρῆς Ἑλλάδας στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δὲν ἦταν ἀπλῶς συγκινητικὴ· ἦταν καθοριστικὴ. Αὐτὴ τὴ μεγάλη, ἀποκαλι-

ἀκόμα μεγάλη ἀλήθεια, πού δὲν ἀφορᾷ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ ἴσως τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς: Σὲ ὅλες τὶς μεγάλες νικὲς μας, ἂν ἀνατρέξουμε πίσω καὶ ἀναζητήσουμε τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή πού ἔκανε τὴ διαφορὰ, σχεδὸν πάντα θὰ τὴ βροῦμε στὶς μάχες ἐκείνες πού μὲ κάθε λο-

Τὰ ὅσα εἶδαμε ἐδῶ μᾶς ἀποκαλύπτουν καὶ μία ἀκόμα μεγάλη ἀλήθεια, πού δὲν ἀφορᾷ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ ἴσως τὸν καθένα ἀπὸ μᾶς: Σὲ ὅλες τὶς μεγάλες νικὲς μας, ἂν ἀνατρέξουμε πίσω καὶ ἀναζητήσουμε τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή πού ἔκανε τὴ διαφορὰ, σχεδὸν πάντα θὰ τὴ βροῦμε στὶς μάχες ἐκείνες πού μὲ κάθε λογικὴ ἔμοιαζαν χαμένες ἐκ τῶν προτέρων, καὶ ὅμως ἐμεῖς τὶς δώσαμε, μὲ ἀποφασιστικότητα, μὲ αὐταπάρνηση, ἐνάντια σὲ ὅλα τὰ προγνωστικά, χωρὶς καμμία προοπτικὴ νίκης. Καὶ ἐπειδὴ δώσαμε αὐτὲς τὶς μάχες, ἐνάντια σὲ κάθε λογικὴ, ἐπειδὴ δὲν τὸ βάλουμε στὰ πόδια ἢ δὲν παραιτηθήκαμε, γι' αὐτὸ τελικὰ νικήσαμε.

πτικὴ ἀλήθεια εἶδαμε ὅτι καὶ οἱ ἠττημένοι Γερμανοὶ τὴν ὁμολόγησαν καὶ οἱ «Μεγάλοι» ἀπὸ τοὺς Συμμάχους μας στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τὴν ἀναγνώρισαν. Ἄσχετα ἂν μετὰ... τὴν ξέχασαν... Διότι πραγματικὰ τὴν ξέχασαν, καὶ μάλιστα σκανδαλιδῶς. Ἄς θυμηθοῦμε μόνο ὅτι ὁ Σέρ Ἄντονι Ἦντεν, πού εἶδαμε νὰ ἀναγνωρίζει τόσο ἀπερίφραστα τὴν ὀφειλὴν στὴ μικρὴ Ἑλλάδα, διετέλεσε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὸ 1951 ἕως τὸ 1955 καὶ Πρωθυπουργὸς τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου ἀπὸ τὸ 1955 ἕως τὸ 1957. Στὰ χέρια του «ἔσκασε» τὸ Κυπριακὸ, τὸ ὁποῖο χειρίστηκε... ἔτσι ὅπως τὸ χειρίστηκε – πάντως ὄχι μὲ τρόπο πού νὰ μαρτυρεῖ ἀναγνώριση τῆς ὀφειλῆς στὴν ἠρωικὴ Ἑλλάδα...

Τὰ ὅσα εἶδαμε ἐδῶ μᾶς ἀποκαλύπτουν καὶ μία

γικὴ ἔμοιαζαν χαμένες ἐκ τῶν προτέρων, καὶ ὅμως ἐμεῖς τὶς δώσαμε, μὲ ἀποφασιστικότητα, μὲ αὐταπάρνηση, ἐνάντια σὲ ὅλα τὰ προγνωστικά, χωρὶς καμμία προοπτικὴ νίκης. Καὶ ἐπειδὴ δώσαμε αὐτὲς τὶς μάχες, ἐνάντια σὲ κάθε λογικὴ, ἐπειδὴ δὲν τὸ βάλουμε στὰ πόδια ἢ δὲν παραιτηθήκαμε, γι' αὐτὸ τελικὰ νικήσαμε. Κανένα ἴσως παράδειγμα ἀπὸ τὴν παγκόσμια ἱστορία δὲν τὸ δείχνει αὐτὸ μὲ τόση ἐνάργεια, ὅσο τὸ δείχνει τὸ δεύτερο μεγάλο ΟΧΙ τῶν Ἑλλήνων στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καὶ ἡ καθοριστικὴ συμβολὴ του.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

«Ἡ γέννησίς σου, Θεοτόκε, χαρὰν ἐμήνυσε πάση τῇ οἰκουμένῃ, ἐκ σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν.»

Ὁ ἑορτασμός τῆς ἐπετείου τῶν γενεθλίων εἶναι ξένος πρὸς τὴν παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀγίας Ἐκκλησίας μας. Τὸ ἔθιμο τῶν γενεθλίων εἰς τὸν τόπο μας ἤλθε ἀπὸ τὴ μὴ Ὁρθόδοξη Δύση, ὅπως καὶ ἄλλα πράγματα. Ἡ Ὁρθοδοξία τιμᾷ τὴ μνήμη τῶν Ἀγίων τὴν ἡμέρα τῆς κοιμήσεως των, τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία πέρασαν εἰς τὴν αἰωνιότητα τῆς οὐρανοῦ βασιλείας. Ὁ καθένas, κλείνοντας τὰ σωματικά μάτια, ἀμέσως βλέπει τὴν αἰωνιότητα εἴτε τοῦ παραδείσου (οἱ πράξαντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ) εἴτε τῆς κοιλίας (οἱ τὰ φαῦλα πράξαντες).

Ὅπως πολλοὶ κανόνες ἔχουν τὶς ἐξαιρέσεις, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ κανὼνας ἔχει τὶς ἐξαιρέσεις του. Ἡ Ἀγία Ἐκκλησία ἑορτάζει τὴ γέννηση τοῦ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου. Ἡ αἰτία γιὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔγκειται στὴν ἰδιαίτερη ἀποστολὴ τοῦ καθενὸς στὴν ἱστορία τῆς δράσεως τῆς Ἀγίας Τριάδας γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ στὴν παράδοση

ὅτι καὶ ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος ὑπῆρξαν εὐλογημένοι ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας τους (καθὼς καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας). Μὲ τὴ γέννηση τῆς Παναγίας μας ἀρχίζει νὰ ὑλοποιεῖται τὸ προαιώνιο σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ γενεθλίος ἡμέρα εἶναι ἡ 8^η Σεπτεμβρίου. Εἶναι ἡ πρώτη Θεομνηστική ἑορτὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, τὸ ὁποῖο ἀρχίζει τὴν 1^η Σεπτεμβρίου.

«Σήμερα ὁλόκληρη ἡ κτίση ἔνωσε τὸν ἑαυτὸς τῆς καλύτερο καὶ λαμπρότερο, ἀφοῦ ἔλαμψε τὸ κοινὸ στολίδι τοῦ σύμπαντος – γεννήθηκε ὄχι ἀπλῶς ἡ Παρθένο, ἀλλὰ μαῖλλον ἡ οἰκουμένη ὁλόκληρη», ἀναφωνεῖ ὁ ἱερός Καβάσιλλας. Ἡ Γέννηση τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἀπὸ στείρα μητέρα, τὴν Ἁγία Ἄννα, «ἀποτελεῖ αἰτία παγκοσμίου χαρᾶς», διότι ἡ Παναγία μας, ὡς νέα «ρίζα τοῦ γένους ἡμῶν», ὅπως ἀποκαλεῖται στὰ τροπάρια τῆς ἑορτῆς, «ἔβλεψε τὴν ἀνθρώπινη στείρωση» (ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκνός) τοῦ πνευματικῶς νεκροῦ, στείρου καὶ ἄγονου κόσμου, καὶ ἔτσι «μπόρεσε νὰ μᾶς φέρει τὸ ἀνθος τῆς ζωῆς... τὸν γλυκυτό καρπὸ, τὸν Σωτῆρα Χριστό...».

Πληροφορίες γιὰ τοὺς γονεῖς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τὴ γέννησή της, τὰ παιδικὰ της χρόνια κλπ. ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸ «Πρωτοευαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου», ἐπειδὴ τὰ εὐαγγέλια δὲν ἀναφέρουν σχετικὲς πληροφορίες.

Γονεῖς τῆς Παναγίας μας ἦταν ὁ Ἰσακὴμ καὶ ἡ Ἄννα, ἀνθρωποὶ πιστοὶ εἰς τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ, ποὺ μὲ προσευχὲς, νηστεῖες καὶ ἐλεημοσύνες περιέμεναν τὴν ἔλευση τοῦ Μεσσία. Ἀνῆκαν στὴ μικρὴ ὁμάδα τῶν Ἰσραηλιτῶν οἱ ὁποῖοι ἀνέμεναν τὸν Μεσσία καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Εἶχαν, ὅμως, ἓνα πρόβλημα, τὸ ὁποῖο ἀντιμετώπιζαν μὲ καρτερία καὶ ἐμπιστοσύνη εἰς τὸν Θεό. Ἦταν ἄτεκνοι – ἡ Ἄννα στείρα καὶ μεγάλῃς ἡλικίας– καὶ ὅμως ἠλπιζαν. Ἡ ἀτεκνία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐθεωρεῖτο κατάρρα. Ὁ κόσμος τοὺς ἀποστρεφόταν γιὰ μόνον τὸ λόγον τῆς ἀτεκνίας. Θεωροῦνταν στιγματισμένοι ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὰ δῶρά τους δὲν γίνονταν δεκτὰ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς.

Σὲ μιὰ μεγάλῃ ἑορτῇ, ὁ Ἰσακὴμ πῆγε νὰ προσφέρει πρῶτος τὰ δῶρα. Ἀλλὰ ὁ ἀρχιερέας Ρουβὶμ τὸν ἀπέτρεψε, λέγοντάς του «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσφέρεις πρῶτος τὰ δῶρά σου, καθότι σπέρμα οὐκ ἐποίησας ἐν τῷ Ἰσραήλ», ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶσα

ἄτεκνος. Ὁ δίκαιος ἄνδρας ἠλυπήθηκε πολὺ καὶ ἀπάντησε στὸν ἀρχιερέα: «Μόνο ἐγὼ εἶμαι, ἀνάμεσα στὶς δώδεκα φυλὲς τοῦ Ἰσραὴλ, ἄτεκνος;». Ἀλλὰ θυμήθηκε τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἦταν εὐσεβής, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἄτεκνος, καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἀξίωσε νὰ ἀποκτήσει κληῖρα, τὸν Ἰσαάκ. Αὐτὴ ἡ σκέψη τὸν παρηγόρησε καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἴσως κάμει ὁ Θεὸς ἔλεος καὶ ἀποκτήσει καὶ αὐτὸς παιδί.

Λυπημένος ἀναχώρησε εἰς τὴν ἔρημο, χωρὶς νὰ ἐνημερώσει τὴν Ἄννα. Ἔτσι ῥοιπὸν ἡ Ἄννα ἦταν διπλῶς στεναχωρημένη. Χήρα καὶ ἄτεκνη. Ὁ Ἰωακείμ εἰς τὴν ἔρημο ἄρχισε νηστεία καὶ προσευχὴ γιὰ τὴ λύση τῆς ἀτεκνίας, καὶ ἦταν ἀποφασισμένος

πὸ τῆς. Ἡ ὥρα ἦταν περὶ τὴν 9^η, στάθηκε κάτω ἀπὸ μιὰ δάφνη καὶ προσευχήθηκε θερμὰ, μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια, εἰς τὸν Θεό, λέγοντας: «Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, εὐλόγησε τὴ δούλη σου, ἄκουσε τὴ δέσῃ μου. Ὅπως εὐλόγησες τὴ μήτρα τῆς Σάρας καὶ γέννησε τὸν Ἰσαάκ, ἀξίωσε καὶ μένα νὰ γίνω μητέρα». Σηκώνοντας ψηλὰ τὰ μάτια εἶδε εἰς τὰ κλαδιά τῆς δάφνης μιὰ φωλιὰ γεμάτη νεοσσούς, καὶ ἔβγαλε θρηνητικὴ κραυγὴ λέγοντας: «Ἀλίμονο σὲ μένα, ποιὸς μὲ γέννησε καὶ ποιά μήτρα μὲ κυοφόρησε; Γιατί νὰ εἶμαι ἄτεκνη καὶ ὡς ἐκ τούτου καταραμένη εἰς τὰ μάτια τοῦ Ἰσραὴλ, νὰ μὲ ροιδοροῦν καὶ νὰ μὲ προσβάλλουν ἀκόμα καὶ εἰς τὸν ναὸ σου; Ἀλίμονο μου, δὲν ἀξιώθηκα νὰ μοιάσω οὔτε μὲ τὰ

«Σήμερα ὀλόκληρη ἡ κτίσις ἔνωσε τὸν ἑαυτὸ της καλύτερο καὶ λαμπρότερο, ἀφοῦ ἔλαμψε τὸ κοινὸ στολίδι τοῦ σύμπαντος – γεννήθηκε ὄχι ἀπλῶς ἡ Παρθένος, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ οἰκουμένη ὀλόκληρη», ἀναφωνεῖ ὁ ἱερός Καβάσιλλας. Ἡ Γέννηση τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἀπὸ στείρα μητέρα, τὴν Ἁγία Ἄννα, «ἀποτελεῖ αἰτία παγκοσμίου χαρᾶς», διότι ἡ Παναγία μας, ὡς νέα «ρίζα τοῦ γένους ἡμῶν», ὅπως ἀποκαλεῖται στὰ τροπάρια τῆς ἑορτῆς, «ἔλυσε τὴν ἀνθρώπινη στείρωση» (ἅγιος Ἰωάννης Δαμασκηνός) τοῦ πνευματικῶς νεκροῦ, στείρου καὶ ἄγονου κόσμου, καὶ ἔτσι «μπόρεσε νὰ μᾶς φέρει τὸ ἄνθος τῆς ζωῆς... τον γλυκύτατο καρπὸ, τὸν Σωτῆρα Χριστό...».

νὰ μὴ φύγει ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν δὲν μάθαινε τὸ λόγος τοῦ προβλήματος.

Πλησίαζε μεγάλη ἑορτή, καὶ ἡ Ἄννα ἄκουσε τὴν ὑπηρέτρια Ἰουδιθ νὰ τῆς λέγει: «Κυρά μου, μέχρι πότε θὰ ταπεινῶνεις τὴν ψυχὴ σου; Νά, ἔφτασε ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ πενθεῖς. Πάρε ὁμῶς αὐτὸν ἐδῶ τὸν κεφαλόδεσμο, ποὺ μοῦ ἔδωσε ἡ γυναῖκα ποὺ τὸν ἔφτιαξε, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν ἀνοίξω ἐγὼ, μιὰ ὑπηρέτρια, ἐπειδὴ ἔχει σημασία βασιλική». Ὅμως ἡ Ἄννα τὴν ἐπέπληξε θυμωμένη καὶ μὲ ἠυγμούς τῆς εἶπε: «Φύγε ἀπὸ κοντά μου· αὐτὸ ἐγὼ ποτὲ δὲν τὸ ἔκανα, καὶ ὁμῶς ὁ Κύριος μὲ ταπεινῶσε πάρα πολὺ. Μήπως κάποιος πονηρὸς σοῦ τὸν ἔδωσε καὶ ἤρθες γιὰ νὰ μὲ κάνεις συμμετοχὴ στὴν ἀμαρτία σου;». Ἡ Ἰουδιθ τῆς ἀπάντησε, μὲ θυμὸ καὶ αὐθάδεια: «Τί νὰ σοῦ καταραστῶ, ἀφοῦ ὁ Κύριος ἔκλεισε τὴ μήτρα σου, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσεις ἀπογόνους εἰς τὸν Ἰσραὴλ;». Ἡ Ἄννα, περίλυπη, φόρεσε τὰ νυφικά τῆς ροῦχα καὶ κατέβηκε εἰς τὸν κῆπο, γιὰ περίπατο, μήπως καὶ ἀπαλύνει τὸ διπλὸ

πουλιά, τὰ ὁποῖα εἶναι γόνιμα. Δὲν ἐξομοιώθηκα οὔτε μὲ τὰ ἄγρια θηρία, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκεῖνα εἶναι γόνιμα, χάρις σὲ σένα, Κύριε. Δὲν ἐξομοιώθηκα μὲ τὰ νερά αὐτά, ἀφοῦ καὶ τοῦτα εἶναι γόνιμα. Ἀλίμονο μου, μὲ ποιὸν ἐξομοιώθηκα; Οὔτε μὲ τὴ γῆ, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ προσφέρει τοὺς καρποὺς στὸν καιρὸ τῆς καὶ εὐλογεῖ ἐσένα, Κύριε!»!

Ἀφοῦ τελείωσε τὴν προσευχὴ τῆς, κάθισε γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ. Τότε ἔγινε τὸ μεγάλο θαῦμα. Λευκοφορεμένος Ἄγγελος Κυρίου ἐφανίστηκε μπροστά τῆς καὶ τῆς εἶπε: «Ἄννα, ὁ Κύριος ἄκουσε τὴν προσευχὴ σου. Θὰ συλλάβεις καὶ θὰ γεννήσεις, ὁ καρπὸς σου θὰ γίνῃ γνωστὸς σ' ὅλη τὴν οἰκουμένην». Ἡ ἁγία γυναῖκα πίστεψε τὰ λόγια τοῦ Ἀγγέλου καὶ εἶπε: «Ζεῖ Κύριος ὁ Θεός μου· ἂν γεννήσω, εἶτε ἀγόρι εἶτε κορίτσι, θὰ τὸ προσφέρω ὡς δῶρο στὸν Κύριον τὸν Θεό μου, γιὰ νὰ τὸν λατρεύει καὶ νὰ τὸν ὑπηρετεῖ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του». Ὁ Ἄγγελος πῆγε εἰς τὴν ἔρημο, βρῆκε τὸν Ἰωακείμ καὶ τοῦ ἀνήγγειλε τὸ χαρμόσυνο μήνυμα: «Ἰωακείμ, ἄκουσε Κύριος ὁ Θεὸς τῆς

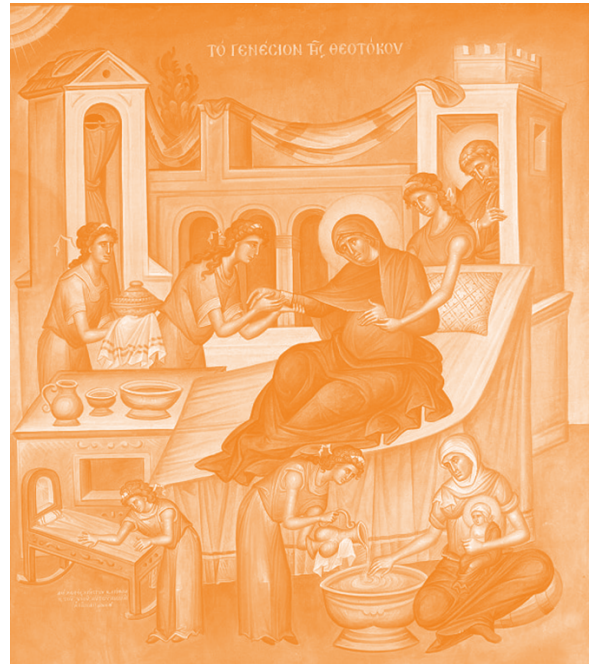
προσευχή σου. Γύρνα πίσω εις τὸ σπίτι σου, γιατί ἡ Ἄννα, ἡ γυναῖκά σου, θὰ μείνει ἔγκυος».

Γεμᾶτος χαρὰ ἀπὸ τὸ Ἀγγελικὸ μῆνυμα γύρισε εἰς τὸ σπίτι του, ὅπου τὸν περίμενε χαρούμενη καὶ μὲ ψυχικὴ ἀγαλλίαση ἡ Ἄννα, ἡ ὁποία κρεμάστηκε εἰς τὸν τράχηλό του καὶ τοῦ εἶπε: «*Ξέρω τώρα καὶ δὲν ἀμφιβάλῃω ὅτι ὁ Θεὸς μὲ εὐλόγησε πάρα πολὺ. Τώρα πιά δὲν εἶμαι χήρα καὶ ἡ ἄτεκνη, καὶ θὰ μείνω ἔγκυος*». Ὁ Ἰωακείμ ἦταν τότε 83 ἐτῶν καὶ ἡ Ἄννα 70, δηλαδὴ ὑπέργηροι, καὶ ἀνθρωπίνως ἦταν ἀδύνατο νὰ τεκνοποιήσουν. Παρὰ ταῦτα, ὑπακούοντας εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἤλθαν εἰς σωματικὴ συνάφεια, χωρὶς σαρκικὴ ἔλξη καὶ ἥδονή. Μόνο γιὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Μετὰ ἀπὸ ἑννέα μῆνες ἦλθε εἰς τὸν κόσμον ἓνα κοριτσάκι. Ὅταν ἡ Ἄννα πληροφορήθηκε τὸ φῦλλο τοῦ παιδιοῦ, ἀναφώνησε: «*Ἐμεγαλύνθη ἡ ψυχὴ μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ*». Ἐβαίθαν οἱ εὐσεβεῖς γονεῖς τὸ κοριτσάκι στὸ κρεβατάκι του καὶ τὸ ὀνόμασαν Μαρία. Τῇ μικρῇ Μαρία σὲ ἡλικία τριῶν ἐτῶν τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὸν Θεὸ κατὰ τὴν ὑπόσχεσή τους. Ἡ μικρῇ Μαρία μετὰ ἀπὸ οὐ πολλὰ ἔτη κυοφόρησε τὸν Μονογενῆ Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα πάντων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό. Ἔγινε ἡ γέφυρα, γιὰ νὰ κατέβει ὡς ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν οὐρανὸ εἰς τὴ γῆ ὁ Θεός, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ γῆ νὰ ἀνέβει εἰς τὸν οὐρανό. Ἔτσι ἀναδεικτικὴ πηλαυτέρα τῶν οὐρανῶν, τιμιωτέρα των Χερουβεὶμ, ἐνδοξοτέρα ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεὶμ. Ἡ ἀειπάρθενος εἶναι ἀνωτέρα πάντων τῶν Ἀγίων, κατέχει τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Ἀγία Τριάδα. Εἶναι πάντα συμπαραστάτης μας, ἄγρυπνος φρουρὸς μας, καὶ τρέχει πάντα εἰς τὴ βοήθειά μας, ὅταν μὲ πίστη καὶ πραγματικὴ συντριβὴ προστρέξουμε εἰς τὴν πηλαυτιὰ ἀγκάλῃ Της. Εἶναι ἡ μάνα μας.

Κάτι πολὺ σπουδαῖο καὶ πνευματικὸ εἶπε ὁ σύγχρονος Ὅσιος Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης: Δὲν ὑπῆρξε ἀγιώτερο καὶ ἀπαθέστερο ζευγάρι ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄννα. Καὶ τοῦτο εἶναι εὐλόγο. Γιατὶ ἂν, ὅπως εἶπε ὁ Χριστὸς μας, ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γίνωσκειται, ἄς ἀναλογισθοῦμε τί ἀρετὴ, τί ἀγιότητα εἶχαν οἱ Θεοπάτορες αὐτοί, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦν νὰ γεννήσουν τὴν ἀγιωτέρα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἔγινε πηλαυτέρα τῶν οὐρανῶν καὶ ὑψηλότερη καὶ τῶν ἀγγέλων.

Σὲ κάθε ἀκολουθία ψάλλονται εἰδικοὶ ὕμνοι γιὰ τὴ Θεοτόκο Παναγία, τὰ Θεοτοκία. Οἱ γονεῖς τῆς Ἁγίας Ἰωακείμ καὶ Ἁγίας Ἄννα μνημονεύονται σὲ κάθε ἀκολουθία πρὸς τὸ τέλος τῆς. Εὐγνωμοσύνη ἀπέραντη εἰς τὴν Θεοτόκο καὶ εἰς τοὺς Ἁγίους γονεῖς Της ὀφείλουμε ὅλοι οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ νὰ καταφεύγουμε σὲ χαρὲς καὶ λῦπες εἰς τὴν μεσιτεία Της. Νὰ λυθεῖ ἡ ἀτεκνία τῆς ἀμαρτίας μας.

Ὁρθόδοξη ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς

Ἀπολυτίκιον

Ἡ γέννησίς σου, Θεοτόκε, χαρὰν ἐμήνυσε πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, ἐκ σοῦ γὰρ ἀνέτειλεν ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ λύσας τὴν κατάραν, ἔδωκε τὴν εὐλογίαν, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἔδωρήσατο ἡμῖν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Κοντάκιον

Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ὀνειδισμοῦ ἀτεκνίας, καὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐᾶ, ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, ἠλευθερώθησαν, Ἄχραντε, ἐν τῇ ἀγίᾳ γεννήσει σου· αὐτὴν ἑορτάζει καὶ ὁ λαὸς σου, ἐνοχῆς τῶν πταισμάτων λυτρωθεὶς ἐν τῷ κράζειν σοί· Ἡ Στεῖρα τίκει τὴν Θεοτόκον, καὶ τροφὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν.

Κάθισμα

Ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἐξ ὀσφύος τοῦ Δαυὶδ, ἡ θεόποις Μαριάμ, τίκεται σήμερον ἡμῖν, καὶ νεουργεῖται, ἡ σύμπασα καὶ θεουργεῖται. Συχαρτε ὁμοῦ, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· αἰνέσατε αὐτήν, αἱ πατρίαι τῶν ἔθνων, Ἰωακείμ εὐφραίνεται, καὶ Ἄννα πανηγυρίζει κραυγάζουσα· Ἡ στεῖρα τίκει τὴν Θεοτόκον, καὶ τροφὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν.

**ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΥΡΓΙΩΤΗΣ
Μαθηματικός**

Έλαιόλαδο, ο «ύγρος χρυσός»

Ελαιόλαδο είναι το λάδι που προέρχεται από τους καρπούς της *ελιάς*. Το *παρθένο έλαιόλαδο* παράγεται με μηχανική επεξεργασία του έλαιόλαδου στα έλαιοτριβεΐα.

Το έλαιόλαδο είναι *βασικό στοιχείο της μεσογειακής διατροφής* και θεωρείται *προϊόν υγιεινής διατροφής*, λόγω της περιεκτικότητάς του σε μονοακόρεστα λιπαρά, αντιοξειδωτικές ουσίες κ.ά. Γι' αυτό, σύμφωνα με μελέτες, τα άτομα που καταναλώνουν έλαιόλαδο έχουν πολύ μικρότερο κίνδυνο έγκεφαλικού επεισοδίου και καρδιοπαθειών.

Το έλαιόλαδο ήταν γνωστό από τους αρχαίους χρόνους. Απόδειξη ότι ο Όμηρος αναφέρει το έλαιόλαδο ως «*ύγρο χρυσό*»! Έπιπλέον, έχουν βρεθεί σε ανασκαφές πειστήρια παραγωγής λαδιού από τις ελιές. Βρέθηκαν δοχεία (πιθάρια) αποθήκευσης, που χρονολογούνται από τη μυκηναϊκή εποχή. Επίσης, βρέθηκε σε νεκροταφείο που χρονολογείται το 2700-2300 π.Χ. ένα επάργυρο πήλινο δοχείο με ίχνη αλληλοιωμένου

έλαιόλαδου, όπως πιστοποιήσει επισταμένη έρευνα του Χημείου του Έθνικου Πανεπιστημίου υπό την εποπτεία του αρμοδίου Καθηγητού. Μάλιστα, μαζί εύρεθη και ένας πλήθινος τριπλής πύκνος έλαιολάδου.

Πώς γίνεται ή συλλογή και επεξεργασία του έλαιολάδου;

Οι ελιές συλλέγονται με τὰ χέρια ή με τὸ τίναγμα τοῦ δένδρου με ραβδισμό ή με μηχανήματα. Μετὰ τὴ συλλογή, ὁ καρπὸς μεταφέρεται τὸ συντομώτερο στὸ *έλαιοτριβεΐο*, ὡστε νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ ζύμωση καὶ ἡ ἀνάπτυξη μούχλης, πού υποβαθμίζουν τὴν ποιότητα τοῦ λαδιού.

Στὰ έλαιοτριβεΐα, ἡ επεξεργασία ἀρχίζει με τὸ ζύγισμα, τὸν διαχωρισμὸ καὶ τὸ πλύσιμο τῶν ελιῶν. Ἀκολουθεῖ ἡ μεταφορὰ σε κοανοειδεῖς ἀγωγούς, σε θραυστῆρες ἢ μυλολίθους, καὶ μετὰ ἀπὸ εἰδικὴ καὶ σχολαστικὴ επεξεργασία διαχωρίζεται τὸ λάδι.

Τὰ ἀπόβλητα τυγχάνουν εἰδικῆς επεξεργασίας, ὡστε νὰ μὴ ρυπαίνουν τὸ περιβάλλον. Ὁ πυρήνας μπορεῖ νὰ χρησιμο-

ποιηθεῖ καὶ ὡς λίπασμα ἢ ζωοτροφή.

Τὰ έλαιόλαδα πού κυκλοφοροῦν στὸ ἐμπόριο διακρίνονται σὲ *βρώσιμα* καὶ *βιομηχανικά*. Τὰ βρώσιμα διακρίνονται σὲ *παρθένα* καὶ *ἀπλῆ έλαιόλαδα*. Τὰ ἀπλῆ εἶναι μίγματα παρθένου καὶ ἐξευγενισμένου έλαιολάδου. Ἀνάλογα με τὸ στάδιο ὠρίμανσης τῶν ελιῶν, ὀρισμένα παρθένα λέγονται *ἀγουρέλαια*.

Ἡ μέση ἀπόδοση εἶναι, ἀπὸ 100 κιλὰ ελιές, ἀνάλογα με τὴν ποιότητα, τὸ ἔτος καὶ τὸ σύστημα επεξεργασίας, περίπου 10-25 κιλὰ λάδι, 35-50 κιλὰ έλαιοπυρήνα καὶ 35-50 κιλὰ ὑγρά ὑπολείμματα.

Σὲ ὀρισμένες χώρες ἐπιτρέπεται ἡ πώληση μίγματος έλαιολάδου με σπορέλαια. Αὐτὸ *ΔΕΝ ἐπιτρέπεται στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ένωση*.

Έξευγενισμὸς τοῦ έλαιολάδου εἶναι μιὰ επεξεργασία πού πραγματοποιεῖται σὲ έλαιόλαδα κατώτερης ποιότητας. Έλαιόλαδα πού ἔχουν δυσάρεστη ὀσμή καὶ γεύση, ἐπειδὴ ἔχουν ὑψηλὴ ὀξύτητα ἢ προσμίξεις με ξένες ὕλες ἢ ἀνεπιθύμητο χρῶμα κ.ά. Χάρη στὸν *έξευγενισμὸ (ραφινάρισμα)* τὰ έλαιόλαδα χάνουν τὴν ἀνεπιθύμητη ὀξύτητα, ἀλλὰ ταυτόχρονα ὑποβαθμίζονται γευστικὰ καὶ θρεπτικὰ.

Τὸ *θειούχο έλαιόλαδο*, ἐκχύλισμα με θειούχα ἄνθρακα, εἶναι πράσινο, ἔχει δυσάρεστη ὀσμή καὶ χρησιμοποιεῖται στὴν κατασκευὴ πράσινου σαπουνιοῦ.

Τὸ *έξευγενισμένο* έλαιόλαδο ἔχει μηδὲν ὀξύτητα, καὶ

Οἱ μεσογειακὲς χώρες εἶναι οἱ σημαντικώτερες παραγωγοὶ έλαιόλαδου. Ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάδα παράγουν τὶς μεγαλύτερες ποσότητες. Ἡ Ἑλλάδα ἔχει τὴ μεγαλύτερη κατανάλωση ἀνὰ κεφαλή, καὶ μάλιστα με διαφορά.

για τον λόγο αυτό πωλείται με προσθήκη 30% παρθένου ελαιόλαδου. Ή έτικέτα πρέπει να γράφει σαφώς ότι πρόκειται για «μείγμα».

Οι χρήσεις του λαδιού, εκτός από τη χρήση του στις τροφές, είναι: α) για φωτισμό, β) σε άρωματα, γ) ως συντηρητικό, δ) για

των *οξειδωτικών ουσιών*, ενώ το ελαιόλαδο προκαλεί και *μικρή απώλεια σωματικού βάρους*. Επίσης, το ελαιόλαδο συμβάλλει στην *πρόληψη του καρκίνου του μαστού*, αλλά και *καρκίνων του γαστρεντερικού συστήματος*. Συγχρόνως, *μειώνει τον κίνδυνο εμφάνισης σακχαρώδους διαβήτη*

Τα ύψηλα επίπεδα μονοακόρεστων λιπαρών οξέων που περιέχει, καθώς και η πληθώρα βιοδραστικών συστατικών, και κυρίως τα φαινορικά συστατικά, ωφελούν στην υγεία του ανθρώπου, όπως υποστήριξε ο Άμερικανικός Όργανισμός Τροφίμων και Ποτών. Το ελαιόλαδο ωφελεί τη συστολική πίεση, που γίνεται χαμηλότερη. Επίσης γίνονται χαμηλότερα τα επίπεδα των οξειδωτικών ουσιών, ενώ το ελαιόλαδο προκαλεί και μικρή απώλεια σωματικού βάρους.

περιποίηση του σώματος (καθαρισμό) και ε) στη βυρσοδεψία.

Οι μεσογειακές χώρες είναι οι σημαντικότερες παραγωγού ελαιόλαδου. Η Ισπανία, η Ιταλία και η Ελλάδα παράγουν τις μεγαλύτερες ποσότητες. Η Ελλάδα έχει τη μεγαλύτερη κατανάλωση ανά κεφαλή, και μάλιστα με διαφορά.

Πώς ωφελεί όμως το ελαιόλαδο την ανθρώπινη υγεία;

Τα ύψηλα επίπεδα μονοακόρεστων λιπαρών οξέων που περιέχει, καθώς και η πληθώρα βιοδραστικών συστατικών, και κυρίως τα φαινορικά συστατικά, ωφελούν στην υγεία του ανθρώπου, όπως υποστήριξε ο Άμερικανικός Όργανισμός Τροφίμων και Ποτών. Το ελαιόλαδο ωφελεί τη συστολική πίεση, που γίνεται χαμηλότερη. Επίσης γίνονται χαμηλότερα τα επίπεδα

τύπου II. Γενικώς, τα φαινορικά συστατικά έχουν *αντιφλεγμονώδεις και χημειοπροστατευτικές ιδιότητες*.

Όπως υποστηρίζουν και οι Έλληνες επιστήμονες, δεν έχει παρουσιασθεί καμία *κυτταροτοξική αντίδραση*.

Μάλιστα, το 2006 η ευρωπαϊκή μελέτη EUROLIVE παρουσίασε τεκμηριωμένες αποδείξεις για τον προστατευτικό ρόλο των φαινολικών συστατικών στην αύξηση των επιπέδων της HDL (καλής χοληστερίνης), αρκεί να καταναλώνει κανείς 20 γρ. ελαιόλαδου καθημερινά. Επιπλέον, η μελέτη έδειξε μείωση στους δείκτες οξείδωσης του DNA κατά 30%. Έτσι, το ελαιόλαδο προστατεύει από το *οξειδωτικό στρες*.

Τί να προσέξει ο καταναλωτής;

Πουθενά δεν γράφεται ποσοστότητα μπορεί να καταναλώσει κάποιος. Πάντως, οι επιστήμονες υγείας ισχυρίζονται ότι οι πολυφαινόλες του ελαιόλαδου συμβάλλουν στην προστασία των λιπιδίων του αίματος από την οξείδωση, και αυτό επιτυγχάνεται με την καθημερινή πρόσληψη 20 γρ., όπως αναφέρθηκε. Το ελαιόλαδο μπορεί να καταναλώνεται ωμό ή μαγειρεμένο, για να αποδώσει τα αναφερόμενα όφελη στην υγεία μας.

Όλοι υποστηρίζουν ότι το ελαιόλαδο αποτελεί μια υγιεινή επιλογή για μαγείρεμα και σαλάτες, συγκριτικά με τα λίπη ζωικής προελεύσεως. Κι αυτό, διότι είναι το πλέον ανθεκτικό για μαγείρεμα, και συνιστά να μη χρησιμοποιείται πάνω από τρεις (3) φορές για τηγάνισμα.

Όσον αφορά την αποθήκευση και διατήρηση του λαδιού, αυτό θα πρέπει να διατηρείται σε ανοξείδωτα ή γυάλινα δοχεία, ειδικά για τρόφιμα, σε *σκιερό μέρος*, και να καταναλώνεται *γρήγορα*.

Επιπλέον, διαβάζουμε ότι από παλιά χρησιμοποιούσαν το ελαιόλαδο και ως *ιατρικό φάρμακο*, αφού δεν διέθεταν κάποιο άλλο. Στους χρόνους του Χριστού, τί διαβάζουμε ότι έκανε ο «Καλός Σαμαρείτης» στη σχετική παραβολή του Κυρίου ήμων Ιησού Χριστού; Περιποιήθηκε τον τραυματία, «*έπιχέων έλαιον και οίνον*» (Λουκ., ι' 34). Για τις πληγές είναι *αντιφλεγμονώδες το έλαιον και αντισηπτικός ο οίνος*.

Βλέπουμε λοιπόν ότι οι ωφέλειες του ελαιόλαδου είναι πολλές. Άς ευγνωμονούμε τον καλό Θεό, που ζούμε σε μια χώρα πλούσια σε αυτό το *άγαθό Του*.

ΖΩΗ ΡΙΖΟΚΩΣΤΑ-ΑΓΓΕΛΗ
Ίατρος

Ἡ ἀποδημία τῶν πελαργῶν

(Σπάνια πραγματικότητα)

Ἦρθε τὸ φθινόπωρο, καιρὸς τῆς ἀποδημίας τῶν ἀποδημητικῶν πουλιῶν. Οἱ σοδειὲς ἔχουν μαζευθεῖ, τὰ πετούμενα κλώσπασαν μία, δύο καὶ τρεῖς γέννες, καὶ πέταξαν γιὰ καλὰ τὰ μικρά τους. Κι ἡ λελεκοφωλιά, στὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀν-Θανάση, στὸ χωριό, πλοῦσια κι αὐτὴ σὲ ζωές, ἀριθμεῖ, ἐκτὸς ἀπ' τὸν πελαργὸ καὶ τὴν πελαργίνα, τέσσερα πελαργόπουλα, δοκιμασμένα πιά στὸ πέταγμα.

Φέτος, στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, στὸ χωριό μου, τὸ Ἀρχάνι τῆς Φθιώτιδας, συμβαίνει ἓνα ἀσυνήθιστο, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὸ γεγονός, σὲ σχέση μὲ τοὺς πελαργοὺς τῆς πάρα πολλῆ εὐρύτητας γεωγραφικῆς περιοχῆς.

Ὁ ἥλιος γέρνει στὸ βουνὸ νὰ βασιλέψει, μὲς σ' ἓναν κατακάθαρο ὀρίζοντα. Ἐμεῖς τὰ σχολειάρωπαιδα εἴμαστε ἔξω, στὸ προαύλιο τοῦ μεγάλου πέτρινου σχολείου, στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, καὶ παίζουμε, καὶ ξαφνικά, βλέπουμε ψηλά, πολλὴ ψηλά, στὸ αἶθριο καὶ διάφανο πλάτωμα τ' οὐρανοῦ, χαρτιὰ ἀμέτρητα, σὰ νὰ τὰ σήκωσε ἀπὸ κάπου ὁ ἀέρας ἢ σὰν προκηρύξεις τὰ νομίσαμε, στὸ μέγεθος τῆς παλάμης τοῦ χεριοῦ, ριγμένες ἀπὸ κάποιο

ἀεροπλάνο. Κι ὄλο ἐκεῖνα τὰ χαρτιὰ ἀνακατεύονται καὶ κυκλογυρίζουν. Μὲ στραμμένα τὰ μάτια ψηλά, τὰ καρτεροῦμε νὰ πέσουν. Ὅλο καὶ προσμένουμε κι ἀποροῦμε, γιὰτὶ ἀπὸ κείνο τὸ λεφούσι τῶν χαρτιῶν δὲν ξεκόβει κανένα, νὰ ῥθεῖ νωρίτερα κάτω, μὰ ἀεροζυγιάζονται ὅλα, σὰν μαθημένα λῆς... Δὲν κατηγορεῖ τίποτε. Ὡσπου ἀρχίζουν νὰ καταβυθίζονται στὸ χάος τ' οὐρανοῦ οἱ ἄγνωστες παρουσίες. Βλέπουμε τώρα πὼς μεγαλώνει τὸ μέγεθός τους, κι ὅσο κατεβαίνουν, σχηματίζεται ἡ σιλουέτα τους. Σὲ λίγο, ὁ οὐρανὸς τοῦ χωριοῦ σκεπάζεται ἀπὸ τὰ ἄγνωστα αὐτὰ ἀντικείμενα, πὺ φαίνονται πιά καθαρὰ. Δὲν εἶναι ἄσπρα χαρτιὰ, ὅπως τὰ εἶχαμε βάλει στὸ νοῦ.

– Λελέκια εἶναι, ρέ! Πὸ πό, πόσα λελέκια! ἀλαλάζουμε, χοροπηδώντας ἀπὸ χαρά, τὰ παιδιὰ.

Ἔρχονται κι ἔρχονται κατεβασιὲς ἀπὸ δαῦτα. Πρωτόφαντο τὸ θέαμα πὺ βλέπουμε πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Ἡ λευκὴ παχιά μᾶζα τῶν πελαργῶν, ἀπλωμένη στὸν οὐρανό, δημιουργεῖ ὀπτικὴ ἔκσταση στὰ μάτια. Οἱ ζευγοπάτες, πὺ γυρίζουν τούτη τὴν ὥρα ἀπ' τὰ χωράφια τους, κοιτάζουν, μὲ ἀσυνήθιστη ἔκφραση στὰ πρόσωπά τους, τοὺς πελαρ-

γούς, πού, σὰν χιλιάδες φτερωτοὶ ἀλεξιπτωτιστές, μὲ τεντωμένα τὰ ψιλόπλιγνα ποδάρια τους καὶ μ' ἀνοιγμένες σὰν ἀλεξιπτωτοὶ τὶς φτεροῦγές τους, πέφτουν ἀπ' τὸν οὐρανὸ στὸν τόπο τῆς προσγειώσῃς τους, στὸ μέρος πού διήλιξαν νὰ σταθοῦνε, αὐτὴ τὴ βραδιά, στὸ χωριό μας. Οἱ γέροντες σηκώνονται ἀπ' τὰ πεζούλια πού κάθονται τ' ἀποσπερνό, οἱ νοικοκυράδες βγαίνουν στὶς αὐλὲς νὰ δοῦνε, καὶ κάπου-κάπου κανένα σκυλὴ γαυγίζει κι ἐκεῖνο τοὺς βραδινούς ἐπισκέπτες.

– Φεύγουν τὰ ληλέκια, λένε οἱ μεγαλύτεροι, ἀποδημοῦνε τὰ πουλιὰ κι ἤρθαν ἀπόψε νὰ βραδιαστοῦνε στὸ χωριό μας.

– Πῶς καὶ διήλιξαν, γέροντα, τὸ δικό μας τὸ χωριό;

– Ποιὸς ξέρει; Ἴσως, πρῶτα-πρῶτα, ἐπειδὴ δὲν εἶναι τὸ χωριό μας στὸν κάμπο, νὰ τὸ διασχίζει ἀμαξιτὸς δρόμος, δὲ θέλουν ν' ἀκοῦνε τὴ βουὴ τῶν ἀμαξιτῶν, ἀλλῆλᾶ, κυρίως, γιὰ τὸν λόγὸ ὅτι ἔχει πολλὰ σπιτία, ὥστε, λογάριασαν, νὰ μπορεῖ νὰ βρεῖ ὄλο αὐτὸ τὸ ποτάμι τῶν ληλεκίων στέκι νὰ κOURNιάσει.

– Ἔτσι εἶναι, δάσκαλε;

– Ἔτσι εἶναι.

– Καὶ ποῦ κατευθύνονται;

– Χειμωνιάζει σὲ λίγο, καὶ τραβοῦνε σ' ἄλλη, ξεστὴ χώρα οἱ πελαργοί, στὴ νοτιοκεντρικὴ Ἀφρικὴ, νὰ ξεχειμωνιάσουν.

– Πολλὴ μακριά, ὁ δρόμος τους μεγάλος.

– Διανύουν διακόσια χιλιόμετρα τὴ μέρα!

Σουρουπώνει, στὴν πορεία τοῦ δρόμου τους, κόβουν τὸ πέταγμά τους, νὰ διανυκτερεύσουν γι' ἀπόψε, καὶ διαλέγουν τὸ χωριὸ Ἀρχάνι, πού εἶναι χτισμένο σὲ ριζοβούνι στὴ δυτικὴ Ὄθρυ, ἔχει ἀπλωμένο κάμπο μπροστά του, διαθέτει πλούσια φυσικὰ νερά, καὶ ἡ βλάστησή του εἶναι κι αὐτὴ ἄφθονη. Στὰ χώματά του, εὐδοκιμοῦνε ὅλες οἱ ποικιλίωμες γεωργικὲς καλλιέργειες. Ἔχει τρεῖς νερόμυλους. Ἀκόμα, τὸ χωριὸ εἶναι προσηλιακό. Οἱ λήλεκες δὲν ἐγκαταβιώνουν σ' ὄλα τὰ χωριά, ἀλλὰ μόνο στὰ ὑδροχαρῆ, ὅπου βρίσκουν ὑδρόβια τροφή.

Καθὼς πλησιάζουν νὰ προσεδαφισθοῦνε τὰ πουλιὰ, ἐμεῖς τὰ παιδόπουλα φεύγουμε ἀπ' τὸ σχολεῖο καὶ τραβᾶμε γιὰ τὴν ἐκκλησία, πού εἶναι στὴ μέση τοῦ χωριοῦ, ὅπου βρίσκεται καὶ ἡ πλῆτεια. Ἐ! αὐτὴ τὴν ὥρα, νὰ δεῖτε σπάνια καὶ ὑπέροχη ὁμορφιὰ ἀπ' τὸ πελαργομάνι. Μὰ καλὰ, ὅλη ἡ φυλὴ τῶν μεγαλιόσωμων αὐτῶν πουλιῶν συνάχθηκε ἐδῶ; Πράγματι, πρέπει νὰ συγκεντρώθηκαν ὅλοι οἱ πελαργοὶ τῶν Βαλκανίων. Εἶναι πολυάριθμος ὁ φτερωτὸς τοῦτος λαὸς, πᾶνω ἀπὸ 8000 ἕως 9000

πουλιὰ! Ἀναρωτιόμαστε πῶς καὶ πότε μαζεύτηκαν τόσοι πελαργοί, ἀφοῦ κάθε χωριὸ στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ στὶς γειτονικὲς χώρες, ἔχει μιὰ πελαργοφωλιά, συνήθως, ἢ δύο, τρεῖς φωλιές τὸ πολὺ, δηλαδὴ ἕξι οἱ γονεῖς καὶ δώδεκα τὰ μικρά (τέσσερα πουλιὰ σὲ κάθε φωλιά), ἀνέρχονται σὲ δεκαοκτῶ τέτοια πτηνὰ γιὰ κάθε χωριό.

Ὅλων τῶν ἀνθρώπων οἱ λαιμοὶ εἶναι γυρισμένοι κατὰ πᾶνω. Καὶ βλέπουμε καὶ βλέπουμε τοὺς χιλιάδες πελαργοὺς νὰ προσγειώνονται στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, τὸ χωριὸ ἔχει πολλὰ σπιτία, ὄλα πέτρινα, μονόπατα καὶ κυρίως δίπατα, πολλὴ ψηλὰ. Εἶναι γεμᾶτο κι ἀπὸ ἀχυρῶνες, χαγιάτια, χωματόφουρνοὺς τουρλωτοὺς, ἔξω στὶς αὐλές, ἀχυροκαλύβες κωνικὲς γιὰ τὰ γιδοπρόβατα.

Τὶ θόρυβος, τί βουνοτὸ φυσηματικὸ καὶ τί ἀγέρας ἀκούγονται ἀπ' τὰ φτερὰ τῶν πουλιῶν, καθὼς πέφτουν. Πέφτουν πᾶνω στὶς σκεπὲς τῶν σπιτιῶν. Κατεβαίνουν κι ὄλο κατεβαίνουν καὶ σωμὸ δὲν ἔχουν οἱ πελαργοί. Καὶ βλέπεις, προτοῦ ἀκουμπήσουν στὰ κεραμίδια, νὰ κατεβάζουν τὰ ποδάρια τους, ὅπως τὰ ἀεροπλᾶνα τοὺς τροχοὺς, ὅταν φθάνουν στὴ γῆ, καὶ νὰ ἐπιστεγάζονται. Αὐτὸ γίνεται σ' ὄλη τὴν ἐκτεταμένη κατοικημένη ἔκταση τοῦ χωριοῦ.

Τὶ νὰ πρωτοκοιτάξουμε; Οἱ εἰκόνες εἶναι πληθωρικὲς. Βλέπουμε πρωτόγνωρες σκηνές, ἀησιμόντες. Κοιτάζουμε, ὅσο εἴμαστε στὴν πλῆτεια, ἕνα μεγάλο κοπάδι ἀπὸ διακόσιους πελαργοὺς, χωρὶς ὑπερβολή, νὰ κατεβαίνουν στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀν-Θανάση, καὶ πρὶν πατήσουν καὶ σταθοῦν τὰ πέλματά τους στὴν κεραμοσκεπὴ της, πού ἔχει σχῆμα ἀνεστραμμένης βάρκας, τὰ χωριανὰ ληλέκια, πού εἶναι πᾶνω της, οἱ οἰκοδεσπότες, οἱ δύο γονεῖς καὶ τὰ πελαργόπουλα, πού γυμνάσθηκαν καὶ ξεπέταξαν, νὰ κάνουν τὴν πρεπούμενη ὑποδοχὴ στοὺς ξένους ὁμοφύλους τους. Τοὺς καλῶσορίζουν μὲ τὴ δική τους φωνή, στεκάμενα ὀρθια στὴν περίτρανη ἀπὸ ξύλα φωλιά, πού εἶναι στημένη στὸ καμπαριό. Γυρίζουν δηλαδὴ ταυτόχρονα καὶ τὰ ἕξι χωριανὰ ληλέκια τὸν λαιμὸ τους, μὲ τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πίσω, ν' ἀκουμπᾶ στὴ ράχη τους, κι ἀρχίζουν νὰ κροταλίζουν μὲ τὸ μακρὺ ράμφος τους, γι' ἀρκετὴ ὥρα, δημιουργώντας ἕνα ἔξάκαννο πυροβολεῖο. Σηκώνουν καὶ ξανασηκώνουν τοὺς λαιμούς τους κι ἐπαναλαμβάνουν τὸ τραχύλαλο κροτάλισμα. Κι ὄλο σαλιέντας, ἀργά-ἀργά, τὰ μεγάλα φτερά τους, βαστώντας τα κουφωμένα κι ὄλο νυχοπατοῦνε στὸν ἴδιο τόπο τῆς φωλιάς. Μὲ τὴ μυστικὴ αὐτὴ γλῶσσα τῶν ραμφιῶν τους, τὴν τόσο ἡχηρὴ, καὶ τὶς κινήσεις τους, δέχονται τοὺς φιλοξενούμενους πελαργοὺς στὸ σπιτί τους, κοντὰ στὴν κούρνια τους, στὴν ὁποία δὲν στέκεται οὔτε ἕνας ἀπ' τοὺς ξένους πελαργοὺς. Θεωροῦνε τὴ

φωλιά ἀπαραβίαστη ἔστια τῶν ἰδιοκτητῶν κι αὐτοὶ ὅτι εἶναι φιλοξενούμενοι τῆς αὐτῆς τους! Ἀκούγονται ἀμέσως νέα πελαργοκρόταλα ἀπ' τὰ φερμένα λελέκια, στὴν ἐκκλησία, ποὺ ἀνταποκρίνονται στὰ ντόπια ὄμοιά τους. Ἀποδίδουν τὸν χαιρετισμὸ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὸν ἴδιο ἦχο. Αὐτὰ τὰ κρόταλα εἶναι τόσο πολλὰ, ποὺ ἀχολογοῦν, ὡς μακριὰ, ὁ τόπος. Ἀντιλαλεῖ ἡ πλατεῖα, ὅπου εἶναι ἡ ἐκκλησία, βουίζουν οἱ κοντινοὶ μαχαλάδες κι ἀντηχοῦνε κι οἱ δρόμοι ἀπ' τὴν πολυφωνία τῶν ἀθῶων αὐτῶν φτερωτῶν.

Τὰ σπουργίτια, ποὺ ἔχουν τὶς κούρνιες τους μὲς στὴν πελαργοφωλιά τῆς ἐκκλησίας, μόλις βλέπουν τοὺς πολλοὺς ἀλλοῦς ἐπεισακτοὺς πελαργοὺς νὰ προσαράζουν, τὰ ἄχασαν, ἀλλοῦ φεύγουν τρομαγμένα κι ἀλλοῦ κρύβονται βαθύτερα στὰ ξύλα τῆς φωλιάς.

Στὴ ραχοκοκαλιὰ τῆς σκεπῆς τῆς ἐκκλησίας, καλύβα δίπλευρη ἢ ὄψη της, ἐκεῖ εἶναι ποὺ εἶναι. Τί ἐξαίσιο μεγαλεῖο, Θεέ μου! Ἀραδιασμένοι πιά οἱ νεοφερμένοι πελαργοί, ὁ ἕνας πλάγι στὸν ἄλλον, στέκονται ὄρθιοι, θαρρεῖς κι εἶναι στρατιῶτες, ποὺ βιγλίζουν, μὲ τὶς μακριές μύτες τους, μπροστὰ προτεταμένες, σὰν γυμνὲς ξιφολόγες. Πελαργοὶ στὴ μία πλευρά, πελαργοὶ καὶ στὴν ἄλλη. Κάποιοι στέκονται στὴ στέγη μὲ τὸ ἄνα τους ποδᾶρι καὶ μὲ τὸ στῆθος κόντρα στὸ ἔσπερινὸ ἀεράκι, ποὺ χαϊδεύει καὶ δροσίζει τὸ ἀπαλὸ φτέρωμά του.

Στὸ παλιὸ του σπίτι,
ἦρθε ὁ πελαργός,
κροταλεῖ τὴ μύτη
κι ἀπομένει ἀργός.

Στὸ ἄνα του ποδᾶρι
στέκεται καλὰ,
στέκεται μὲ χάρη
στὴ φωλιά ψηλὰ.

Τ' ἀπαλὸ τ' ἀγέρι
τὸν χαῖδολογοῦν,
ἴδες σὰν νὰ ἄναι χέρι,
χέρι ὄλο στοργή.

Χαίρεται, ὡς τὸν βλέπει,
ὄλο τὸ χωριό,
στοῦ ναοῦ τὴ σκέπη,
στὸ καμπαριό.

Τοὺς θωρεῖ κι ἐκεῖνος
καὶ σὰ νὰ νογᾶ,
μένει ὄρθός, σὰν κρίνος,
κι οὔτε ποὺ ἴλυγᾶ.

Ἀσπρολογοῦ ἡ ἐκκλησία ἀπ' τὸ λευκὸ πουπουλιένιο ροῦχο τῶν πουλιῶν, μὲ τὸν κροσσωτὸ καταρράχτη, διάδημα κρεμασμένο στὸ στῆθος,

κοκκινολογῶ ἀπ' τὰ πορφυρὰ ράμφη καὶ τὰ ποδάρια τους καὶ μαυρίζει ἀπ' τὰ ἐβενένια φτερά τους.

Οἱ φερτοὶ πελαργοὶ βρίσκουν τὴν προσωρινή, γιὰ τούτη τὴ βραδιά, φωλιά τους. Πρόχειρες κούρνιες, κρεβάτια ταπεινά, ἀπλωμένα σ' ὄλο τὸ χωριό. Ὅλες οἱ φάρες τῶν λελεκίων, τόσων καὶ τόσων χωρῶν, μαζεύθηκαν στὶς σπιτοσκεπὲς τοῦ χωριοῦ. Τὸ μεγάλο αὐτὸ πέλαγος τῶν πελαργῶν πλημμύρισε ὅλα τὰ σπίτια, ὡς καὶ τὸ πιὸ ἀκρινὸ καὶ τελευταῖο. Κάποιοι στάθηκαν στὸν μπουχαρή, τὴν καπνοδόχο τῶν σπιτιῶν, ἐπόπτες καὶ βιγλιότερες τάχα τῶν συντρόφων τους. Δὲν ἐπαρκοῦνε τὰ ψηλὰ σπίτια καὶ τὰ χαμηλότερα, γι' αὐτὸ στέκονται καὶ σὲ χαγιάτια, σ' ἀχυρῶνες, στοὺς αὐγουλιόμορφους φούρνους, ἀκόμα καὶ στὶς στίβες ἀπ' τὰ χοντρόξυλα, τὰ κούτσουρα, ποὺ εἶναι στημένες στὶς αὐλὲς γιὰ τὸν χειμῶνα. Ὅπου ἐντοπίζουν ψήλημα, ποδαριάζονται τ' ἄδοξα τοῦτα πλάσματα. Ἐνας λέλεκας, γέρος κι ἀργοπορημένος, γυρίζει ἐδῶ, πετᾷ ἐκεῖ, κι ἀφοῦ δὲν ἐπισημαίνει στέκι στὴν αὐλή, ἀπλώνει τὰ ποδάρια του, κι ὅπως πάει νὰ σταθεῖ στὸ ὑπερψωμένο στρογγύλευμα τῆς γάστρας, ψηστικὸ μεταλλικὸ κατασκευάσμα ἢ γάστρα, παίρνοντάς το γιὰ ἐκκλησιαστικὸ τροῦλο, βυθίζονται τὰ καλαμοκάνια του στὴ σάχη, ποὺ εἶναι περιχυμένη σ' αὐτόν, ξαφνιάζεται τὸ πουλὶ καὶ κάνει πέρα ἀλευρωμένο! Τί εἰκόνες, Θεέ μου, τί ἀθῶες σκηνές. Στὰ ξερολιθάρια ποὺ εἶναι στημένα γιὰ ψηλὸς φράχτης γύρω στὴν αὐλή, λουφάζει ἢ ξανθὴ νυφίτσα, κι ἀκούγοντας ἀπὸ πάνω τῆς ἀλλιώτικο θόρυβο, πετιέται δειλὰ, κοιτάζει τὰ μεγάλα πουλιὰ ψηλὰ τῆς, δὲν εἶναι ὅμως τοῦ χεριοῦ τῆς, δὲν εἶναι μικρὰ κλωσοπούλια, ν' ἀρπάξει κανένα, ξανατρυπῶνει μέσα, ἀλλὰ δὲν ἡσυχάζει, ξαναπροβάλλει, βλέπει πλούσια λεία, φοβᾶται, χάνεται πάλι στὶς πέτρες, ὄλο βγαίνει κι ὄλο μπαίνει, μέχρι ποὺ σουρουπῶνει. Ὅσοι πελαργοὶ δὲ βρίσκουν βραδινὸ ἀποκούμπι στὰ σπιτικὰ ἀντικείμενα, μέσα στὸ χωριό, ἐπεκτείνονται καὶ στοὺς ἄχτιστους χώρους, στέκονται σὲ μεγάλες κοτρόνες, σὲ βράχια ψηλὰ καὶ σ' ἀποκορμιές, σὲ κορμούς δηλαδὴ ποὺ ἀπομένουν στὴ γῆ, μετὰ τὸ κόψιμο τῶν δένδρων.

Ἀπ' τὸ καμπαριό, εἶναι μεγάλο τὸ ξάγναντο, βλέπεται ὄλο τὸ χωριό. Κόσμος τὰ λελέκια, κόσμος φερωτός. Καὶ τὰ ντόπια λελέκια τοῦ χωριοῦ, βασιλικὸ ζευγάρι μὲ τὰ πριγκηπόπουλά του, ἔχοντας θρόνο τὸ καμπαριὸ τῆς ἐκκλησίας, διαφεντεύουν τάχα ἀπὸ ψηλὰ, ἀπὸ τὸ καραούλι τους, τὸ κουρνιασμένο στὶς χαμηλότερες σπιτοσκεπὲς μεγαλοφτέρουγο γένος. Κι εἶναι τοῦτο πολὺ. Πόσο πολὺ; Κάθε κεραμίδι καὶ πελαργός, κάθε κούτσουρο καὶ λέλεκας.

Ἔχει μέρα καὶ φῶς ἀκόμα. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ, ἀφοῦ μετρήσαμε πόσα λελέκια ἦρθαν στὴν ἐκκλησία, κεντρισμένα ἀπ' τὴν παιδικὴ περιέργειά μας καὶ λαχτάρια, πᾶμε νὰ δοῦμε, τὸ καθένα, πόσα πουλιὰ ἔχει τὸ σπίτι του. Ταχυδρόμοι ἀνεμοπόδαροι. Ξιπόλυτα, παίρνουμε ἀποστάσεις στὸ πὶ καὶ φί. Γρήγορα πᾶμε, γρήγορα γυρίζουμε στὴν πλατεῖα. Κι ἀκοῦς ἕνας καὶ λέει πὼς τὸ σπίτι του κρατáει διακόσιους ὀγδόντα πελαργούς, καὶ κομπάζει ἀπὸ περηφάνεια, ποὺ τόσα πολλὰ πουλιὰ προτίμησαν τὸ κονάκι του. Ἄλλος τοὺς ἀνεβάζει, μ' αὐτοὺς τοὺς πελαργούς ποὺ εἶναι στῆς αὐλῆς του τ' ἀντικείμενα σκορπισμένοι, διακόσιοι εἴκοσι τέσσερις, καὶ χαίρεται κι αὐτός. Ἄλλο παιδί τοὺς βγάζει σὲ τριακόσιους δύο, ἄλλο, στὸ μικρὸ σπίτι του, σὲ ὀγδόντα δύο, ἄλλο σὲ τριακόσιους δεκατρεῖς, ἄλλο σὲ διακόσιους πενήντα ἔξι, κι ἄλλο κι ἄλλο κι ἄλλο προφέρει τὸ καθένα κι ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ πουλιῶν. Κι εἶναι παιδιὰ ποὺ λογαριάζουν καὶ λογαριάζουν καὶ προσθέτουν στοὺς πελαργούς τῆς στέγης τοῦ σπιτιοῦ τους καὶ τὸ λελέκι ποὺ κάθισε στὸ τουμπέκι, στὸ μακρὺ ξύλινο δοχεῖο ὅπου κοπανιέται τὸ γάλα γιὰ τὴν ἀποβουτύρωσή του, ποὺ τὸ ξέχασε, τοῦτο τὸ σκεῦος, ἢ μάνα του ἔξω στὴν αὐλή. Κι ἄλλο παιδί συνυπολογίζει καὶ τοὺς δύο-τρεῖς πελαργούς στὸ σαμάρι τοῦ ἀλόγου, ποὺ τὸ στέριωσε ὁ πατέρας του στὸ φράχτη! Ὅλα τὰ παιδιὰ λέμε, μὲ χαρὰ, γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν πελαργῶν τοῦ σπιτιοῦ μας. Κι ἀκοῦς ἀριθμούς κι ἀριθμούς πελαργῶν. Κι εἶναι αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ ἀληθινοί. Σκορπίσθηκαν παντοῦ. Κάθε σκεπὴ καὶ κάθε ἀντικείμενο ποὺ κρατεῖ πουλὶ ἐκπέμπει θαμπωτικὸ θάμπος.

Τὸ τριζόνι, σκαρφαλωμένο στὴ φωλιά τοῦ καμπαριοῦ, ἔνωσε τοὺς μουσαφίραϊους τῆς ἐκκλησίας, κι ἐπειδὴ σπάνια τέτοιες ἐπισκέψεις δέχεται, ἀπόψε θὰ παίξει κι αὐτὸ σπάνιους σκοπούς, ἄρχισε καὶ κουρτίζει κιόλας τὶς πιὸ διαλεχτὲς χορδές του, τ' ἀστέρι ὁ ἀποσπερίτης, μόλις κρύφθηκε στὸ βουνό, δὲ μούχρωσε ἀκόμα καὶ τὸ ὄστησε ὁ βραδινὸς τοῦτος τραγουδιστὴς στὸ τραγούδι. Ἀπόψε ἔχει χωριάτικο μεράκι. Ξεκίνησε μ' ἀπαλοτόνιστους ἦχους, νανουριστικούς, τὰ μεσάνυχτα θὰ παίξει μὲ κατεβασμένους τόνους καὶ τὸ πρῶθ θὰ χτυπήσει μὲ τ' ὄργανό του τραχὺ εἶρμό, τὸ ἐγερτήριο αὐτό, καὶ στερνὰ θὰ διαχύσει τὴν παραπονιάρικη μελωδία τῆς φυγῆς τῶν πελαργῶν.

Θὰ δύσ' ἢ μέρα, δὲν ἀργεῖ,
περνοῦν οἱ ὥρες,
πλήκωσαν πλῆθος πελαργοί,
ἀπ' ἄλλες χώρες.

Ἄνερη πέρασαν ὁδὸ
κι ὥσπου νὰ φθάσουν,
κουράσθηκαν κι ἦρθαν ἐδῶ
νὰ ξαποστάσουν.

Καθένας, μὲ φτερὰ ἀνοιχτά,
ψάχνει νὰ γείρει,
κάποιο σκυλι τοὺς ἀλυχτᾷ
ἀπ' αὐλογύρι.

Συντρόφους τὸ καμπαναριὸ
δέχτη χιονάτους,
γέμισεν ὄλο τὸ χωριὸ
ἀπ' τὴ θωριά τους.

– Ὅμορφον ὕπνο, ἀθῶα πουλιά,
βράδιασεν ἦδη,
καὶ τὸ πρωῖ, μὲ τὴ δροσιά,
καλὸ ταξίδι.

Ἡ μεγάλη πελαργικὴ παρουσία, μὲ τὸν ἐρχομό
της, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ στρουθιά που ἀναστάτωσε, ἔγινε
αἰσθητὴ κι ἀπὸ τὶς κουκουβάγιες, που σίγησαν,
κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας, στὰ ρέπια καὶ στὰ
χαλίσματα τῶν παλιῶν σπιτιῶν καὶ στὶς τρύπες
τῶν ἀχερῶνων, καὶ μόνον ὁ γκιώνης ἀκούγεται ἀπ'
τὴν ἐρημιὰ πότε-πότε μὲ τὴ λυπητερὴ φωνή του,
γκικιέται καὶ τὸ σκουῖσμα τῆς νεροχελιώνας καὶ τοῦ
βατραχιοῦ στὸ ρέμα, κοντὰ στοὺς μύλους. Ἡ νυ-
χτερίδα βγαίνει στὴν ὥρα της, πάνω στὸ σούρουπο,
δὲ χαλῆ τὴ συνήθειά της, νὰ καζαντίσει τὸ φαγὶ της,
ὀργώνοντας τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ τρελοπετάγματά της.

Ἄθαρρινὰ λειλέκια, ξενότοποι μουσαφίρηδες,
ξέρετε; Χθές, προχθές, ἔβρεξ' ἐδῶ. Ἔπεσε πρώιμα
ἢ πρώτη φθινοπωρινὴ βροχή. Ἦρθε κι ὁ καλο-
γιάννος, μὲ τὸ πρωτοβρόχι. Αὔριο θὰ σᾶς ξυπνήσει
μὲ τὸ πρῶτο φῶτισμα, ἀντάμα μὲ τὸ τριζόνι, γιὰ
νὰ φύγετε.

Ἔχει σκοτεινιάσει, κι οἱ φτερωτοὶ στρατοκόποι,
κουρασμένοι πιά ἀπ' τὸ ταξίδι τους, τσάκισαν τὰ
γόνατά τους, γιὰ νὰ κοιμηθοῦνε. Γείραμε γιὰ ὕπνο
κι ἐμεῖς οἱ χωριανοί, μὲ τὴν εἰκόνα τῶν λευκῶν
πουλιῶν στὰ μάτια. Ἡ φθινοπωρινὴ νύχτα σκέ-
πασε στοργικὰ μὲ τὸν μανδύα της τὰ ξενοποίτικα
πουλιά, που ζήτησαν ἐδῶ καταφυγὴ καὶ ἄσυλο.

Τὴν ἄλλη μέρα, οἱ νυχτερινοὶ ἐπισκέπτες ἔφυγαν
πρωῖ-πρωῖ. Οἱ φτερωτοὶ φιλοξενούμενοι ἀποχαιρέ-
τισαν τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, ὅπου διανυχτέρευσαν,
πολὺ νωρίς. Τοὺς ἀκολούθησαν συφάμελα κι οἱ
πελαργοὶ τοῦ χωριοῦ.

Δεν εὐτύχησα νὰ δῶ τὸ ὁμαδικὸ ξεκίνημά τους.

Ἦθελα νὰ ἴβλεπα τὸ ταυτόχρωμο σήκωμά τους ἀπ'
τὶς σκεπές, ὅταν θὰ δόθηκε τὸ σύνθημα τῆς ἀναχώ-
ρησής τους, ν' ἀκουγα ἐκεῖνο τὸ βουερὸ πηλάγι-
σμα, που θὰ σήκωσαν οἱ μεγάλες φτεροῦγές τους,
νὰ χαιρόμουν τ' ἀερογέμισμα ἀπ' τὶς πληθωρικὲς
μορφές τους, νὰ μὴν ἔπαιρνα, μετὰ, τὰ μάτια μου
ἀπ' τὸ στρώσιμό τους στὸ κενὸ καὶ τὸ γλίστρημά
τους που ἔκαναν μὲ ἀπλωμένες καὶ ἀπλανεῖς τὶς
φτεροῦγές τους καὶ τεντωμένα τὰ ποδάρια τους πί-
σω. Κι ὅταν πιά θὰ πετοῦσαν πάνω ἀπ' τὸν πράσινο
κάμπο, χαμηλὰ σὲ ὕψος ἀκόμα, προτοῦ πάρουν
σήκωμα, σὰν ἓνα μεγάλο λευκόχρωμο, στιλπνὸ
πετράδι, ὁ οὐρανὸς θὰ ἔπληξε ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη
πλημμύρα τους.

Ἔφυγαν, λοιπόν, ὅλα τὰ λειλέκια... Πῆραν τὸ
μακρὸ δρομολόγιό τους, που τὸ κάνουν, χρόνια
τώρα, τὴν ἴδια ἐποχὴ, ὑπακούοντας στοὺς χαραγ-
μένους νόμους, που ἔχουν μέσα τους, γιὰ τὴν αὐτο-
συντήρησή τους καὶ τὴν ἐπιβίωσή τους.

Φέγγει ἡ καινούργια μέρα γιὰ καλὰ, εἶναι ἄδειες
πιά οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν ἀπ' τὰ λειλέκια, ὀρφανὴ ἢ
σκεπὴ τῆς ἐκκλησίας κι ἔρημο καὶ τὸ καμπαναριὸ
της. Μιὰ βουβὴ τότε εὐχὴ ἀνεβαίνει ἀπ' τὴν καρδιὰ
ὄλων τῶν χωριανῶν, γιὰ τὰ ἀγαπητὰ αὐτὰ πουλιά.

– Στὸ καλὸ, λειλέκια, στὸ καλὸ! Καλὸ ταξίδι!

Τὰ κατευδώνω κι ἐγὼ μὲ τὴν παιδικὴ φωνή
μου, τραγουδώντας τὴν ἐπιστροφὴ τους.

Φθινοπώριασε ὁ καιρὸς,
φέρνει ἀνατριχίλα,
χάμω στρώνονται σωρὸς
κίτρινα τὰ φύλλα!

Τώρα πέφτουν στὸ χωριὸ
πλήθια ἀστροπελέκια,
ἔρμιο τὸ καμπαναριὸ,
φεύγουν τὰ λειλέκια.

Τὸ παιδάκι τὰ κοιτᾷ
κι εἶναι σὰ νὰ κλαίει,
ὄλο τ' ἀποχαιρετᾷ
καὶ στερνὰ τοὺς λῆει.

– Στὸ καλὸ, καλὰ πουλιά,
στὸ καλὸ νὰ πᾶτε,
τὴ φωνιά σας τὴν παλιὰ
μὴν τὴ λησμονᾶτε.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ

13 Ὀκτωβρίου 1904 Θάνατος τοῦ Παύλου Μελά

Θρήνησε τὸ ἔθνος μας ἐκεῖνο τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1905 γιὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωα Παύλου Μελά, πρωτοπόρου καὶ πρωτομάρτυρα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα. Καὶ ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς Κωστὴς Παλαμᾶς τὸν τίμησε τότε μὲ τὸν δικό του τρόπο:

*Σὲ κλαίει λαός... Πάντα κληρὸν νὰ σείεται τὸ χορτάρι
στὸν τόπον ποὺ σὲ πηγάγασε τὸ βόθλι, ὦ παλικάρη!...*

Ἦταν ἡβέντης, μόλις 34 χρόνων. Ἀνδρειωμένος, μὲ τέλειον ἀνδρικό κάλλος στὴ μορφή καὶ στὸ παράστημα. Ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων. Φλογερὸς πατριώτης. «Ἐγνώρισα τὴν ἀκοίμητον φιλοπατρίαν του καὶ τὴν ἄμετρον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφοσίωσιν, ἱερὰν κληρονομίαν τοῦ πατρικοῦ του οἴκου», ἀνέφερε ὁ Σπυρίδων Λάμπρος ἐκφωνώντας ἐπιμνημόσυνο λόγο γιὰ τὸν ἥρωα Παῦλο Μελά. Οἱ φοιτητὲς στὴν Ἀθήνα, στὶς 23 Ὀκτωβρίου 1904, ἔκαμαν μνημόσυνο τιμώντας τὴ μνήμη τοῦ ἔνδοξου Μακεδονομάχου. Ἡπειρώτης ὁ πατέρας του Μιχαὴλ Μελάς, ἐμπορευόμενος στὴ Μασσαλία, ἐκεῖ ὅπου γεννήθηκε ὁ Παῦλος τὸ 1870, τοῦ ἐμφύσησε ἀπὸ τὰ παιδικὰ του χρόνια ἀγάπην καὶ πάθος γιὰ τὴν Πα-

τρίδα. Ζωντανὲς οἱ ἠπειρώτικες ἱστορικές διηγήσεις, οἱ ἥρωικες περιπέτειες τοῦ '21, τὰ διδάγματα τοῦ «Γεροστάθη» τοῦ θεοῦ του Λέοντα Μελά.

Κι ὁ Παῦλος ζεῖ σὲ περιβάλλον ἰδιαιτέρων ἐντυπώσεων, ὅταν ἐπιστρέφει ὁ Μιχαὴλ Μελάς οἰκογενειακῶς στὴν Ἑλλάδα καὶ πρωτοστατεῖ σὲ κάθε ἐθνικὴ κίνηση ὡς βουλευτὴς καὶ δήμαρχος Ἀθηναίων. Ἀκούει τότε συζητήσεις γιὰ τὸ Ἀνατολικὸ Ζήτημα, τὴν ἐπανάσταση στὴ Βουλγαρία, τὸν πόλεμον τῆς Ρωσίας, τὴν ταραχὴν στὴ Θεσσαλία, στὴν Κρήτη, στὴ Μακεδονία. Βλέπει συλλαλητήρια, ἐτοιμασίαι στρατιωτικῆς, φοιτητικῆς καὶ μαθητικῆς συγκεντρώσεις, ἀκούει σαλπίσματα καὶ ζητωκραυγές, γιὰ νὰ κηρύξουμε μὲ τοὺς Ρώσους τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ πολυκαταλαβαίνει στὴν ἡλικία τῶν 7-8 χρόνων, ἀλλὰ βαθιὰ μέσα του διαμορφώνεται πνεῦμα προσφορᾶς καὶ θυσίας. Σὰν μεγαλώσει καὶ δώσει ἐξετάσεις στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων τὸ 1886, ὁ Παῦλος Μελάς θὰ γράψει: «Ἐκλέγων τὸ στάδιον αὐτὸ δὲν ὑπήκουσα παρὰ εἰς μίαν ἰδέαν: νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς τὸν πῆλσιον καὶ τὸν τόπον μου. Αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ φιλοδοξία. Καὶ ὅπως κάθε καλὸς στρατιώτης, θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου καὶ δι' αὐτὴν ν' ἀποθάνω».

Μὲ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του, σὲ ἡλικία 22 ἐτῶν, παντρεύτηκε τὴ Ναταλία, κόρη τοῦ Στέφανου Δραγούμη, μὲ καταγωγή ἀπὸ τὴ Μακεδονία, πολιτικοῦ, ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν στὴν κυβέρνησιον Τρικοῦπη. Στὸν κύκλον τῶν Δραγούμηδων ὁ Παῦλος παρακολουθεῖ ἀγρυπνῶν τὰ ἐθνικὰ θέματα καὶ ἀγωνιᾷ γιὰ τὸ ἐθνικὸ μέλλον. Γίνεται μέλος τῆς «Ἐθνικῆς Ἐταιρείας», μουσικῆς ὀργάνωσις ποὺ εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀναζωπύρωση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, ζώντας τὸν παλμὸ τῶν γεγονότων.

Ἀλλὰ ἡ Μακεδονία δεινοπαθεῖ κάτω ἀπ' τὸν Τοῦρκο κατακτητὴ καὶ τὴν δουλοπνείαν τῶν Βουλγάρων. Μέσα στὰ σχέδια τοῦ πανσλαβισμοῦ, ποὺ εἶχε σκοπὸ νὰ ἐνώσει ὅλες τὴς σλαβικῆς ἐθνότητες τῆς Ἀνατολῆς κάτω ἀπ' τὴ ρωσικὴ ἐπιρροή, ἡ Βουλγαρία –μὲ ὑποκίνηση τῆς Ρωσίας– τὸ 1870 ἀποσχίζεται ἀπὸ τὸν Οἰκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον –μὲ σουλτανικὸν φερμάνι– καὶ ἀνακηρύσσεται ἐξαρχία μὲ ἐθνάρχην Βούλγαρον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ ἔδραν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁμῶς ἀνεξαρτησίαν οἱ Βούλγαροι ἀποκτοῦν ἐθνικὴ συνείδηση,

έπαναστατούν, ζητούν να διώξουν τις τουρκικές φρουρές, κι όταν οί Τουρκοί προβαίνουν σε σφαγές, επεμβαίνει ή Ρωσία, για να επιτύχει με τον πόλεμο του 1877 τη Συνθήκη του Άγίου Στεφάνου. Έπειδή όμως το Συνέδριο του Βερολίνου δεν επέτρεψε να αναγνωριστεί το μεγάλο βουλγαρικό κράτος που προέβλεπε η Συνθήκη του Άγίου Στεφάνου και κατελάμβανε το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας κι είχε διέξοδο στο Αιγαίο, βρέθηκε η ευκαιρία τώρα, με την ανακήρυξη της Έξαρχίας, και αρχίζει η βουλγαρική διείσδυση στη Μακεδονία με την προπαγάνδα ή την τρομοκρατία.

Η Έξαρχία εργάζεται όχι μόνο στο εκκλησιαστικό, αλλά και στο εθνικό-πολιτικό επίπεδο. Στόχος είναι να παρασυρθούν στην έπιρροή των Βουλγα-

κεδονίας αυτοαμύνεται άβοήθητος! Σε έξαρτικούς (Βουλγάρους) και πατριαρχικούς (Έλληνες) χωρίζονται με βιαιοπραγίες οί κάτοικοι της Μακεδονίας. Όλοκλήρη ελληνικά χωριά παραδίδονται στη φωτιά. Οί Μεγάλες Δυνάμεις ζητούν άπ' τον Σουλτάνο μεταρρυθμίσεις στη Μακεδονία. Καταβάλλονται προσπάθειες, καταρτίζονται σχέδια, αλλά ναυαγοών στην εφαρμογή τους. Οί Βούλγαροι επιμένουν στους στόχους τους.

Στην Ελλάδα υπάρχει πάντα ενδιαφέρον για τη Μακεδονία. Δραστηριοποιούνται σύλληγοι για την εκπαίδευση και τα σχολεία, ενημερώνεται ή ευρωπαϊκή κοινή γνώμη με δελτία, αλλά οί προσπάθειες αυτές είναι άδύναμες, για να άφυπνισθεί ή ελληνική κοινή γνώμη και να βοηθηθεί έμπρακτα ή Μακε-

Σάν μεγαλώσει και δώσει έξετάσεις στη Σχολή Ευελπίδων τὸ 1886, ὁ Παῦλος Μελάς θὰ γράψει: «*Ἐκλέγων τὸ στάδιον αὐτὸ δὲν ὑπήκουσα παρὰ εἰς μίαν ἰδέαν: νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς τὸν πῆλσιον καὶ τὸν τόπον μου. Αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ φιλοδοξία. Καὶ ὅπως κάθε καλὸς στρατιώτης, θέλω νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου καὶ δι' αὐτὴν ν' ἀποθάνω*».

ρων οί σλαβόφωνοι πῆλθυσμοί της Μακεδονίας. Κι όταν δὲν τὸ ἐπιτυχάνουν αὐτὸ, τότε ἐπιδιώκουν τὸν προσηλυτισμὸ ὄχι μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τῆς ἐθνότητας, ἀλλὰ μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τῆς θρησκείας. Ἔτσι, ζητοῦν νὰ ὑπαγάγουν τὸν Ἑλληνισμό τῆς Μακεδονίας στὴν Ἐκκλησία τους, οί Ἕλληνες νὰ ὀνομαστοῦν «Μακεδόνες», ἡ Μακεδονία νὰ γίνῃ αὐτόνομη μὲ χριστιανὸ ἡγεμόνα (κι αὐτὸ πονηρό), καὶ σὰν ἀποσυρθοῦν οί Τουρκοί, νὰ γίνῃ προσάρτηση τῆς Μακεδονίας στὴ Βουλγαρία. Νὰ «*τί ζητοῦν οί Βούλγαροι στὴ Μακεδονία, τί ζητοῦν οί Βούλγαροι σὰ ἐλληνικὰ χωριά*». Ἔτσι τραγουδοῦσαμε σὰ μαθητικά μας χρόνια, ἔχοντας ἄγνοια τῆς σοβαρότητας τῶν περιστάσεων.

Μὰ ἡ βουλγαρική διείσδυση ἀπειλοῦσε νὰ ἀλλοιωθεῖ τὸν ἐθνολογικὸ χαρακτήρα τοῦ τόπου. Οί Βούλγαροι ἰδρῶν σχολεῖα γιὰ τὴ διάδοση τῶν ἐθνικῶν βουλγαρικῶν ιδεῶν, ἀρπάζουν ἐκκλησίες, φονεύουν Ἕλληνες ἱερεῖς, δασκάλους καὶ προκρίτους. Τὸ Μακεδονικὸ Κομιτάτο τῶν Βουλγάρων, ποῦ ἔχει ἰδρυθεῖ τὸ 1893, ἔξαπολύει στὴ Μακεδονία ἔνοπλη σώματα, τοὺς γνωστούς κομιτατζήδες, οί ὁποῖοι διαπράττουν ἐγκλήματα, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν ἐκβουλγαρισμὸ τῶν πῆλθυσμὸ καὶ τὸν προσηλυτισμὸ στὴν Ἑξαρχία. Ὁ Ἑλληνισμὸς της Μα-

κεδονία. Μετὰ μάλιστα τὸν ἀτυχῆ ἐλληνοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1897, ὑπῆρχε στὴν Ελλάδα πνεῦμα ἥττοπάθειας, ἀδράνειας καὶ φόβου. Μόνο σὰν ἔγινε μιὰ ἐπανάσταση τῶν Βουλγάρων στὴ Μακεδονία τὸ 1903, θὰ ἀκουστεῖ ἡ φωνὴ τῆς Μακεδονίας καὶ θὰ κινηθεῖ τὸ ἐπίσημο κράτος σὲ δράση. Τότε θὰ ἰδρυθεῖ στὴν Ἀθήνα τὸ Μακεδονικὸ Κομιτάτο, ποῦ θὰ πάρει σὰ χέρια τοῦ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀγῶνα, στὴ Δυτικὴ κυρίως Μακεδονία.

Οί Δραγούμηδες ὄμως εἶναι πάντα ἐνήμεροι γιὰ ὅ,τι συμβαίνει στὸν μακεδονικὸ Ἑλληνισμό. Κέντρο εἰδήσεων γίνεται τὸ σπίτι τους, καὶ ἡ Ναταλία παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὶς ἐξελίξεις, συμμετέχοντας σὶς συζητήσεις. Ἔτσι, ὁ Παῦλος Μελάς, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ 1897 στὴν Ἀθήνα, μετὰ τὴν ἀπογοήτευση τῆς ἥττας, ἀνασυντάσσεται. «*Τώρα ὄπου ἐπέρασαν αἱ πρῶται τῆς ἀπελιπισίας στιγμαί, τώρα ὄπου ὄπωσοῦν ἀνεσυντάχθημεν, ἀνελάβομεν πάντες ἐλπίδα καὶ θάρρος· θάρρος λοιπόν, καὶ θ' ἀνορθωθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀτίμωσιν*». Κι ἀναλαμβάνει δράση. Παίρνει μέρος γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Θεσσαλίας, κι ὄταν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1898 γυρίζει στὴν τακτικὴ τοῦ ὑπηρεσίας στὴν Ἀθήνα, χωρὶς νὰ δεῖ τὴ Μακεδονία, τοῦ φαίνονται ὄλα ἄχαρα. Εὐτυχῶς τώρα ἔχει στὴν ἀγκαλιά του τὸ ἀγγελιοῦδι

του, τὸν Μίκη, κι ἀναγεννιέται γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ἰδανικοῦ του.

Βρίσκεται σὲ συνεχῆ ἐπαφὴ μὲ τὴν οἰκογένεια Δραγούμη, ἰδιαίτερα μὲ τὸν γυναικάδελφὸ του Ἴω-να, ὑποπρόξενο στὸ Μοναστήρι τῆς Δ. Μακεδονίας ἀπὸ τὸν Νοέμβρι τοῦ 1902, καὶ ἀλληλογραφεῖ μὲ τὸν ἱεράρχη Γερμανὸ Καραβαγγέλη, ποὺ ὀργάνωνε ἔνοπλα σώματα ἀπὸ ντόπιους καὶ τόνωνε τὸ ἠθικὸ τῶν πατριαρχικῶν στὴν περιφέρεια τῆς μητρόπολός του, στὴν Καστοριά. Κι ὅταν ἡ κυβέρνηση Θεοτόκη ἀποφασίζει νὰ στείλῃ στὴ Μακεδονία μὲ ἄκρα μυστικότητα Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τέσσερις ἀξιωματικούς μὲ τοὺς συνοδοὺς τους, ἐπιλέγεται μαζὶ μὲ τὸν Ἄλξ, Κοντούλη, Ἄναστ. Παπούλια, Γεώργ. Κολλοκοτρῶνη καὶ ὁ Παῦλος Μελλάς μὲ τὸ ψευδώνυμο «Μίκης Ζέζας» [ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν του – ἔχει πιά καὶ δεῦτερο παιδί, τὴ Ζωὴ (Ζέζα)], γιὰ νὰ διερευνήσουν τὴν ἐκεῖ κατάσταση. Ἡ συγκίνηση, ποὺ ἀφήνει τὴν οἰκογένειά του, συγκρούεται μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἀποστολή του. Γράφει στὴ γυναῖκά

χαράδρες, ἀγκαθωτοὶ θάμνοι, βάλτοι, σκοτάδι ἢ ὀμίλη, μὰ πιὸ πολλὸ ὁ φόβος μὴν πέσουν σὲ ἐνέδρα Βουλγάρων ἢ Τούρκων. Οἱ δὲ διαπιστώσεις ἀρχίζουν σὲ κάθε βῆμα. «Δὲν ἔχουν βέβαια οἱ Βούλγαροι κατακτητικούς σκοποὺς ἐδῶ, ἀλλὰ περιποιοῦνται τοὺς χωρικούς διὰ τὴν μεταφορὰ τῶν πολεμοφοδίων· καθημερινῶς λοιπὸν εὐρίσκονται οἱ ἐντόπιοι εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Βουλγάρους, ἐνῶ μὲ ἡμᾶς οὐδὲν τοὺς συνδέει». Τὸ πρῶτο ἔργο λοιπὸν: ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἑλλήνες.

Τοὺς συγκεντρώνει καὶ τοὺς ὀμιλεῖ τί πρέπει νὰ γίνει, γιὰ νὰ προλάβουν τὸ κακό: «Ἀδελφοί, ἡμεῖς ποὺ ἠλθामεν ἀπὸ τὰ Ἀθήνας, διὰ νὰ σᾶς βοηθήσωμεν, ἐφέραμε μαζὶ μας μόνον ἀγάπην, πατριωτισμὸν καὶ παλληκαριά· μὲ αὐτὰ μόνον καὶ μὲ ὄπλα ποὺ θὰ σᾶς φέρωμεν, ἂν θελήσετε, θὰ σᾶς βοηθήσωμεν νὰ ὑπερασπισθῆτε κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Βουλγάρων καί, ἂν εἶναι, καὶ κατὰ τῶν ἀτιμιῶν τῶν Τούρκων. Ἡμεῖς δὲν θὰ βγάλωμεν μάτια, οὔτε αὐτιά θὰ κόψωμεν, οὔτε θὰ κρεμάσωμεν κανένα. Θὰ πολεμοῦμε σπῆθος

Ἡ Ἐξαρχία ἐργάζεται ὄχι μόνον στὸ ἐκκλησιαστικὸ, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐθνικὸ-πολιτικὸ ἐπίπεδο. Στόχος εἶναι νὰ παρασυρθοῦν στὴν ἐπιρροὴ τῶν Βουλγάρων οἱ σλαβόφωνοι πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας. Κι ὅταν δὲν τὸ ἐπιτυχάνουν αὐτό, τότε ἐπιδιώκουν τὸν προσηλυτισμὸ ὄχι μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τῆς ἐθνότητας, ἀλλὰ μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τῆς θρησκείας. Ἔτσι, ζητοῦν νὰ ὑπαγάγουν τὸν Ἑλλητισμὸ τῆς Μακεδονίας στὴν Ἐκκλησία τους, οἱ Ἑλλήνες νὰ ὀνομαστοῦν «Μακεδόνες», ἡ Μακεδονία νὰ γίνῃ αὐτόνομη μὲ χριστιανὸ ἡγεμόνα (κι αὐτὸ πονηρό), καὶ σὰν ἀποσυρθοῦν οἱ Τούρκοι, νὰ γίνῃ προσάρτηση τῆς Μακεδονίας στὴ Βουλγαρία.

του: «Σᾶς συλλογίζομαι ὄλους μὲ ἡλαρῆ, ἀλλὰ δὲν κλαίω πλέον. Ἡ συναίσθησι ὅτι θὰ φέρω ἐκεῖ ὀλίγον θάρρος, ἐλπίδα καὶ παρηγορίαν, ἀρκεῖ νὰ μὲ παρηγορήσει διὰ τὸν χωρισμὸν». Κι ὡς καλὸς χριστιανός, ποὺ ἀναλαμβάνει μεγάλου χρέος: «Ἀπόψε ἀργὰ θὰ ἐκκλησιασθῶμεν εἰς ἓνα ἐρημοκλήσι, κατόπιν θὰ ὀρκισθοῦν οἱ ἄνδρες μας ὄλοι καὶ θὰ μεταλάβωμεν».

Ἡ πορεία κοπιαστικὴ. Ἡ ἀνυπομονησία μεγάλη: «Δὲν φαντάζεσαι πόσον ἀνυπομονῶ νὰ φθάσω ἐκεῖ. Ὅταν συλλογίζομαι ὅτι ἴσως μὲ βοηθήσῃ ὁ Χριστὸς νὰ ἐπιτύχω... Τί εὐτύχημα διὰ τὴν πατρίδα νὰ παύσῃ ὁ παμβουλγαρισμὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα». Τέλος Φεβρουαρίου τοῦ 1904 φτάνουν στὰ σύνορα. Κι εἶναι πολλὴς οἱ δυσκολίες. Ἐπικίνδυνοι δρόμοι,

μὲ σπῆθος καὶ πρῶτα θὰ πέφτωμεν ἡμεῖς καὶ ἔπειτα ἐσεῖς. Ἡ πολιτικὴ μας ἐφέτος εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρέπει νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς Βουλγάρους νὰ κάμουν πάλη κακουργήματα· διότι ὁ κόσμος ὄλος κοντεύει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐδῶ μέσα εἶναι μόνον Βούλγαροι. Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ ἐφέτος, καὶ τοῦ χρόνου ἐργαζόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν...».

Ἐπὶ ὑπάρχει μέθοδος καὶ σύστημα. Εἶναι ἀγῶνας κι ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ νὰ βοηθήσῃ τὸν μαρτυρικὸ τρόπο ὅπως μπορεῖ. Ἀλλὰ διατάσσουν τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ταχύτερον στὴν Ἑλλάδα, γιατί «ἡ τουρκικὴ κυβέρνησι μαθοῦσα τὴν παρουσία τῶν κκ. Μελλά, Κοντούλη κλπ. εἰς τὰ περίξ τῆς Καστοριάς προέβη εἰς παραστάσεις». Ἡ Ἀθήνα ἰδιαίτερα ἀνυπο-

κοῦσε γιὰ τὸν Μετῆ καὶ ζητοῦσε ρητὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Καὶ αὐτὸς ἐπέστρεψε στὶς 29 Ἀπριλίου. Ἐνωθε ξεριζωμένοι ἀπὸ τὸν ἀγαπημένο του τόπο. Κι εἶχε δώσει τόσες ἐλπίδες στοὺς δυστυχισμένους Μακεδόνες. Κι ἐκεῖνοι τὸν ἀποζητοῦσαν, ἤθελαν ὁδηγίες, τοῦ ἔπλεξαν τὴν προσδοκία τους καὶ τὴν πίστη σ' ἓνα καλύτερο μέλλον. Τώρα; Ἡ θέση του δὲν ἦταν στὴν Ἀθήνα, ὕστερα μάλιστα ἀπ' τὴν εἶδση: «Οἱ περισσότεροι τῶν ἀκραιφνῶν Ἑλλήνων κατεκρεουργήθησαν ἢ ἐξεπατρίσθησαν φεύγοντες τὸν βέβαιον θάνατον». Τὸν ἐπνίξε ἡ ἀγανάκτηση. Παίρνει 20ήμερη ἄδεια καὶ στὶς 10 Ἰουλίου φεύγει ὡς ζωέμπορος μὲ τὸ ψευδώνυμο Πέτρος Δέδες, μὲ συνοδὸ τὸν Λάκη Πύρζα ἀπὸ τὴ Φλώρινα, γιὰ νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς μακεδονικῶν σωμάτων, ποὺ ζητοῦσαν ἀξίωματικὸ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Καινούργια ὁδύσεια ἢ περιπέτειά του νὰ περάσει μεταμφιεσμένος τὰ σύνορα. «Ἄν ἤξερεις πῶς εἶναι τὸ κεφάλι μου, μὲ τοὺς χίλιους συνδυασμοὺς ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου...», γράφει στὴ γυναῖκά του. Ἀπογοτεύεται σὰν ἄνθρωπος. Πῶς νὰ παρηγορηθεῖ; «Θεέ μου, βοήθησέ με. Μὴ μὲ ἐγκαταλείψης· εἶμαι μόνος, χωρὶς βοήθειαν, χωρὶς εἰδήσεις, χωρὶς συνεννοήσεις». Καμμία ὀργάνωση. Κι ὅμως, οἱ ἄνθρωποι τῆς Μακεδονίας ἀξίζουν κάθε θυσία. «Δὲν ἔχεις

ιδέαν πόσον πατριωτισμὸν ἔχουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι. Ναί. Δὲν θὰ χαθεῖ αὐτὸ τὸ ἔθνος!». Ὀργάνωσε τέσσερα μικρὰ σώματα μὲ τοπικοὺς ἀρχηγούς καὶ ἐπιστρέφει στὴν Ἀθήνα ἀρχὲς Αὐγούστου, μὲ τὴ λήξη τῆς ἄδειάς του. Ἡ περιοδεία του στὴν Κοζάνη τὸν ἔκανε νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι ἔπρεπε αὐτὸς καὶ ἄλλοι νέοι ἀξίωματικοὶ νὰ βγοῦν στὴ Μακεδονία μὲ σώματα ἐνόπλιων.

Ἡ ἀνακοίνωση ἀπὸ τὸ Μακεδονικὸ Κομιτάτο τῆς Ἀθήνας στὶς 14/27 Αὐγούστου 1904 ὅτι ὀρίστηκε ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν σωμάτων στὴν περιοικὴ Μοναστηρίου-Καστοριάς τὸν συγκλήθηκε. Λίγες μέρες ἀργότερα, συγκινημένος γιὰ τὴν εὐτυχία ποὺ ἄφηνε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ θυσία ποὺ θὰ ἀξίζε πιὸ πολὺ, ἔφυγε ἀπ' τὴν Ἀθήνα, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Λάκη Πύρζα καὶ δέκα Κρητικούς. Στὴ Λάρισα τοὺς περίμεναν κι ἄλλοι ἄνδρες· σύνολο τριάντα πέντε. Ἀπ' τὰ σύνορα, σὰν νὰ προαισθανόταν τὸ τέλος του, ἔγραφε στὴ γυναῖκά του Ναταλία στὶς 21 Αὐγούστου / 3 Σεπτεμβρίου: «Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὄλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ιδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω. Εἶχα καὶ ἔχω τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ νὰ σώσωμεν πολλὰ πράγματα. Ἐχω δὲ τὴν πεποίθησιν ταύτην, ἔχω καὶ

ὑπέρτατον καθῆκον νὰ θυσιάσω τὸ πᾶν, ὅπως πείσω τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τούτου».

Γιὰ τὸν Παῦλο, τὸν καπετὰν Ζέζα, οἱ ταλαιπωρίες πάσης φύσεως νὰ περάσουν τὰ ἐλληνοτουρκικὰ σύνορα ἢ νὰ ἀποφεύγουν τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα στὰ σκληραβωμένα ἐδάφη ἦταν μιὰ ἐπανάληψη τῆς ἐμπειρίας ποὺ ἔχε ἀποκτήσει στὶς δύο προηγούμενες ἐξορμήσεις. Μετὰ τὴν Καστοριά, στὸ Κωταράζι βρῆκαν ὅ,τι εἶχαν ἀπόλυτη ἀνάγκη, χάρη στὸν πατριωτισμὸ καὶ τὴν προθυμία τῶν κατοίκων. Ἐκεῖ, μέσα σ' ἓνα ἀχυρῶνα, ἔμαθε ὁ Παῦλος ἀπ' τὸν παπᾶ καὶ τὸν πρόεδρο τοῦ χωριοῦ πὼς δυὸ μέρες πρὶν ἄνθρωποι τοῦ βουλγαρικοῦ Κομιτάτου τοὺς εἶχαν ἀπειλήσει μὲ φωτιά καὶ τσεκούρι. Ἔπρεπε νὰ πληρώσουν φόρους, γιὰ νὰ διατηρηθοῦν οἱ βουλγαρικὲς συμμορίες, ποὺ ἀγωνίζονταν γιὰ τὴν «ἀπελευθέρωση» τῆς Μακεδονίας. Ὁ Παῦλος ὑπέδειξε στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν γύρω χωριῶν πὼς νὰ ὀργανωθοῦν κατὰ τῶν κομιτατζήδων καὶ τοὺς διαβεβαίωσε πὼς τώρα πιά θὰ εἶχαν τὴ συμπαράστασιν

ἀνάπαυση, καὶ πρὶν ξημερώσει χάνονταν στὰ δάση καὶ στὰ φαράγγια. Ἔτσι, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔτρεχαν στὰ βουνά, ἀλλὰ ἤλεγχαν τὶς κινήσεις τῶν κομιτατζήδων, καὶ ἀναθαρροῦσαν οἱ πατριαρχικοί.

Ὁ Μελλᾶς ἤλιπιζε πὼς θὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τοὺς κομιτατζήδες. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν ἤθελαν παλικάρῖσια ἀναμέτρηση, ἀλλὰ τὴ διατήρηση τῶν σωμάτων τους, γιὰ νὰ ὑπάρχει πάντα ὁ φόβος τῶν ἀντιποίνων. Καὶ δροῦν ὑποῦλα. Τὸ σῶμα τοῦ Μελλᾶ ἔχει φτάσει στοὺς ἐβδομηντα ἄνδρες. Κινεῖται χωρισμένος ἐ τέσσερις ὀμάδες. Ἀεικίνητοι ὄλοιοι τους, γυρίζουν τὰ χωριά, ἐνθαρρύνουν, ὀργανώνουν, ἐμπνέουν τοὺς Ἕλληνες καὶ τρομοκρατοῦν τοὺς κομιτατζήδες, οἱ ὁποῖοι δὲν τοῖμοῦν ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν Παῦλο παλικάρῖσια σὲ ἀγῶνα καὶ καταφεύγουν στὸν δόλο. Γίνονται καταδότες στοὺς Τοῦρκους.

Εἶχε μοιραστεῖ ἡ ὀμάδα τοῦ Μελλᾶ σὲ σπίτια τῆς Στάτιστας, ὅπου εἶχε φτάσει πεινασμένη καὶ κατάκοπη. Ξημέρωνε Τετάρτη 13/26 Ὀκτωβρίου 1904, καὶ ὁ Παῦλος εἶχε σκωθεῖ νωρὶς νὰ ἐργαστεῖ. Τὸ μεσημέρι

Ἡ θυσία τοῦ Παύλου Μελλᾶ συγκλόνισε ὀλόκληρη τὸ Ἔθνος. Τώρα οὐσιαστικὰ θ' ἀρχίσει ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶνας! Ὁ Παῦλος Μελλᾶς εἶχε ἀνοίξει τὸν δρόμο. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ συνάδελφοί του βγῆκαν μὲ σώματα στὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατό του. Ἡ Μακεδονία ἀφύπνισε ἐπιτέλους τὸν Ἕλληνισμὸ καὶ ἔγινε «τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ». Ἡ γῆ ἡ ἀπόμακρη ἦρθε πιὸ κοντά.

τοῦ ἐλληνικοῦ ἀντάρτικου.

Ὁ Παῦλος Μελλᾶς πέρασε ἀπὸ Βογατσικό, Στρέμπενο, Περκοπάνα, Μπελκαμένη, Νερέτι. Στὸ Στρέμπενο, τὸ χωριὸ ποὺ μὲ τὴ βία εἶχε ἐξαναγκαστεῖ νὰ γίνεῖ ἐξαρχικό, μὲ τὴν παρουσία τοῦ Μελλᾶ γύρισε πάλι στὸ Πατριαρχεῖο. Ὁ Μελλᾶς παντοῦ συγκεντρώνει τοὺς πατριῶτες καὶ τοὺς ἐμπυχώνει. Παρηγορεῖ τὶς οἰκογένειες τῶν θυμάτων τῆς βουλγαρικῆς θηριωδίας, χτυπιέται μὲ τουρκικὰ ἀποσπάσματα καὶ ἀναζητᾷ συνέχεια τοὺς ἀδίστακτους κομιτατζήδες νὰ τοὺς δώσει μαθήματα ἐλληνικῆς ἀνδρείας.

Ἔπρεπε νὰ χτυπηθοῦν οἱ ἐξαρχικοί. Ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνεῖ μὲ τὴ βία δὲν μπορούσε νὰ διορθωθεῖ παρὰ μονάχα μὲ τὴ βία. Νὰ ἐνισχυθοῦν τὰ χωριά μὲ ὀμάδες ντόπιων γιὰ αὐτοάμυνα, ἀλλὰ καὶ σώματα καλὰ ὀργανωμένα ἀπὸ τὴν Ἐλλιάδα ἔπρεπε νὰ κάνουν συχνὲς ἐμφανίσεις στὰ χωριά, γιὰ νὰ τονώνουν τὸ ἠθικὸ τῶν κατοίκων. Τὰ σώματα ζοῦσαν στὸ βουνό. Μὲ τὸ σούρουπο ἔμπαιναν στὰ χωριά γιὰ λίγη

ἐφαγε μὲ προκρίτους καὶ προγραμματίζε νὰ ῥθουν καὶ οἱ ὑπόλοιποι τὸ βράδυ νὰ πάρουν ὀδηγίες γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ χωριοῦ. Ἔτσι ἀρχίζει τὸ ἐνδοξο τέλος του. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχε εἰδοποιηθεῖ δόλια ἀπὸ τὸν κομιτατζῆ Μῆτρο Βλάχο πὼς τάχα αὐτὸς εἶναι κρυμμένος μὲ τὴ συμμορία του στὴ Στάτιστα, ἀνάμεσα Φλώρινας καὶ Καστοριάς. Μιὰ γυναίκα μάλιστα, ὑποκινούμενη ἀπ' τὸν κομιτατζῆ, ὑπέδειξε τὸ σπίτι τοῦ Μελλᾶ ὡς κρυψῶνα τοῦ Βλάχου. Τὸ τουρκικὸ ἀπόσπασμα πλησίασε, ἔζωσε τὸ σπίτι ὅπου ἦταν ὁ Παῦλος μὲ τέσσερα παλικάρια του, ἀνταγλήχτηκαν πυροβολισμοί. Οἱ πολιορκημένοι ἀμύνονται. Στιγμὲς δραματικὲς! Ὁρες ἀγωνίας! Ἀρχισε νὰ νυχτώνει. Βγῆκαν στὴν αὐλὴ νὰ δοῦν ἓνα σκοτωμένο Τοῦρκο... ἀκούστηκε πυροβολισμὸς... ὁ Μελλᾶς χτυπήθηκε. «Στὴ μέση μὲ πῆρε, παιδιά...». Φώναξε τὸν Πύρτζα, ἔβγαλε τὸν σταυρὸ ἀπ' τὸν λαιμὸ του καὶ τοῦ τὸν ἔδωσε: «Τὸν σταυρὸ νὰ τὸν δώσεις στὴ γυναῖκά μου, εἶπε, καὶ τὸν τουφέκι μου στὸν Μίκη

(τὸν γιό του) *καὶ νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι τὸ καθῆκόν μου ἔκαμα*». Κι ἔσβησε...

Ἡ θυσία τοῦ Παύλου Μελέ συγκλόνισε ὁλόκληρη τὸ ἔθνος. Τώρα οὐσιαστικὰ θ' ἀρχίσει ὁ Μακεδονικὸς Ἀγῶνας! Ὁ Παῦλος Μελέ εἶχε ἀνοίξει τὸν δρόμο. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ συνάδελφοὶ του βγήκαν μὲ σώματα στὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὸν θάνατό του. Ἡ Μακεδονία ἀφύπνισε ἐπιτέλους τὸν Ἑλληνισμό κι ἔγινε «*τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ*». Ἡ γῆ ἢ ἀπόμακρη ἦρθε πιὸ κοντά. Εἶναι τὰ λόγια τοῦ

*καὶ νὰ σοῦ φτάνουν
τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα
καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλητιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ
κι ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἐρῆ στιγμή. Σὰν πιὸ πλητιά
τὴ δείχνεις καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά!*

Μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1908, οἱ θυσίες καὶ οἱ ἥρωισμοὶ πλήθους Μακεδονομάχων, διαδόχων τοῦ Παύλου Μελέ, διέσωσαν τὴ χώρα ἀπ' τὸν βίαιο ἐκβουλήγαρισμό, κι οἱ νικηφόροι πόλεμοι τοῦ 1912-1913 χάρισαν στὴν Ἑλλάδα τὴν πολύπαθη Μακεδονία μας!

ποιητῆ μας Κωστῆ Παλαμά, ποὺ ἀποχαιρέτισε μὲ τὸν θρῆνο τοῦ λαοῦ μας τὸν ἥρωα Παῦλο Μελέ, τὸ Σῦμβολο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα:

*Πανάλαφρος ὁ ὕπνος του·
τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιὰ
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς
ἡλογάκια καὶ φιλιὰ,*

Μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1908, οἱ θυσίες καὶ οἱ ἥρωισμοὶ πλήθους Μακεδονομάχων, διαδόχων τοῦ Παύλου Μελέ, διέσωσαν τὴ χώρα ἀπ' τὸν βίαιο ἐκβουλήγαρισμό, κι οἱ νικηφόροι πόλεμοι τοῦ 1912-1913 χάρισαν στὴν Ἑλλάδα τὴν πολύπαθη Μακεδονία μας!

A. K. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ

Μένε σταθερή στις αρχές σου

Ἦμουν παροῦσα, ὅταν συνέβη ὁ καβγάς μετὴν ἀδελφῆ σου. Τὴν ἀντιμετώπισες μετ' ἐγωισμὸ, καὶ αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἀτμόσφαιρα νὰ ἠλεκτρισεῖ. Δικαιολογημένα ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος τονίζει: «Ὅπου συνέβη πτώση, ἐκεῖ προηγουμένως κατεσκήνωσε ἡ ὑπερηφάνεια, γιὰ τὸ δεύτερο εἶναι προμήνυμα τῆς πρώτης».

Μποροῦσες νὰ εἶχες ἐνεργήσει διαφορετικά, καλύπτοντας τὸ σφάλμα τῆς ἀδελφῆς σου, καὶ κάποια ἤρεμη στιγμή νὰ συζητήσετε. Διότι ὁ Ὄσιος Ποιμὴν λέει: «Τὴν ὥρα ποὺ θὰ καλύψουμε τὸ σφάλμα τοῦ ἀδελφοῦ μας, καὶ ὁ Θεὸς σκεπάζει τὸ δικό μας».

Ἐνα ἄλλο σημεῖο ποὺ θάπρεπε νὰ προσέξεις εἶναι νὰ εἶσαι πιὸ συγκρατημένη. Χρειάζονται λίγα λόγια, πολλὴ παράδειγμα καὶ πολλὴ προσευχή.

Συγχρόνως, νὰ μάθεις νὰ εἶσαι αὐτάρκης. Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος Πενταπόλεως γράφει: «Ὁ αὐτάρκης, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτα, εἶναι πλησιέστερα ἀπὸ τοὺς ἄλλοις στὸν Θεό». Ἐφαρμόζοντας τὶς συμβουλές του, θὰ πλησιάσεις περισσότερο τὸν Θεὸ καὶ θὰ νιώσεις εὐτυχισμένη. Σιγὰ σιγὰ θὰ ἐνώνεσαι μετὸν Θεό, ἐκτελώντας τὸ ἅγιο θέλημα Του στὸν στόβο ὅπου σὲ ὥρισε.

Μὴν παραλείπεις ὅμως νὰ μελετᾷς τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος τὸ λέει καθαρά: «Ἐκεῖνος ποὺ μελέτησε ὅλη τὴν Ἁγία Γραφή καὶ καρπώθηκε τὴν ὠφέλειά της εἶναι ὁ ἴδιος βιβλίον θεόπνευστο γιὰ τοὺς ἄλλους».

Μὴν παραλείπεις ὅμως νὰ μελετᾷς τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος τὸ λέει καθαρά: «Ἐκεῖνος ποὺ μελέτησε ὅλη τὴν Ἁγία Γραφή καὶ καρπώθηκε τὴν ὠφέλειά της εἶναι ὁ ἴδιος βιβλίον θεόπνευστο γιὰ τοὺς ἄλλους».

Μένε σταθερὴ στὶς ἀρχές σου, μὴν ἐπηρεάζεσαι ἀπὸ τὰ συνθήματα τοῦ κόσμου, νὰ θυμᾶσαι πάντα

τὰ θεόπνευστα λόγια τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου: «Ἡ χαρὰ ποὺ δίνει ὁ κόσμος καὶ ἡ ἁμαρτία ἀρχίζει ἀπὸ τὴ γλυκύτητα καὶ καταλήγει στὴν πίκρα». Ὅμως ἡ γλυκύτητα τῆς ἁμαρτίας διαρκεῖ λίγο, ἐνῶ ἡ ἀγνὴ καὶ εὐλογημένη ζωὴ γιὰ πάντα.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΟΓΑΝΗ

Κάτι είδα... άκουσα... ή μούπαν

Καλώς ώρισες, φθινόπωρο

Πρὶν προλάβουμε μὲ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Σεπτεμβρίου νὰ ποῦμε «Δόξα Σοι ὁ Θεός», πού μὲ τὴν πτώση τῆς θερμοκρασίας θὰ σωζόμασταν κάπως ἀπὸ τὴ μεγάλη ζέστη καὶ τὶς φοβερὲς πυρκαγιές, ἀναγκαστήκαμε νὰ ποῦμε τὸ «Βόθηα Παναγία μας», ὕστερα ἀπὸ τὶς τρομερὲς πλημμύρες πού ξέσπασαν στὴν ταλαιώρωρη πατρίδα μας καὶ τόσες καταστροφὲς ἔφεραν σὲ αὐτήν.

Ὅπως κι ἂν εἶναι ὁ καιρὸς, αὐτὸν τὸν μῆνα ἀνοίγουν τὰ σχολεῖα, καὶ τὰ παιδιά ἐπιστρέφουν στὰ θρανία, ἔστω καὶ ἂν δὲν θέλουν ν' ἀφήσουν τὴν ἀνεμελιά τῶν διακοπῶν.

Ἐπίσης, οἱ ἐργαζόμενοι γυρίζουν στὶς θέσεις τους, ὕστερα ἀπὸ τὶς ὅποιες διακοπές τους. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ μερικοὶ πού πῆραν τὴν ἄδειά τους τὸν Σεπτέμβριο, ἴσως γιὰτὶ πιστεύαν ὅτι ὁ μῆνας αὐτὸς θὰ εἶναι πιὸ δροσερός, ἂν

καὶ ὁ Αὐγούστος μεταφέρει ἀκόμα τὶς ζέστες του καὶ σ' αὐτόν. Θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ὁ καιρὸς θὰ εἶναι πιὸ δροσερός, καὶ τὸ φθινόπωρο μὲ τὴ γλυκιά του ἡρεμία θὰ φέρι τὴ ζωὴ σὲ κάποια ἰσορροπία.

Τὰ ἀποδημητικὰ πουλιά, ὅπως τὰ χελιδόνια, ἀρχίζουν νὰ φεύγουν, πηγαίνοντας σὲ πιὸ θερμὰ κλίματα. Οἱ μέρες ὄλο καὶ μικραίνουν, ἐνῶ στὶς 22 τοῦ μῆνα θὰ ἔχουμε ἰσημερία. Τὰ φυλλοβόλα δέντρα ρίχνουν τὰ φύλλα τους, καὶ αὐτὰ φτιάχνουν μὲ τὸ πέσιμό τους χρυσᾶ χαλιά. Καὶ ὅταν τὰ βλῆψεις

τὰ δέντρα σὰν κούτσουρα, αὐτὰ ἐτοιμάζονται νὰ μᾶς καταπλήξουν μὲ τὰ λουλουδάκια τους, σὰν ἔρθει ἡ Ἄνοιξη.

Καὶ νᾶτος ὁ Ὀκτώβρης, μὲ τὶς παρελάσεις τῶν σχολειῶν καὶ τοῦ στρατοῦ, γιὰ νὰ γιορτάσει ἡ χώρα τὴν ἐπέτειο τῆς 28^{ης} αὐτοῦ τοῦ μηνός. Τότε πού ἡ μικρὴ Ἑλλάδα εἶπε τὸ ΟΧΙ στὴ μεγάλη δύναμη πού τῆς ζήτησε νὰ παραδοθεῖ, καὶ πολέμησε τόσο γενναῖα, πού οἱ διάφοροι ἡσασὶ ἔλεγαν πὼς «οἱ ἥρωες πολεμοῦν σὰν Ἑλληνας». Τὸν μῆνα αὐτὸ γιορτάζεται (στὶς 26) καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος. Τὶς μέρες αὐτὲς ὁ καιρὸς εἶναι συνήθως καλὸς, καὶ ὁ κόσμος λέει τὶς μέρες αὐτὲς «μικρὸ καλοκαιράκι».

Σιγὰ σιγὰ φτάνουμε στὸν τελευταῖο μῆνα τοῦ φθινοπώρου, τὸν Νοέμβριο, πού ὑποδέχεται τὸν χειμῶνα ἥπια, ἔτσι πού οἱ ἄνθρωποι ἐτοιμάζονται γιὰ τὸν

ἐρχομὸ του.

Βοήθησέ μας, Θεέ μου, νὰ δεχόμαστε ὅ,τι μᾶς φέρνει ἡ ζωὴ μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐγκαρτέρηση, ὅπως συνήθως πρέπει νὰ γίνεται.

Καλὸ φθινόπωρο νὰ περάσουμε, καλὲς μου φίλες.

ΛΙΤΣΑ ΑΠΑΛΑΚΗ

« Ἀήττητος δύναμις, χαῖρε Σταυρὲ τρισμακάριστε»

« Ἀήττητος δύναμις, χαῖρε Σταυρὲ τρισμακάριστε».

Ἔηλα, Κύριε, νὰ λιυτρώσεις τὶς καρδιές μας, νὰ φωτίσεις τὸν νοῦ μας, νὰ καθοδηγήσεις τὴ ζωὴ μας. Ἔηλα νὰ μᾶς διδάξεις τὴν ἀρετὴ, νὰ μᾶς ἐμπνεύσεις τὴν καλοσύνη, νὰ μᾶς χορηγήσεις τὸν ἁγιασμό.

Ἔσταυρωμένη Ἀγάπη, Σὲ ἱκετεύουμε, ἔηλα νὰ διώξεις τὸν φόβο καὶ νὰ ξεριζώσεις τὴν ἀγωνία ἀπὸ τὶς καρδιές μας. Ἔηλα νὰ στερεώσεις τὶς ψυχές μας στὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη Σου. Ἔηλα νὰ ἐνώσεις τὸν κόσμο μας. Ἔηλα, Κύριε, στὴν Ἑλλάδα μας, στὶς πόλεις μας καὶ στὰ χωριά μας. Ἔηλα νὰ σταματήσεις τὴν ἐπέκταση τῆς κακίας, τῆς διαφθορᾶς. Χάρισε στὸν πεινασμένο λαὸ ψωμί, στὴν παραπαίουσα νεολαία ἰδανικά, σεμνότητα στοὺς μεγάλους, σοφία στοὺς δυνατούς! Ἔηλα νὰ μᾶς σώσεις ἀπὸ τὴ σοφία τῆς ὑψηροσύνης καὶ τῆς κυδαιότητας, ποὺ ἐπιβουλεύεται σήμερα τὴν ἠθικὴ μας ἀκεραιότητα καὶ ἀξιοπρέπεια.

Θὰ θέλαμε καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα προβλήματά μας νὰ Σὲ ἱκετεύσουμε, Ἔσταυρωμένε Ἰησοῦ μας. Καθὼς ὅμως σὲ βλήπουμε ἐπάνω στὸν Σταυρό, χάνουμε τὰ λόγια μας, ἡ σκέψη μας σταματᾷ καὶ ἀπὸ

τὰ μάτια μας ἀναβλύζουν δάκρυα. Αὐτὰ τὰ δάκρυα ἄς Σοῦ μιλήσουν, Κύριε, καὶ ἄς Σοῦ ποῦν ὅσα τὰ πλήηλα χεῖλη μας ἀδυνατοῦν νὰ προφέρουν.

«Χαίροις ὁ ζωηφόρος Σταυρός, τῆς εὐσεβείας τὸ ἀήττητον τρόπαιον, ἡ θύρα τοῦ Παραδείσου, ὁ τῶν πιστῶν σπηριγμός».

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΣΙΚΟΥ

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνει μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμό ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR1102602010000940100366081).

Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας (καὶ μόνον) στὴν Αἰτιολογία.

β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπηρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλῆ. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.

ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

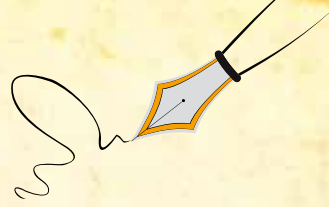
Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιὰτὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ καταθεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

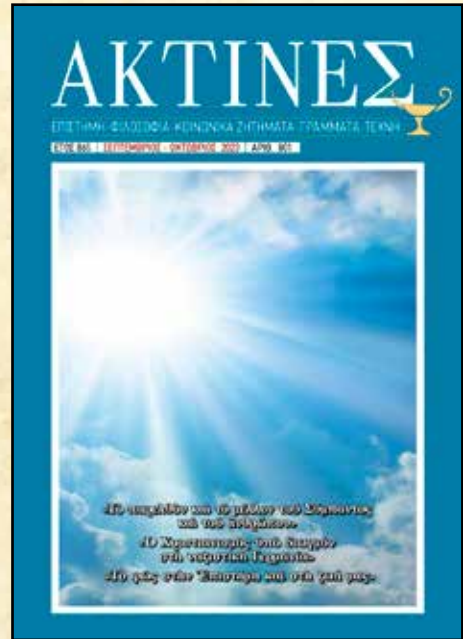
– IBAN: GR1102602010000940100366081

– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὃταν κατατίθεται ἓνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμό, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομητριάς (ἀκόμη καὶ ἀν ἀναγράφεται: «Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος συνδρομῆ 2023» ἢ ὄ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ποῖα συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἄν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ πρότιμηση μὲ μήνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

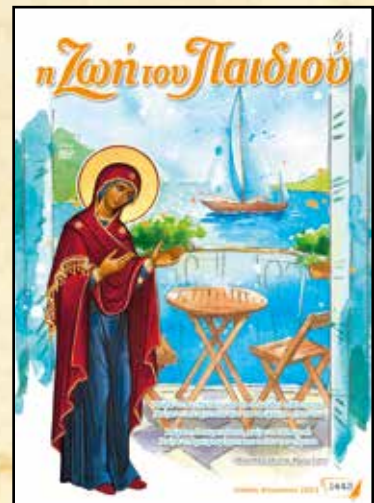
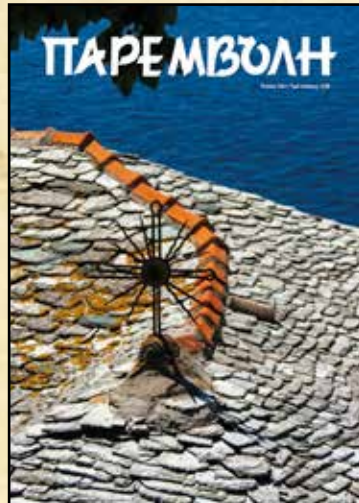
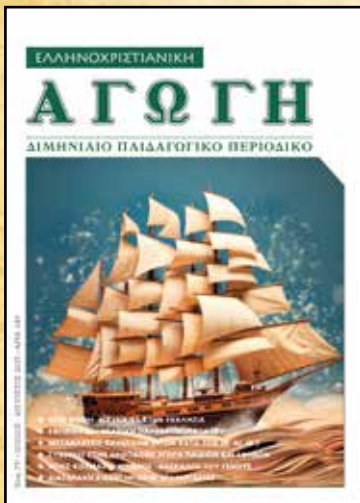

Άξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στὸν ἑλληνικὸ λαό.

Τὸ περιοδικὸ γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνη, με τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καὶ τὸ δυναμικὸ “παρὼν” στὶς μάχες τοῦ κατὰ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας.

Ἐνα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης γιὰ ἐκπαιδευτικούς καὶ γονεῖς.

Νεανικὸ περιοδικὸ τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς νεότητος καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαῖο παιδικὸ περιοδικὸ ποὺ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικὸς φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΠΑΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
ΚΕΜΠ.ΑΘ
Αριθμός Άδειας
1754

«Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

Άξίζει νά διαβάσετε

Τό Όδοιπορικό τῆς Πρόνοιας

Συνεργαζόμενα Χριστιανικά Σωματεία «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»

Ἐκδόσεις «Δαμασκός»

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ
«Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Η ΚΑΤ' ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ ΑΣΚΗΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΜΠΡΑΚΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ ΑΓΓ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - ΜΑΛΑΜΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»